

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Fakulta provozně ekonomická

Katedra humanitních věd

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Diskuze o zákazu komunistických stran a hnutí v ČR (1989-2006)

**The Dispute about the Suppression of Communist Parties and
Movements in the Czech Republic (1989-2006)**

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Petr Blažek

Autor diplomové práce:

Jaromír Slánský

Zadání diplomové práce

Místopřísežně prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury.

Jaromír Slánský

V Hradci Králové dne 14. dubna 2007.

Rád bych poděkoval vedoucímu diplomové práce PhDr. Petru Blažkovi za všestrannou pomoc při řešení této práce.

Diskuze o zákazu komunistických stran a hnutí v ČR (1989-2006)

**The Dispute about the Suppression of Communist Parties
and Movements in the Czech Republic (1989-2006)**

ANOTACE:

Tématem diplomové práce je působení komunistických stran a hnutí v České republice. Úvodní část práce je věnována různým významům pojmu komunismus a představení myšlenek a učení, které z prvotního významu komunismus vycházely. V dalších kapitolách jsou popsány počátky komunistického hnutí v českém prostředí a jeho vývoj až do současnosti. Další část je věnována diskuzi o případném zákazu komunistických stran a hnutí. Diplomová práce také zachycuje vývoj legislativy po roce 1989, která se tohoto tématu dotýká. Nastíněny jsou rovněž otázky spojené s uplatňováním této legislativy v praxi. Pozornost je věnována i komparaci komunismu a fašismu, včetně míry legitimacy působení komunistických subjektů v České republice. Diplomovou práci uzavírá část, kde se autor pokouší nastínit perspektivy komunistických stran a hnutí v českém prostředí.

Klíčová slova:

komunismus, komunistické strany, KSČM, volby, politické strany, politický systém, Česká republika

ANNOTATION:

The topics of the dissertation is the overall behaviour of the communists parties and movements in the Czech republic. The exordium of the dissertation is dedicated to the different senses of the significations of communism and the introduction of the ideas and doctrine which results from the original sense of communism. The next chapters describes the origins of the communist movement in the Czech surrounding and its development till today. The next part is devoted to the dispute about possible suppression of the communists parties and movements. The dissertation also recapture the development of legislation after the year 1989, which is linked with this topics. The questions interconnected with the exercitation of this legislation practically are catched out. The consideration is also devoted to the confrontation of the communism and the fascism including the margin of legitimacy of the functioning of the communists subjects in the Czech republic. The dissertation is ending with the part where the author is striving catched out the perspectives of communists parties and movements in the Czech surrounding.

Key words:

communism, communist parties, KSČM, elections, political parties, political system, the Czech republic

Obsah

Úvod	5
Seznam použitých zkratek	7
1. Komunismus	9
1.1. Úvod	9
1.2. Pojem komunismus	9
1.3. Přehled komunistických idejí	9
1.4. Marxismus	11
1.5. Reformismus	12
1.6. Leninismus	13
2. Komunistické strany a hnutí v českých zemích	14
2.1. Úvod	14
2.2. Komunistické strany a hnutí v českých zemích do roku 1945	15
2.2.1. Etapa formování českého komunismu	15
2.2.2. Etapa stabilizace KSČ (1921 – 1929)	16
2.2.3. KSČ v letech 1929 - 1945	17
2.3. Komunistické strany a hnutí v českých zemích do roku 1989	19
2.3.1. KSČ v letech 1945 – 1948	19
2.3.2. KSČ v období let 1948 – 1968	20
2.3.3. Vývoj KSČ do roku 1989	25
3. Komunistické strany a hnutí v ČR po roce 1989	29
3.1. Úvod	29
3.2. Komunistická strana Čech a Moravy	30
3.2.1. Počátky KSČM	30

3.2.2. Vnitřní spory v KSČM (1991 – 1993)	31
3.2.3. KSČM v období mezi III. a V. sjezdem (1993 - 1999)	33
3.2.4. KSČM v období let 1999 až 2006	35
3.2.5. Volební výsledky KSČM po roce 1989	36
3.2.6. Organizace spřízněné s KSČM	39
3.3. Ortodoxně komunistické strany	39
3.4. Postkomunistické strany	41
3.4.1. Levý blok	41
3.4.2. Strana demokratické levice	42
3.4.3. Strana demokratického socialismu	42
3.4.4. Demokratická strana práce	43
4. Diskuze o zákazu komunistických stran a hnutí	43
4.1. Úvod	43
4.2. Legislativa v ČR po roce 1989 a komunismus	43
4.3. Uplatňování legislativy v praxi	47
4.4. Komparace komunismu a fašismu	51
4.5. Legitimita působení komunistických stran a hnutí	56
4.6. Perspektivy komunistických stran a hnutí v ČR	62
Závěr	64
Seznam bibliografických odkazů	66
Literatura a prameny	71
Seznam příloh	74

Úvod

Většina obyvatel České republiky žila v éře komunismu. Někteří téměř po celý život, někteří se v éře komunismu jen narodili. Přesto se při vyslovení termínu komunismus většinou z nás nevybaví stejná věc, vzpomínka nebo termín. Pro některé byl komunismus smyslem života, některým život bral a někteří ho vzali jen na vědomí. Přesto asi nikdo nemůže pochybovat o skutečnosti, že idea komunismu byla fenoménem 20. století, ať už si každý jedinec pod pojmem komunismus představoval něco jiného. A přesto, nebo spíše právě proto, většina z nás neví, co je to vlastně komunismus. Naděje? Blahobyt? Zklamání? Zločin?

Položíme-li tuto otázku obyvatelstvu této země, domnívám se, že dostaneme odpovědi, které se budou podstatně lišit. Komunismus každému přinesl něco jiného. Má-li být odpověď objektivní, tak je důležité si říci, co komunismus přinesl celé společnosti a této zemi a ve své podstatě celému světu. Lze očekávat, že po vyřčení této odpovědi se nám společnost rozdělí na tři tábory. Komunisty, antikomunisty a ty, kteří nemají dostatek informací, aby se mohli striktně přiklonit k některému ze dvou předchozích táborů. Právě těmto lidem je určena tato práce. Cílem této práce není přesvědčovat. Cílem této práce je podat informace a seznámit čtenáře se stanoviskem autora. Necht' si každý po přečtení této práce vytvoří svůj názor.

Obecným cílem této práce je seznámit čtenáře s problematikou komunismu v České republice. Tento obecný cíl lze konkretizovat skrze níže uvedené dílčí cíle.

Jedním z cílů této práce je snaha o vymezení pojmu komunismus a následně i přiblížení vývoje komunistických idejí, které se inspirovaly prvotními komunistickými myšlenkami. Další cíl lze charakterizovat snahou o zmapování vývoje komunistického hnutí v českých zemích od jeho počátků po současnost. Čtenář by měl získat představu o tom, co je to vlastně komunismus a jaká je minulost komunistického hnutí v českých zemích.

Tato práce si také dává za cíl předložit přehled právních norem, které se dotýkají problematiky komunismu. Neméně důležitá je i odpověď na otázku, jak je tato legislativa naplňována. Jedním z podstatných cílů této diplomové práce je předložit čtenáři komparaci komunistické a fašistické ideologie a poukázat na možné obdobné prvky mezi těmito ideologiemi.

Klíčovým cílem této diplomové práce je vtáhnout čtenáře do diskuze o legitimitě komunistických stran a hnutí v současné České republice a podnítit jeho hlubší zájem o tuto problematiku. Čtenář má být touto prací podnícen k úvaze, zda je diskuze o zákazu komunistických stran a hnutí v České republice odůvodněná.

Jak z výše uvedeného vyplývá, tak se tato diplomová práce zabývá tématem působení komunistických stran a hnutí v České republice. Úvodní část práce je věnována různým významům pojmu komunismus a představení myšlenek a učení, které z prvotního významu komunismus vycházely. V dalších kapitolách jsou popsány počátky komunistického hnutí v českém prostředí a jeho vývoj až do současnosti. Další část je věnována diskuzi o případném zákazu komunistických stran a hnutí. Diplomová práce také zachycuje vývoj legislativy po roce 1989, která se tohoto tématu dotýká. Nastíněny jsou rovněž otázky spojené s uplatňováním této legislativy v praxi. Pozornost je věnována i komparaci komunismu a fašismu, včetně míry legitimacy působení komunistických subjektů v České republice. Diplomovou práci uzavírá část, která se zabývá možnými perspektivami komunistických stran a hnutí v českém prostředí.

Seznam použitých zkratk

ASPI	automatizovaný systém právních informací
ČKS	Československá komunistická strana
ČNR	Česká národní rada
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní republika
ČSR	Československá republika
ČSSD	Československá sociální demokracie Česká strana sociálně demokratická
ČSSP	Československá strana práce
ČSSR	Československá socialistická republika
DFK	Demokratické fórum komunistů
DL	Demokratická levice
DSP	Demokratická strana práce
FS	Federální shromáždění
IVVM	Institut pro výzkum veřejného mínění
KSČ	Komunistická strana Československa
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
KSČS	Komunistická strana Československa
KSM	Komunistický svaz mládeže
KSS	Komunistická strana Slovenska
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
LB	Levý blok
LUNSZ	Lidová unie národní a sociální záchrany
MSzP	Maďarská socialistická strana
NATO	Severoatlantická aliance
NSDAP	Národně socialistická německá dělnická strana
ODA	Občanská demokratická aliance
ODS	Občanská demokratická strana
OF	Občanské fórum

OSN	Organizace spojených národů
PČR	Parlament České republiky
PS	Poslanecká sněmovna
SČK	Strana československých komunistů
SDL	Strana demokratické levice
SDĽ	Strana demokratickej ľavice
SDS	Strana demokratického socializmu
SLD	Svaz demokratické levice
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
STB	Státní bezpečnost
STEM	Středisko empirických výzkumů
ÚDV	Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
ÚV	ústřední výbor

1. Komunismus

1.1. Úvod

Tato kapitola se zabývá pojmem komunismus a jeho různými významy. Současně je zde uveden stručný přehled idejí a učení, které se nazývaly komunistickými, popř. se ideálem komunismu alespoň zaštiťovaly. Ačkoliv se myšlenka komunismu stala fenoménem 20. století, nebyla tato idea nová. Idea komunismu sahá až do starověké historie. Existovala řada teorií, které vychází ze stejného základu, ale na svém konci se staly zcela rozdílnými a vzájemně se i popíraly. Komunismus na počátku svých moderních dějin přinášel nádech naděje a na svém konci pocit zrady a roztrpčení. A přesto i dnes, na počátku 21. století, není myšlenka komunismu mrtvá a další lidé se snaží v komunismu nalézt naději pro svou lepší budoucnost. Je historickým faktem, že lidská paměť je krátká a nerada vychází ze zkušeností a zvláště utrpení předchozích generací.

1.2. Pojem komunismus

Pojem komunismus pochází z latinského slova *communis*, v překladu znamenající společný, společenský. Termín komunismus je možné chápat v jeho širším smyslu jako učení a v užším smyslu jako konkrétní komunistické strany. Chápání pojmu komunismus lze shrnout následovně:

- A. V širším smyslu je to každé učení, tendence, hnutí, které usiluje o zespolečnění výrobních prostředků, statků či dokonce lidí.
- B. V užším smyslu je to komunistická strana. Ta vyznává nejen zespolečnění výrobních prostředků, ale celou soustavu pouček marxismu – leninismu. Ten znamená něco nesrovnatelně jiného než pouhé sociální učení o společenském vlastnictví statků: je metafyzikou, národní ekonomí, politickým učním s vojenskou strategií [1].

1.3. Přehled komunistických idejí

Komunismus jako idea předcházela Karla Marxe o více než dva tisíce let. V Platónově republice mělo být soukromé vlastnictví zapovězeno vládnoucím strážcům. Zákaz vlastnictví majetku a dokonce i takového vztahu, jakým je manželství, Platón zdůvodňoval tím, že by soukromé zájmy ohrožovaly nestrannost vládcových rozhodnutí [2].

Rakouský filosof Karl Raimund Popper ve své knize *Otevřená společnost a její nepřátelé* uvedl, že Platónova filosofie byla autoritářská a totalitářská, protože vláda strážců se neopírala o intelektuální kompetenci, ale o mýty. Platón byl teoretikem uzavřené společnosti, zpátečníkem snažícím se zabránit společenské změně tím, že udělí absolutní moc filosofické elitě. První křesťané praktikovali společné vlastnictví nejen proto, že žili v enklávách pod neustálou hrozbou, ale i proto, že zřeknutí se majetku jim ukládalo Kristovo učení. Společné vlastnictví bylo praktikováno také v rané fázi křesťanství. Ačkoliv tato fáze vývoje křesťanství trvala jen krátce, myšlenka společného vlastnictví se znovu objevila ve středověkých kláštrech, kde slib osobní chudoby byl skládán jako první [2].

Otázka společného vlastnictví se opět objevila v šestnáctém století ve spisu Thomase Mora *Utopie* (1516) a v sedmnáctém století u některých levellerů, kteří s pomocí Bible zdůrazňovali boží záměr, aby lidé užívali světa společně. V osmnáctém století dokazoval abbé Gabriel Bonnot Mably, že vlastnictví vzniklo v důsledku pádu (prvotního hříchu), navrhoval asketický komunismus jako lék na rozmařilost života a agresivitu a odsuzoval podnikatele, zvláště bankéře. Osvícenský myslitel Morelly obhajoval agrární komunismus, založený na malých komunách, v nichž by zákony omezující soukromé výdaje zakazovaly dokonce i různý oděv a bránily vzniku nerovnosti (podobná opatření navrhoval i Jean Jacques Rousseau). Každý měl být živěn a také využíván komunitou, v níž by platila přísná povinnost pracovat [2].

Francouzský revolucionář Francois Noel Babeuf navázal ve svém *Manifestu rovných* (1796) na Morellyho a Rousseaua zdůrazňováním základní rovnosti mezi jednotlivci. Vlastnictví a nerovnost byly podle Babeufa pramenem všeho zla ve společnosti, cíl viděl v agrárním komunismu, nastoleném revolucí. Komunisté devatenáctého století doktrínu přizpůsobili průmyslovému věku. Etienne Cabet, vychvalující rovnost a „bratrský komunismus“, navrhoval velké továrny se širokým využitím strojů a zespolečenštěním vlastnictví půdy. Komunismus se měl rozšířit na nové národní státy a ne zůstat omezený na malé komuny. Křesťanství Cabet považoval za učení zaměřené proti vlastníkům a svůj komunistický utopistický projekt, zvaný Ikarie, založil na „pravém křesťanství“ [2].

Nejpodrobněji a nejpronikavěji teorii komunismu vypracoval Marx. Kritizoval „primitivní a bezmyšlenkovitý“ komunismus Cabeta a jemu podobných, který pouze rozšířil

vlastnický princip na všechny („všeobecné soukromé vlastnictví“). Primitivní komunismus byl podle Marxe naplněn „všeobecné závisti“. Pravý komunismus je naproti tomu pozitivní zrušení vlastnického principu, jež má odstranit sebeodcizení člověka a vytvořit skutečný, mravný vztah mezi lidmi navzájem i mezi člověkem a přírodou. Instituce majetku podle Marxe znemožňuje užívat věci, pokud je nevlastníme, což odporuje našim přáním. Výroba je v komunismu společnou činností a v konečném důsledku není rozdíl mezi fyzickou a duševní prací: jednotlivci mohou vykonávat obojí, aniž by k tomu potřebovali patřičnou specializaci [2].

1.4. Marxismus

Za marxismus považujeme učení vytvořené Karlem Marxem a Bedřichem Engelsem. Engelsem bylo nazváno vědeckým socialismem, aby tak byla odlišena doba předchozí – tzv. utopický socialismus [3]. Jedním z představitelů utopického socialismu byl britský průmyslník a vizionář Robert Owen, jehož obrovský vliv uznával i Engels. Owen zastával názor, že není třeba chápat se moci. Budou-li socialisté mít nějakou půdu a kapitál, mohou si své komunity vytvořit sami. Nepotřebují čekat, až bude vláda svržena, aby se mohli těšit ze života v bratrství a vzájemném sdílení. A důkaz, který nabídnou o štěstí a efektivitě kolektivního života, uspíší rozšíření jejich filozofie [4]. Nejznámějším Owenovým projektem byla osada Nová Harmonie v americkém státě Indiana. Tato osada měla být vzorovým projektem nového společenského řádu a učinit dosavadní společenský systém zastaralým. Tento projekt a jiné obdobné projekty však měly stejný osud - končily nezdarem. Osady se postupně dostávaly do fáze společenského a hospodářského rozkladu, ze kterého nebylo cesty.

Teorie Marxe a Engelse byla později rozvíjena jejich různými následovníky. Co je marxismus a co není, je dodnes předmětem značných sporů především proto, že existuje celá řada teorií, které se takto charakterizují, a zčásti i z toho důvodu, že se tohoto pojmu užívá k vyjádření politického souhlasu či nesouhlasu [2]. Všeobecná shoda panuje nicméně v tom, že většina odnoží marxismu má tři hlavní charakteristiky [2]:

- 1) Výklad a kritika současné společnosti a společností minulých.
- 2) Představa alternativy ke společnosti založené na vykořisťování a třídním rozdělení.
- 3) Problém přechodu z období jedné společenské formace k druhé.

Bylo již uvedeno, že Engels nazývá nové učení „vědeckým socialismem“. Jaký je však poměr takto označeného socialismu (obecně socialismu) k termínu komunismus? Komunismus snad nejlépe můžeme charakterizovat jako utopickou myšlenku absolutní rovnosti [3]. Pro vysvětlení termínu socialismus použiji definici filosofa Tomáše Garriguea Masaryka: „Socialism, můžeme říci docela obecně, usiluje o spravedlivější a spravedlivé rozdělení všech statků a o zdokonalování společenské organizace; spravedlivější rozdělení statků má být v prvé řadě na prospěch hospodářsky slabým“ [5]. Současně použiji slova prvního československého prezidenta i k vysvětlení vztahu socialismu a komunismu v učení Marxe a Engelse: „..., Marx pojmy socialism a komunism ztotožňuje“ [5]. Následně Masaryk dodává: „Já sám pojmy socialism a komunism rozlišuji, mně je komunism jen jednou z mnohých soustav socialistických. Nota bene: komunismu samého mohou být formy rozmanité“ [5].

Marxovy ideje podstatně ovlivnily vývoj ve dvacátém století a pro určité skupiny obyvatelstva jsou inspirací i na počátku století jedenadvacátého. Zhodnocení idejí marxismu není pro autora této diplomové práce snadné. Domnívám se však, že marxismus zcela výstižně zhodnotil již Masaryk, jehož morální kredit a filosofickou zdatnost nelze zpochybnit. Masaryk ve své knize *Otázky sociální* konstatoval: „Snažil jsem se Marxe posoudit co nejvěcněji a přiznávám se, že mne to často stálo sebezapření – Marxovo filosofování je a chce právě být provokativní. Přesto chci tu shrnout svůj úsudek co možná klidně“ [5]. Ve stejném díle Masaryk současně uvedl: „Filosofická nepřesnost, marxistický diletantský eklekticism nemůže dobře působit ani na rozum ani na srdce. Absolutistický dogmatism úzkého a primitivního materialismu naplňuje své adepty tou intelektuální nadutostí, která odjakživa kazí ty, kteří se pokládají za jediné vyvolené. Kritika bez sebekritiky je nebezpečná“ [5].

1.5. Reformismus

Na konci 19. a na počátku 20. století bylo zřejmé, že ne všechny teze Marxe a Engelse docházejí naplnění [3]. Jako reakce na jejich původní ideje se zrodil reformismus. V jeho čele stál Eduard Bernstein. Na rozdíl od většiny velkých postav v historii socialismu Bernstein skutečně vyrůstal v chudobě [4]. Bernstein byl významným členem sociálně demokratické strany Německa, která byla založena v roce 1875. Tato strana prosazovala program založený na všeobecném volebním právu, přímém zákonodárství a

občanských právech za předpokladu, že těchto cílů lze dosáhnout mírovou cestou. Současně byl učiněn pokus definovat socialismus alespoň částečně pomocí sociální spravedlnosti. Takto definované programové vize však byly v rozporu s Marxovými idejemi. Tyto rozpory byly ze strany sociální demokracie vyjasněny právě Bernsteinem [2]. Jeho pojetí socialismu se stalo známým pod pojmem „revizionismus“.

Předpovědi polarizace tříd a stále větší bídy pracujících byly všeobecně považovány za opěrné body marxistické teorie revoluce [2]. Tyto dva faktory měly vést k společenskému pnutí a následnému pádu kapitalismu revoluční cestou. Tyto předpovědi se však ukázaly být nesprávnými a proto podle Bernsteina měl být opuštěn důraz na revoluci. Ve vlivné přednášce *Jak je možný vědecký socialismus?* (1901) se Bernstein rozešel s vědeckým socialismem, který byl považován za vrchol Marxova systému. Tvrdil, že socialismus není nevyhnutelný výsledek vývoje kapitalismu, ale spíše morální ideál, za nějž musí jeho zastánci bojovat [2]. Při boji za socialismus musí být kladen důraz na jeho postupnost a současně musí být tento boj reformistický. Politicky spočívá ve snaze dosáhnout plné demokracie, ekonomicky spočívá v převedení výrobních prostředků do rukou dělníků prostřednictvím politické moci a tlaků odborů [2]. Je zřejmé, že pod tlakem reformismu ustupoval revoluční étos a sociálně demokratická hnutí získávala významný vliv. Zdánlivý klid však přervala I. světová válka, která umožnila nástup leninismu.

1.6. Leninismus

Leninismem je označována interpretace marxismu podle Vladimíra Iljiče Lenina. Lenin byl přesvědčen o nutnosti rozhodného a neúnavného boje proti revizionismu. Z polemiky s reformismem vycházely jeho základní teze. Lenin nevěří ve smíření třídních protikladů. Rovněž neočekává, že by revoluce začala spontánně. Proto požaduje, aby vznikla strana organizovaná revolucionáři z povolání [3]. Lenin tvrdil, že komunisty by měli být lidé, kteří revoluci věnují nikoli jen volné večery, ale celý svůj život [1]. Dále Lenin dotahuje a rozvíjí teoretické učení Marxe a Engelse: převzetí moci musí být násilné (přímá akce), diktatura proletariátu je spojena se zbavením veškerých práv třídního nepřítele, byrokratizace zajišťuje v přechodném období ke komunismu všeobecnou pracovní povinnost a odměňování podle výkonu [3]. Pro ideologii, která vzešla

z Marxových myšlenek a dále byla rozvinuta Leninem, je používán souhrnný název: marxismus – leninismus.

2. Komunistické strany a hnutí v českých zemích

2.1. Úvod

Hovoříme-li o historii komunismu v českých zemích, tak ve své podstatě hovoříme o historii Komunistické strany Československa. Vzestup komunistických sil v Evropě bylo dáno nástupem leninismu v Rusku a ani tehdy vznikající Československo nezůstalo této vlny ušetřeno. KSČ představovala v politickém systému ČSR v období let 1921 – 1938 v podstatě cizí element, řízený ze zahraničí, který sledoval cíl zlikvidovat stávající politický a hospodářský systém, nastolit diktaturu proletariátu a vybudovat socialismus [6]. Ve své podstatě se KSČ chovala jako strana antisystémová s nulovým koaličním potenciálem. Pokus o reálnější politiku lze spatřit od druhé poloviny 30. let. Tento stav byl dán změnou taktiky Kominterny, kterou byla KSČ v podstatě řízena.

Období po druhé světové válce nelze nazvat jinak, než obdobím triumfu KSČ. Pod vlivem Sovětského svazu se KSČ stala rozhodující politickou silou, která byla schopna drtivě zvítězit v demokratických volbách a tuto svoji dominanci dokázala využít k provedení politického převratu během politické krize v roce 1948. V období let 1948 – 1989 prošla KSČ bouřlivým vývojem. Protože komunistická strana měla mocenský monopol, byl její proměnou přímo ovlivněn československý stát a jeho obyvatelstvo. KSČ a její představitelé zcela řídili běh dějin československého státu, za pomoci a pod samozřejmým dohledem první socialistické země světa. Pokusili se o grandiózní, faustovský projekt totální přeměny a přestavby společnosti podle návodů a instrukcí marxisticko – leninské ideologie a sovětské komunistické doktríny [7]. Tento pokus se ovšem ukázal být neúspěšným a pro mnoho lidí i tragickým. Neschopnost jakékoli upřímnější sebereflexe komunistické strany (jako celku) a současně vážně myšleného pokusu o modernizaci, znamenala začátek konce komunistické nadvlády v Československu, který vyvrcholil sametovou revolucí v roce 1989. Tato stať dává možnost konkrétněji nahlédnout do historie vývoje komunistického hnutí na českém území a ve své podstatě i historie českých zemí, které byly idejemi komunismu podstatně ovlivněny.

2.2. Komunistické strany a hnutí v českých zemích do roku 1945

2.2.1. Etapa formování českého komunismu

Komunistická strana Československa patří mezi ty české (československé) stranické subjekty, které vznikly až po roce 1918, v období první republiky. Skutečně první institucionální projev českého komunismu představovalo již založení Československé komunistické strany v čele s Aloisem Munou v květnu 1918 v Moskvě [8]. ČKS nebyla samostatnou organizací, ale jenom „autonomní“ součástí strany ruských bolševiků [9]. Jejím prvořadým úkolem bylo rozkládat jednotu legionářů, kteří působili v Rusku. Na jaře 1919 se její představitelé vrátili do nově vzniklého Československa s úkolem využít tehdejší komplikované situace a revoluční atmosféry v zemi a založit komunistickou stranu, která by v blízké budoucnosti zapojením do komunistického hnutí participovala na předpokládaném revolučním vzepětí evropského proletariátu [8]. Tato československá frakce, členka federace zahraničních skupin při ústředním výboru (ÚV) Komunistické strany Ruska (bolševiků), působila asi do roku 1921, tedy do rozhodnutí o výsledku „boje o charakter Československé republiky“, usilujícího o prosazení komunistické moci v ČSR [9].

Založení KSČ bylo výsledkem dlouhodobějšího úsilí radikálních socialistů a komunistů v letech 1918 – 1921, kteří vytvořili několik uskupení a ta se nakonec pod tlakem Komunistické internacionály (např. tajná schůzka v Drážďanech v dubnu 1921 aj.) na slučovacím sjezdu v Praze, konaném ve dnech 30. října – 2. listopadu 1921, spojila do nadnárodní strany s oficiálním názvem Komunistická strana Československa – sekce Třetí internacionály [6]. Tomuto kroku předcházela ustavující sjezd KSČ, který se konal v Praze ve dnech 14. – 16. května. Zde bylo přijato 21 podmínek pro vstup do Komunistické internacionály a byla podána žádost o zařazení do Kominterny jako sekce. Přijetím 21 podmínek Kominterny byl mj. striktně vymezen i název nové strany ustavené na slučovacím sjezdu. Název strany stanovovala podmínka č. 17, kde bylo uvedeno, že „Každá strana, chtějící patřit ke Komunistické internacionále, musí mít název: komunistická strana té a té země (sekce III., Komunistické internacionály)“ [10].

V nově vzniklé KSČ se k českým komunistům zároveň připojili i komunisté slovenští, maďarští, rusínští a na slučovacím sjezdu i němečtí a polští komunisté. V tomto smyslu se komunistická strana lišila od jiných obdobných seskupení v ČSR, jež se kon-

stitulovala na národní bázi. Dalším specifickým rysem komunistické strany byl fakt, že její aktivity a politika byly řízeny a usměřňovány ze zahraničí, které sledovalo ideu šíření socialistické revoluce bez ohledu na reálné podmínky a konkrétní situaci v jednotlivých zemích. KSČ vznikla ve srovnání s jinými komunistickými stranami ve střední Evropě opožděně, v období, kdy poválečná revoluční vlna klesala. Byl to důsledek nacionálních rozporů mezi jednotlivými komunistickými frakcemi [6].

Subjekty, které fúzovaly do KSČ, je možno charakterizovat jako poměrně heterogenní skupiny nadšenců inspirovaných událostmi v Rusku na podzim roku 1917. Svým složením a cílovou orientací představovaly směsici různých idealistů akceptujících socialistické učení, radikálních nespokojenců reagujících na tíživý sociální problém, hledajících intelektuálů, svedených proletářů, ambiciózních politiků i dobrodruhů [6]. Nejvýznamnějšími seskupeními z hlediska vzniku KSČ byly tyto čtyři subjekty:

- 1) Čeští a slovenští komunisté ze sovětského Ruska – lidé, kteří se rekrutovali z řad českých a slovenských válečných zajatců, utečenců, socialistických legionářů, popř. starých usedlíků.
- 2) Anarchokomunistické skupiny – skupiny, které se vydělily z anarchistického hnutí. Existence anarchokomunistických skupin se však fakticky uzavřela jejich vstupem do KSČ (nejpozději do roku 1925).
- 3) Radikálové z bývalé České strany pokrokové – strany, která se organizačně oddělila z Masarykových realistů (v roce 1918) a posléze se sama rozpustila (rok 1920). Ačkoliv probíhalo zformování nového subjektu, tak docházelo k ideologickým rozporům mezi stoupenci realismu a demokracie na straně jedné a sympatizanty revoluce a marxismu na straně druhé. Rozpor vyústil v odchod stoupenců revoluce a marxismu do řad KSČ.
- 4) Marxistická křídla sociálnědemokratických stran – levicové (marxistické) frakce sociálnědemokratických stran představovaly nejpočetnější složku budoucí KSČ.

2.2.2. Etapa stabilizace KSČ (1921 – 1929)

Zásadní problém pro KSČ v první polovině 20. let představovala názorová nejednotnost, dědictví po mateřské sociálně demokratické straně [8]. V první polovině dvacátých let byla KSČ zmítaná neustálými vnitřními spory zleva i zprava [9]. Členové KSČ se posléze po jejím založení vykrystalizovali na tři hlavní proudy:

- 1) Levice (např. Klement Gottwald), která kritizovala vedení strany za pomalé prosazování směrnic Kominterny, malou aktivitu a spolupráci s reformisty.
- 2) Střed (např. Bohumír Šmeral, Antonín Zápotocký), který nebyl tak zásadní v otázce bolševizace strany oproti levému křídlu z důvodu zachování masového charakteru KSČ.
- 3) Právice, jež prosazovala užší strategickou spolupráci se sociální demokracií a větší nezávislost na Moskvě.

Nejdůležitější změny nastaly na II. sjezdu KSČ konaném ve dnech 31. října – 4. listopadu 1924. Poprvé bylo veřejně proklamováno, že KSČ není samostatnou stranou, ale sekci Kominterny, která se zavazuje realizovat moskevskou politiku a důležitá vnitřní opatření s ní konzultovat [6]. Na tomto sjezdu byl také vysloven souhlas s procesem bolševizace strany, což byla reakce na doporučení pátého kongresu Kominterny (1924). Úkolem bolševizace bylo postupně KSČ odvést od jejích sociálnědemokratických a národních tradic a začlenit ji pevněji do mezinárodního komunistického hnutí, přičemž její ideologie a způsob fungování měl kopírovat ruskou komunistickou stranu [11]. V roce 1925 se KSČ zúčastnila parlamentních voleb a dosáhla v nich výrazného úspěchu. Strana se v nich umístila za Republikánskou stranou zemědělského a malorolnického lidu na druhém místě, její revoluční program oslovil 13,2 % (937 711 hlasů), což znamenalo získání 41 mandátů [8].

2.2.3. KSČ v letech 1929 - 1945

Významným mezníkem ve vývoji KSČ byl V. sjezd, který se konal v roce 1929. Na tomto sjezdu proběhl střet o vedení strany, který byl současně i střetem o další podobu KSČ. Na straně jedné koncepce masové, reformně socialistické a národní strany vůči sovětské představě úderné, výběrové sekty profesionálních dělnických revolucionářů, naprosto oddaných internacionálnímu centru. Výsledkem V. sjezdu KSČ bylo vítězství stalinského křídla a zvolení třiatřicetiletého Gottwalda generálním tajemníkem strany. Reakce členské základny na sjezd znamenala pro stranu značný otřes, neboť vyústila v masový exodus stranických elit i členstva [6]. Členstvo následovalo své uznávané předáky, v červnu vyloučené z KSČ, kteří se z převážné části navrátili do mateřské sociální demokracie, přešli k českým socialistům, ale i do občanských stran [9]. Vedení KSČ bylo nuceno nakonec založit i novou odborovou organizaci, jelikož velká část Ru-

dých odborů přešla do sociální demokracie. Nejpodstatnějším výsledkem sjezdu však byla ztráta, kterou následně KSČ utrpěla v parlamentních volbách v roce 1929. Oproti předcházejícímu volebnímu klání se strana umístila až na 4. místě a získala pouze 10,2% hlasů (753 444 voličů), což znamenalo 30 poslaneckých a 12 senátorských mandátů [8]. KSČ definitivně zaujala postavení antisystémové strany s nulovým koaličním potenciálem v rámci stranického spektra, která veřejně proklamovala svou podřízenost moskevskému centru Kominterny.

Hlavní programovou linií KSČ se počínaje rokem 1930 stává reakce na tíživou ekonomickou situaci v ČSR [8]. Dopad celosvětové krize v Evropě tvrdě poznamenal i Československo. KSČ měla možnost oslovit nezaměstnané a lidi v zoufalé sociální situaci a poněkud obnovit důvěru ve vedení strany a současně pozastavit propad v počtu členské základny. Straně se také podařilo oživit činnost Rudých odborů. Vzhledem k nástupu nacismu v Německu se KSČ rovněž sama označila za údajně jedinou skutečně antifašistickou stranu v politickém spektru ČSR.

Určitou výjimku v sektářském trendu řízení strany představovala léta 1934 – 1936, kdy na přechodnou dobu stanul v jejím čele Jan Šverma (pracoval s Rudolfem Slánským) a provedl změnu politického kurzu strany směrem k jeho zrealnění. Tato epizoda byla umožněna Gottwaldovou nucenou emigrací do Moskvy (skrýval se zde před zatčením v ČSR a pracoval ve funkci tajemníka exekutivy Kominterny), která před Švermou otevřela možnost modifikovat postoje KSČ nejen vůči sociálnědemokratické straně, ale i existenci ČSR a demokratickému systému. KSČ se poprvé v historii stala podle své vlastní proklamace „reálnou politickou silou ovlivňující řešení základních politických otázek státu a dobývala si autoritu mezi demokratickou veřejností“. Významně se podílela především na vítězství bloku demokratických sil při volbě Edvarda Beneše prezidentem v roce 1935 [6]. Za ochotu volit Beneše se jim dostalo slibu odvolání všech opatření, postihujících komunistický tisk a činnost s nimi spojených organizací, nadto korunovaného příslibem zrušení zatykačů a trestů pro arestanty [9]. Není ovšem bez zajímavosti, že Šverma byl za svou určitou vstřícnost k novému prezidentovi koncem roku 1935 označen Kominternou za oportunistu. A opět je dějinným paradoxem, že už v polovině roku 1936 došel Gottwald ve svých výkladech politiky jednotné lidové fronty proti fašismu mnohem dále než Šverma a byl vůči demokratickým silám ještě vstřícnější [9]. To ovšem mělo být podle Gottwalda v souladu s postoji vznesenými na VII.

kongresu Kominterny. Její generální tajemník Georgi Dimitrov na zmíněném kongresu uvedl: „Chceme, aby naše strany v kapitalistických zemích vystupovaly a působily jako skutečné politické strany dělnické třídy, aby vskutku hrály roli politického činitele v životě své země, aby vždy prováděly aktivní masovou politiku a neomezovaly se pouze na propagandu a kritiku a na prosté výzvy k boji za diktaturu proletariátu“ [12]. Nelze také opomenout výsledek parlamentních voleb, které předcházely volbám prezidentským. KSČ obhájila své volební výsledky z voleb v roce 1929 a umístila se na 4. místě se ziskem 10,3% hlasů.

Sedmý, poslední předválečný sjezd KSČ (11. – 14. duben 1936) schválil program „konstruktivní linie“ spočívající v hledání co nejširší protifašistické platformy a přípravě na krizové varianty vývoje včetně celoevropského válečného konfliktu a možného přechodu do ilegality [8]. Po přijetí mnichovské dohody byla skutečně v roce 1938 činnost KSČ v Československu úředně zastavena a strana přešla do ilegality. Současně se značná část vedoucích představitelů strany uchýlila do zahraničí, především SSSR. Komunisté v Moskvě postupně vytvářeli vlastní mocenské centrum, které vystupovalo s politickými koncepcemi často zásadně odlišnými od programu exilové vlády Československa, sídlící v Londýně. Také v Německem obsazené vlasti vyvíjeli členové tajných organizací komunistické strany aktivní odpor proti okupantům. Perzekucím padlo za oběť asi 25 000 členů KSČ, což velmi posílilo její prestiž [13]. Vzhledem k velkému posílení role Sovětského svazu během druhé světové války a z toho vyplývající změně v zahraničně politické situaci, se KSČ stala subjektem, který již nestál na okraji stranického spektra, ale stal se jeho ústředním bodem. Tato skutečnost se projevila po květnových událostech roku 1945.

2.3. Komunistické strany a hnutí v českých zemích do roku 1989

2.3.1. KSČ v letech 1945 – 1948

KSČ veřejně obnovila svoji činnost na domácí půdě nejprve na Slovensku, v období Slovenského národního povstání, na jehož organizaci se významně podílela [13]. Postupně začala KSČ znovu legálně působit na územích, která byla osvobozována sovětskou armádou. Ve straně po návratu do vlasti panovalo přesvědčení o možnosti pokojného přechodu k socialismu, prozatím bez aplikace idejí „diktatury proletariátu a sovětů“ [8]. Je paradoxem, že se vnitřní politická elita profilovala ve vnitropolitických otáz-

kách radikálněji než KSČ, jejíž strategií bylo neprosazovat se příliš tvrdě, proklamovat ochotu ke kompromisu a vyčkat na vhodný okamžik. Tato linie vzbuzovala důvěru v širokých vrstvách obyvatelstva, jako liché se tehdy jevily útoky obviňující komunisty z extremismu a potencionálně totalitarizující tendence [8].

KSČ byla součástí Národní fronty Čechů a Slováků, a dokonce – díky své početnosti a disciplíně i uvědomělosti svých členů – její vůdčí silou, přestože ostatní strany tuto skutečnost odmítaly a pochopitelně se snažily její pozici oslabit. Nepodařilo se jim to však, naopak ve volbách do Národního shromáždění, prvních od skončení války, které se konaly 26. května 1946, KSČ získala výraznou většinu odevzdaných hlasů. Vyslovilo se pro ni 40,2% oprávněných voličů, obsadila tak 93 křesel v Národním shromáždění [13]. Následně prezident Beneš jmenoval novou vládu, jejíž premiérem se stal Gottwald. Současně další členové komunistické strany obsadili důležitá ministerstva a strana rovněž dosadila své stoupence na rozhodující místa v policii, armádě a v dalších mocenských složkách. Svoji převahu pak uplatnila v průběhu vládní a politické krize, která v Československu vypukla v únoru 1948 [13].

2.3.2. KSČ v období let 1948 – 1968

Vyústěním strategie KSČ se staly události v únoru 1948. Předcházela jim postupná eskalace napětí ve státě a nikoli nevýznamná proměna poměru stranických sil v zemi, odrážející výsledky brněnského sjezdu ČSSD [8]. Na tomto sjezdu konaném v listopadu 1947 získala vliv skupina kolem nového předsedy Bohumila Laušmana, jež chtěla zachovat vlastní identitu sociální demokracie a určitým způsobem se vymezit vůči prokomunistickému křídlu, které spíše hájilo zájmy KSČ než vlastní strany. Na tuto změnu v poměru stranických sil ve státě zareagovala KSČ mobilizací strany a současně to byl i impuls k otevřené roztržce, kde byla v prospěch komunistů využita silová ministerstva vnitra a obrany, která již byla podchycena stoupenci KSČ. Převzetím moci KSČ se fakticky stal komunismus státní ideologií a strana se stala naprostým hegemonem v politickém spektru tehdejší ČSR. Praktickým důkazem zabezpečení „únorového vítězství“ se staly výsledky voleb do Národního shromáždění, v nichž se pro jednotnou kandidátní listinu Národní fronty, diktovanou KSČ, vyslovilo 89,2% voličů, a formální kroky k přijetí nové ústavní listiny [8]. Po abdikaci prezidenta Beneše byl novým prezidentem zvolen Gottwald a do uvolněné funkce premiéra byl dosazen Zápotocký. Lze konstato-

vat, že i v personální oblasti na nejvyšších pozicích státu bylo dokonáno úplné převzetí moci komunistickou stranou a současně je možné říci, že strana a stát splynuly v jeden celek.

Z hlediska vlastního fungování komunistické strany lze za významný moment v tomto období označit sloučení se sociální demokracií [8]. V podstatě však nešlo o sloučení, ale o vplynutí sociálnědemokratické strany do KSČ [7]. V květnu roku 1949 proběhl IX. sjezd KSČ, na němž byl přijat program generální linie výstavby socialismu. Ten představoval zásadní materiál o opravdovém ideovém i praktickém směřování strany. KSČ, konstatující úspěšné převzetí moci a dostatečný potenciál k realizaci přechodu „od kapitalismu k socialismu“ a upevnění a dalšího rozvíjení dělnické třídy cestou diktatury proletariátu, na jeho základě definovala jednotlivé kroky následné strategie [8].

Úspěch taktiky prohlubování diktatury proletariátu a klíčové role KSČ byl v souladu s marxisticko – leninskou teorií podmíněn razantním a konečným vypořádáním se s potenciaálně opozičními strukturami čerpajícími svůj potenciál z přetrvávající, ať již ekonomické či ideové nezávislosti. Likvidace možných autonomních center představovala na konci 40. a začátku 50. let nejcharakterističtější rys komunistické doktríny [8]. Konkrétním projevem tohoto rysu se staly rozsáhlé politické procesy. Pro vnitřní vývoj strany na počátku 50. let představoval klíčový bod proces se Slánským [7]. Politické procesy první poloviny 50. let dokumentovaly jednak ztrátu jakékoli autonomie československého státu uvnitř sovětského bloku, jednak vnitřní pnutí ve straně a personální nejistotu stranických elit, a také evidentní připravenost strany použít při realizaci vlastní doktríny jakékoli prostředky včetně rozsáhlých represí a justičních vražd [8].

Určitý zlom ve vývoji KSČ znamenalo úmrtí Gottwalda v březnu roku 1953. Za zesnulého Gottwalda byl do funkce prezidenta republiky zvolen Zápotocký. Po úmrtích Josefa Vissarionoviče Stalina a Klementa Gottwalda ještě po jistou dobu přetrvával (dozníval) tvrdý, represivní trend nastolený v roce 1949, ovšem postupně se z něj vytrácelo počáteční odhodlání realizovat stranickou linii bez ohledu na konkrétní, především hospodářské a sociální okolnosti [8]. Na podzim roku 1954 se konaly volby do Národního shromáždění (97,9% hlasů pro KSČ), které stvrdily neohrožitelnost politické pozice KSČ a obecnou dominanci komunismu, současně se potvrdila plná provázanost Československa se Sovětským svazem a socialistickým táborem.

Rok 1956 přinesl určité uvolnění, odrážející situace v celém mezinárodním komunistickém hnutí po odhalení stalinských zločinů a tzv. kultu osobnosti na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu (14. – 25. únor 1956) a vyvolávající přirozené pnutí i uvnitř KSČ [7]. Reakce strany však byla velice konzervativní a v žádném případě neznamena pokání. Pokusy o prohlubování vnitrostranické diskuze označila celostátní konference KSČ (červen 1956) za „revizionistickou tendenci“. Pragmatizace politické linie a některá opatření sociálního charakteru v tomto období zabránily eskalaci vývoje, který v ČSR nekopíroval události roku 1956 v Maďarsku a v Polsku [8].

Období let 1957 – 1960 je uvnitř KSČ ve znamení uskutečňování relativně stabilního politického a sociálně – ekonomického programu [8]. Tato etapa vyvrcholila v roce 1960 (po volbách do Národního shromáždění 12. června 1960, v nichž pro kandidátku Národní fronty hlasovalo 99,9% voličů) přijetím tzv. socialistické ústavy. Ta vyhlásila vítězství socialismu v Československu, což v symbolické rovině dokumentovala mj. změnou názvu státu a proměnou státního znaku [7]. Součástí této socialistické ústavy bylo i zakotvení tzv. vedoucí úlohy KSČ ve společnosti 4. článkem ústavy. V roce 1957 došlo také ke změně ve funkci prezidenta republiky, protože v listopadu téhož roku zemřel dosavadní prezident Zápotocký. Po smrti Zápotockého byl prezidentem republiky zvolen první tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný [14].

60. léta znamenala pro KSČ období zásadního vnitrostranického střetnutí, které přerostlo stranickou půdou a vyvinulo se do podoby širokého společenského hnutí, reprezentujícího většinu částí české společnosti [7]. Na XII. sjezdu KSČ (prosinec 1962) byl vznesen požadavek na objasnění zákulisí politických procesů, který se odrazil ve sjezdem přijaté rezoluci umožňující sestavení zvláštní komise. Její aktivity se ovšem omezily výhradně na stranickou půdu [7]. Výsledkem byla soudní rehabilitace více než 400 postižených osob včetně skupiny Slánského. Nezabývala se ovšem možností rehabilitace obětí – nekomunistů, kteří byli z vězení propuštěni bez rehabilitace [7].

Důkaz o názorovém posunu uvnitř strany přineslo zasedání ÚV KSČ v dubnu 1963. Projednání zprávy o porušování stranických zásad a socialistické zákonnosti v letech 1949 – 1954 na něm vedlo k udělení stranických trestů pro některé funkcionáře [7]. Nervozita příslušníků stranické administrativy, kteří se do svých pozic dostali v 50. letech a nyní se cítili kompromitováni podílem na neúspěších minulosti a ohrožování rostoucími požadavky veřejnosti, se transformovala do jejich snahy o udržení statu quo a

semknutí se kolem osoby prvního tajemníka strany Novotného, přirozeného terče kritiky [8]. Na přelomu května a června roku 1966 proběhl XIII. sjezd KSČ, kde dosavadní spíše náznaky diskuze uvnitř strany byly na sjezdu dokumentovány personálními úspěchy antinovotnovského křídla (např. Alexander Dubček, Lubomír Štrougal) a naopak neúspěchem Antonína Novotného při pokusu posílit svou vlastní skupinu. V této situaci vstoupila strana do kritického roku 1968.

Rok 1968 představuje z hlediska vývoje českého komunismu zásadní zlomový bod srovnatelný pouze se změnami, které přinesly V. sjezd KSČ v roce 1929 nebo únor 1948 [8]. Byl důsledkem nejen vnitřní rozpornosti komunismu jako politické ideologie, ale také jeho systémové nereformovatelnosti, iluzorních představ o schopnosti komunistické strany vydat se směrem k pluralitnímu demokratickému uspořádání a naprosté orientace strany na fixaci získané moci [7].

Od října 1967 do ledna 1968 se na třech zasedáních ÚV KSČ vývoj ubíral od požadavků radikálních změn v pojetí práce strany přes kritiku způsobu řízení Novotného až k přímému obvinění prvního tajemníka z nezvládnutí tzv. slovenské otázky, z autoritářství a uzurpace osobní moci a vyvrcholil výzvou, aby se své stranické funkce vzdal [7]. Výsledkem lednového zasedání ÚV KSČ se stala „dobrovolná“ rezignace A. Novotného na funkci prvního tajemníka strany; jeho nástupcem byl zvolen Dubček, politik akceptovatelný jak pro Moskvu, tak pro aktiv KSČ, a opírající se o představitele reformního proudu. Tento moment bývá označován ze otevření období tzv. pražského jara [8].

První tři měsíce roku 1968 se v KSČ řešily především personální otázky. Jejich nejviditelnějším projevem byla volba generála Ludvíka Svobody (30. březen 1968) novým prezidentem Československé socialistické republiky na půdě Národního shromáždění [8]. KSČ se soustředila na personální rošády, jež byly ve straně považovány za podstatu transformace, podobně jako v předcházejících dvaceti letech. Soustředění komunistické strany na personální změny však způsobilo překvapivou ztrátu kontroly nad děním uvnitř společnosti, což se projevilo značnou radikalizací atmosféry v české (méně pak slovenské) veřejnosti [7]. Pokus získat zpět ztracenou iniciativu, ale především zajímavý programový dokument a potencionální základ následně skutečně hluboké systémové reformy představoval tzv. Akční program KSČ, vize pro XIV. sjezd KSČ. Jeho teze, onen skutečný „socialismus s lidskou tvář“, spočívaly v pokusu zdůraznit speci-

fičnost československé cesty budování socialismu v „průmyslově vyspělé zemi“, odporu vůči mechanickému přejímání cizích vzorů, kritice centralistických, byrokratických a direktivně administrativních způsobů řízení a ve snaze o identifikaci osob zodpovědných za chyby v minulosti [8]. Akční program představuje programový dokument svědčící o reálném obsahu tzv. reformního procesu koncem 60. let v českých zemích a na Slovensku [8].

Další vývoj v komunistické straně reflektoval z logiky vývoje nutné druhé stadium reformního procesu, totiž vnitřní štěpení nyní dominující a prozatím monolitní protinovatnovské formace [8]. Důvodem štěpení na dva tábory se stalo prohlubování transformačních kroků, které byly podporované Dubčekem a jeho příznivci. Opačný postoj zaujalo křídlo, které odmítalo zpochybnit vlastní mocenské pozice a vazbu na SSSR a celý komunistický blok. Toto pnutí v KSČ však nemělo vůbec žádný vliv na další vývoj. Naopak, následné události (symbolizované 21. srpem 1968) představovaly logické pokračování vývoje nastartovaného v roce 1948, resp. již v roce 1945. KSČ totiž nebyla klasickou politickou stranou, stejně jako celý československý stát nepředstavoval suverénní subjekt mezinárodních vztahů [7]. Komunistická strana totiž byla vždy pod velkým vlivem moskevského centra a poslední dvě desetiletí i československý stát.

Je také zřejmé, že Kremlu ve sporu s Prahou nešlo ani tak o pojetí a obhajobu socialismu jako spíše, nebo především o obranu jeho velmocenských zájmů [15]. „Socialistické Československo nikdy nikomu nedáme. Československo je strategickým bodem ve střední Evropě. Ztratit ho by znamenalo anulovat výsledky druhé světové války“ [15], to jsou slova ministra obrany SSSR maršála Andreje Antonoviče Grečka, který tak zcela výstižně definoval postoj sovětských představitelů v Kremlu.

Pokračování vývoje ve straně potvrdilo vnitřní roztříštěnost a neslučitelnost několika uskupení. Aktivizace skupiny loajální s Moskvou a spolupracující se sovětským velvyslancem Stěpanem Vasiljevičem Červoněnkem (Vasil Bil'ak, Alois Indra, Milouš Jakeš) nevedla k realizaci připraveného scénáře, totiž k vytvoření dělnicko-rolnické vlády v čele s Vasilem Bil'akem. Naopak schopnost akce projevil prezident Svoboda návrhem pokusit se společně s Gustavem Husákem intervenovat v Moskvě ve prospěch Alexandra Dubčeka [8]. Důkazem existence relativně široce zformovaného proreformního křídla uvnitř komunistické strany se stal tzv. vysočanský sjezd (22. srpen 1968), kde byl mj. vznesen požadavek na návrat všech ústavních činitelů do funkcí a odsouzena agrese

pěti zemí Varšavské smlouvy. První zpochybnění závěrů sjezdu a jeho právoplatnosti přinesl již mimořádný sjezd Komunistické strany Slovenska (26. – 29. srpen 1968), na němž Husák na základě výsledků moskevského „jednání“ tlumočil ostrý nesouhlas Komunistické strany Sovětského svazu s programovými i personálními změnami [7]. Definitivní stvrzení nové politické reality zformované na základě textu moskevského protokolu, který odmítl Vysočany, vyslovil souhlas s dočasnou vojenskou přítomností armád Varšavské smlouvy na území ČSSR a zavázal stranu k zajištění stažení podnětu k Radě bezpečnosti OSN, k personálním změnám, k zastavení činnosti antisocialistických sil a k podřízení procesu normalizace československého vývoje kontrole ostatních socialistických států, přineslo zasedání ÚV KSČ dne 31. srpna 1968 [8].

Podíl na oslabení reformního proudu měla celá řada faktorů. Mnozí reformisté se nestavěli na odpor nastupující normalizaci, ale usilovali o nalezení prostoru pro vlastní „přežití“. Normalizátoři (mimo Bil’akovo křídlo) zase dlouho udržovali iluzi, že i ve změněných podmínkách bude možno zachránit alespoň část reformem. Opomenout nelze ani tlak sovětského vedení, umocněný přítomností cizích vojenských jednotek na území státu [7]. O období 60. let hovoříme jako o době nástupu reformního procesu v KSČ. Je nutné si ovšem uvědomit, že i tento reformní proud se řídil základními axiomy, které považoval za nedotknutelné a přirozené. Těmito axiomy byly víra v socialismus, vedoucí úloha KSČ a v neposlední řadě spojenectví s SSSR.

2.3.3. Vývoj KSČ do roku 1989

Reformní hnutí bylo ukončeno dubnovým zasedáním ÚV KSČ (17. duben 1969), na němž bylo řečeno, že dosavadní vedení nedokázalo přijmout dostatečná opatření k odstranění krizových jevů a nastartování konsolidace země [7]. Výsledkem byly personální změny v orgánech strany, především však na postu prvního tajemníka, jímž se stal Husák. Dále byla na květnovém zasedání ÚV KSČ deklarována potřeba plného obnovení dominantní role strany ve společnosti a provedení kroků k zajištění jednoty uvnitř strany. Současně došlo k plnému odvolání reformních kroků v ekonomickém segmentu.

Systémová obnova neostalinismu a „normalizace“ společnosti se v následujících měsících nesla ve znamení čistek, zakonzervování daného stavu a znemožnění opětovného vzmachu reformně orientovaných sil. Kritérium pro činnost prověřkových komisí se

přítom spíše než chování jednotlivců během roku 1968 stala ochota podpořit systém nastolený Husákem po 17. dubnu 1969 [7]. Čistky je možno rozdělit do tří fází:

1. Vypořádání se s případnými opozičními skupinami, především na stranické půdě – došlo ke zrušení mandátů delegátů, kteří se zúčastnili mimořádného vysokočanského sjezdu a k následnému vyloučení hlavních představitelů tzv. praviceových oportunistických tendencí v KSČ.
2. Více či méně razantní kádrová obměna v zákonodárných orgánech, státní správě, armádě, bezpečnostních strukturách, odborech, zájmových a masových skupinách, médiích a s jistým zpožděním i ve zbylých politických stranách. Dohled nad druhou vlnou čistek byl svěřen Jakešovi.
3. Konečná fáze čistek se opět vrátila na stranickou půdu a měla formu výměny stranických legitimací. Na základě činnosti prověřkových komisí bylo vyloučením ze strany postiženo asi 500 tisíc straníků, naopak přibližně 1 100 000 členům byly legitimace vydány [8].

Koncepce prováděných čistek a „normalizace“ společnosti byla dílem Husáka a jen zčásti odpovídala představám dogmatické „levice“ ve straně [7]. Právě Husák nastolil centristický kurz absolutní normalizace, postihující všechny klíčové stranické a státní struktury, ovšem vyhýbající se totální represi a velkým procesům, které by mohly donutit společnost aktivizovat se a zaujmout obrannou pozici [8]. Nastoupený normalizační kurz byl posvěcen XIV. sjezdem KSČ (květen 1971), který se konal v době oslav padesátiletého výročí založení strany. Husák byl potvrzen ve funkci generálního tajemníka strany (tuto pozici posléze obhájil i na všech třech dalších sjezdech, konaných v pětiletém cyklu). Na stranické úrovni byl sjezdem ukotven normalizační režim se všemi svými průvodními znaky a mechanismy na řešení problémů: tj. především dominantní úlohou stranického aparátu a dogmaticko-byrokratických stranických struktur a úplnou kontrolou společnosti pomocí systému kádrových oddělení a poslušných podřízených masových organizací [7].

Z mírné nervozity a pochyb nad mírou úspěšnosti normalizačních prostředků KSČ „vysvobodily“ volby do Federálního shromáždění (26. – 27. listopad 1971). Účast 99,4% zapsaných voličů, kteří pro kandidátní listinu Národní fronty odevzdali 99,8% hlasů, potvrdila jak komplexnost kontroly KSČ nad československou společností, tak absenci jakékoli zaznamenaníhodné skupiny s reálným opozičním potenciálem. Abso-

lutní zastavení sociálního pohybu se týkalo i stranických struktur, změny v následujícím období byly zcela výjimečné, aparát strany se postupně změnil ve zcela strnulou stavbu [8]. Ke změně ovšem došlo na postu prezidenta republiky. Namísto dlouhodobě nemocného Svobody byl hlavou státu zvolen generální tajemník ÚV KSČ Husák. Nový prezident ČSSR byl zvolen 29. května 1975 [14].

XV. sjezd KSČ (12. – 16. duben 1976) se konal v atmosféře plné vnitrostranické i vnitrostátní stability [7]. Tu dokumentoval opětovný nárůst počtu strany i takřka „sto-procentní“ výsledky voleb do všech stupňů zastupitelských orgánů ČSSR (22. – 23. listopad 1976) [8]. V obdobné atmosféře a duchu byl i průběh následujícího XVI. sjezdu KSČ, která se konal v dubnu roku 1981.

Období 70. let a první poloviny 80. let tak představovalo ve vývoji komunistické strany a komunistické diktatury klidnou a stabilní éru, ve které se vládní garnitura mohla zcela spolehnout na záštitu poskytovanou Sovětským svazem. Ve vnitřní politice fungovaly mechanismy udržující drtivou většinu občanů ve stavu akceptování dané reality. Obyvatelstvu byla výměnou za občasné opakované deklarování loajality vůči režimu (volby, průvody a manifestace při různých výročích), pasivní přístup ke společenskému dění a apolitičnost, umožněna pokojná existence a v rámci možností poskytnout solidní sociální standard. Propaganda se přitom soustředila především na zdůrazňování nebezpečí, která by hrozila, pokud by se společnost vyvíjela jiným způsobem než v rámci „reálného socialismu“. Tento způsob déletrvající úspěšné obhajoby režimu bývá označován jako „sociální kontrakt“ [7]. Podstata režimu již netkvěla na ideové čistotě a charismatické vizi ideologické konstrukce revolučního socialismu, jak tomu bylo v padesátých letech, ale v obecné přitažlivosti sociálního kontraktu. Lze konstatovat, že popsaná dohoda KSČ se společností se, až na výjimky, udržela do té doby, do níž byla KSČ schopna jednak plnit své sociální „závazky“, jednak utvrzovat nedůvěru veřejnosti vůči dopadům případných změn [8].

Konec nadvlády komunismu v ČSSR je spojen s proměnou celého komunistického bloku, se kterým byla KSČ spjata pupeční šňůrou znemožňující jí zaujmout vlastní linii – linii z hlediska marxisticko-leninské teorie paradoxně pravověrnou, neboť taktika perestrojky a glasnosti, se kterou na post generálního tajemníka ÚV KSSS přichází na jaře roku 1985 Michail Sergejevič Gorbačov, se ostré bolševické strategie vzdala [8]. Nástupem Gorbačova se tak KSČ dostává do komplikované situace, jelikož přestává

fungovat argument nutnosti důsledně sledovat programové zásady KSSS, to by nutně znamenalo akceptování a také zrealizování určitých reforem. KSČ je nucena se adaptovat na nové podmínky a hledat své vlastní způsoby řešení aktuálních problémů. Připuštění potřeby reforem, podle programových zásad uplatňovaných KSSS, bylo pro stranu nepřijatelné. Jakýkoliv pohyb ve stranických strukturách totiž znamenal okamžitou hrozbu oslabení doposud zcela spolehlivých mechanismů udržujících stabilitu režimu [7]. Na XVII. sjezdu KSČ (březen 1986) se proto vedení pokusilo zakonzervovat současný stav a zcela ignorovat nutnost reakce na perestrojku.

Tato „pštroší“ taktika ovšem způsobila, že v období po XVII. sjezdu se v komunistické straně začal rychle projevovat latentní konflikt [7]. Na jedné straně stála již čistě technokraticky naladěná generace stranických funkcionářů (Ladislav Adamec, František Pitra), jejichž cílem bylo udržení mocenského monopolu KSČ cestou opatrných reforem v ekonomice a řešení nejkřiklavějších ekonomických a ekologických problémů. Na straně druhé stál ideologicky ortodoxní proud (např. Milouš Jakeš či Miroslav Štěpán), pro který znamenala jakákoli změna pravděpodobný začátek procesů, jež by nutně vedly ke ztrátě mocenského monopolu. Tento latentní konflikt nemohl být vyřešen (popř. zakryt) personálními změnami, ke kterým došlo v roce 1987 na postu generálního tajemníka ÚV KSČ (zvolen Jakeš) a v roce 1988 na postu předsedy federální vlády (zvolen Adamec). Do jisté míry byl symbolem neudržitelnosti stavu odchod ultraortodoxního Bil'aka z ÚV KSČ na podzim roku 1988. Motivem byl jeho protest proti závěrům dohod z vídeňské konference o lidských právech [7].

KSČ v druhé polovině 80. let vykazovala řadu známek hluboké vnitřní destrukce a rozpadu mocenských, informačních i kontrolních mechanismů [7]. Z těchto důvodů nebyla komunistická strana schopna adekvátní a smysluplné reakce na probíhající politické procesy. Absence „moskevského“ dozoru nad personálním, programovým a strategickým směřováním strany a nemožnost opřít se o vojenský, ekonomický, surovinový či ideologický potenciál sovětského bloku představovaly skutečnosti neodpovídající základním poučkám marxisticko-leninské doktríny a do značné míry předurčily další osud takto „ztraceného“ subjektu [8]. Všechny tyto faktory a ještě celá řada dalších se podepsaly na rychlosti a „hladkosti“, se kterou byl na konci 80. let mocenský monopol KSČ odstraněn [7].

Listopadové události roku 1989 zastihly KSČ ve stadiu vnitřního rozkladu a nepřípravenosti. Vedení přestalo mít vliv na velkou část členské základny, která se začala masivně zmenšovat, jednotliví vedoucí funkcionáři měli odlišné představy o řešení situace a snažili se realizovat vlastní mocenské ambice [16]. Po vypuknutí listopadových událostí byla zpočátku pro KSČ charakteristická pasivita. Zasedání ÚV KSČ se konalo teprve 24. listopadu 1989, na němž však pod tíhou událostí došlo k významným personálním změnám ve vedení strany. Z předsednictva ÚV odešli nejzkompromitovanější členové jako Milouš Jakeš, Gustav Husák či Jan Fojtík, ale členem předsednictva zůstal v Praze nejvíce nenáviděný Miroslav Štěpán [8]. Demisi z funkce předsednictva a předsedy vlády podal také Adamec, který ve straně prosazoval aktivní politiku dialogu a od počátku se distancoval od vedení KSČ. Jeho šance na oslovení širší veřejnosti však zhatilo nepodařené vystoupení na Letenské pláni 26. listopadu 1989 [16].

Na základě všeobecného nesouhlasu s výsledky zasedání se sešel ÚV KSČ opět 26. listopadu 1989, výsledkem byly další personální změny, např. uvolnění Štěpána z členství ÚV. Pod silným tlakem veřejnosti zrušilo Federální shromáždění ústavně zakotvenou vedoucí roli KSČ (29. listopad 1989). Dne 10. prosince 1989 došlo na návrh designovaného předsedy vlády Mariána Čalfy (kterého doporučil Ladislav Adamec) k rekonstrukci vlády, do níž bylo jmenováno 9 členů, kteří se těšili přímé podpoře Občanského fóra. Poté, co noví členové federální vlády složili do rukou prezidenta ústavou předepsaný slib, oznámil Husák dopisem Předsednictvu FS, že odstupuje ze své funkce [8]. Lze konstatovat, že tyto kroky a současně i směřování ke svobodným a demokratickým volbám vedly k oficiálnímu konci hegemonní role KSČ ve společnosti a komunismu, jako statní ideologie. Zdaleka však nevedly ke konci samotné komunistické strany, která byla považována za primární nositelku komunistické ideologie v českých zemích.

3. Komunistické strany a hnutí v ČR po roce 1989

3.1. Úvod

Na přelomu 80. a 90. let 20. století se rozpadla komunistická nadvláda ve státech bývalého východního bloku. Tehdejší komunistické „státostrany“ stanuly před problémem svého dalšího působení v nových podmínkách. Jedním z pozůstatků předchozí éry

se tak stala transformace bývalých monopolistických komunistických stran do nové formy nástupnických politických stran. Jejich cesty a osudy se ovšem v nových podmínkách soutěživých stranicko – politických soustav rozešly. Ve většině postkomunistických evropských států sice trajektorie jejich vývoje shodně začíná určitým formálním ukončením existence původní komunistické strany (někdy z důvodu zákazu jejího působení). Jejich vývoj ovšem vedl k naprosto odlišným výsledkům [17].

Některé z těchto subjektů se staly významnými hráči politického spektra. Příkladem může být Maďarská socialistická strana (MSzP), která se v mnoha ohledech blíží západoevropským sociálním demokraciím. Dalším vhodným příkladem úspěšné postkomunistické strany je Svaz demokratické levice (SLD) v Polsku, který se stal hegemonelem levé části politického spektra. Zpočátku poměrně úspěšnou postkomunistickou stranou byla i Strana demokratické levice (SDL) na Slovensku, která se ovšem posléze dostala do vnitřních sporů a v současnosti je zcela marginální politickou stranou. Jaký byl však vývoj v ČR, jaká je pozice subjektů, které vzešly z KSČ?

3.2. Komunistická strana Čech a Moravy

3.2.1 Počátky KSČM

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) vznikla jako územní organizace KSČ [16]. O zahájení procesu vytváření územní organizace KSČ v českých zemích bylo rozhodnuto na mimořádném sjezdu KSČ ve dnech 20. – 21. prosince 1989. Založení KSČM mělo odstranit asymetrii způsobenou existencí KSS. Ustavující sjezd KSČM se konal 31. března 1990 [8]. Prvním předsedou KSČM byl zvolen Jiří Machalík. Parlamentních voleb v roce 1990 se KSČM zúčastnila jako součást KSČS (tato zkratka začala být s ohledem na slovenské požadavky pro stranu používána) [16]. KSČ(S) se v prvních svobodných volbách (červen 1990) stala druhou nejsilnější stranou v zemi.

13. - 14. října 1990 se v Olomouci konal I. sjezd KSČM [8]. Na tomto sjezdu bylo třeba dospět k odpovědi na otázku, nakolik je pro stranu přínosná činnost Demokratického fóra komunistů (DFK). DFK se konstitovalo již 27. listopadu 1989 v KSČ, kde zaujalo odmítavé stanovisko s dosavadní linií vedení strany. Podle některých interpretací však bylo DFK iniciováno za účelem navození dojmu o nejednotnosti reformních sil (především tedy měla být vytvořena konkurence OF), což však jeho členové rozhodně popírají [18]. Část Demokratické platformy se před prvním sjezdem KSČM pokusila

vyjednávat s dalšími subjekty v levicové části stranického spektra o možnosti vytvoření zastřešujícího subjektu levicových sil. Tento návrh byl však vedením strany a následně i sjezdem zamítnut. V průběhu sjezdu došlo také k volbě nového předsedy KSČM, který nahradil nevýrazného Machalíka. Stal se jím režisér Jiří Svoboda, který měl KSČM dodat reformnější ráz na veřejnosti [18].

Ve dnech 3. – 4. listopadu 1990 se v Praze konal XVIII. sjezd KSČ. Zde byla schválena nová federální podoba strany. KSČ se přeměnila na federaci skládající se z KSČM a KSS. KSS se později přeměnila ve Stranu demokratickej ľavice a rozhodla se pro plné osamostatnění ještě před rozdělením ČSFR. Federace KSČM a SDEĽ zanikla 7. dubna 1992 [19]. KSČM byla zaregistrována jako samostatná strana 28. listopadu 1990 [16].

3.2.2. Vnitřní spory v KSČM (1991 – 1993)

V KSČM se na jaře 1991 vyprofilovala reformní skupina nazvaná Demokratická levice v KSČM, jejímiž významnými členy byli mj. poslanec Michal Kraus a Vasil Mohorita. Tato skupina rozpoutala intenzivní debatu o změně názvu strany, která vedla až k vyhlášení vnitrostranického referenda o tomto problému. Konalo se od 15. října do 31. prosince 1991 a jeho výsledky byly vyhlášeny na mimořádném sjezdu 1. února 1992. Z 354 545 členů KSČM se hlasování zúčastnilo 291 783. Z nich se 75,94 % (221 575) vyslovilo pro zachování názvu [18]. Již před mimořádným sjezdem, když byly výsledky referenda zřejmé, vystoupili členové Demokratické levice v KSČM ze strany [8].

KSČM před volbami našla řešení, jak důležitým způsobem eliminovat negativní image vyplývající z jejího názvu a současně si zachovat vlastní identitu [18]. Ve volební kampani v roce 1992 vytvořila KSČM s menšinovým levicovým subjektem Demokratické levice volební koalici Levý blok [19]. Nutno však podotknout, že Demokratická levice byla zcela jinou skupinou, než již zmíněná Demokratická levice v KSČM. Vzhledem k velikosti DL byla KSČM v koalici LB dominantní silou, to jí umožnilo maximalizovat zisk (programový, finanční) z případných koaličních úspěchů. Parlamentní volby v roce 1992 skončily pro koalici Levý blok relativním úspěchem, protože se stala druhým největším parlamentním subjektem a nejsilnější součástí (byť nejednotné) opozice.

Výrazné vnitřní spory se v KSČM rozhořely na přelomu let 1992 – 1993 [16]. Na II. sjezdu KSČM, který se konal 12. – 13. prosince 1992 (Kladno), byl předsedou v nepřítomnosti zvolen opět Svoboda (několik dnů předtím byl zraněn při dodnes nevy-

jasněném atentátu) [18]. Svoboda se již před sjezdem začal výrazně přiklánět k reformistům, takže atentát zřejmě zabránil zásadnímu střetu již na kladenském sjezdu [8]. Místopředsedou strany byl zvolen konzervativní Miroslav Grebeníček, jehož konzervatismus lze doložit mj. odporem k již zmiňované reformní skupině Demokratická levice v KSČM. Sjezd přijal i Program KSČM, který je dodnes základním programem strany [18]. Podnětem ke sporům byl vznik platformy „Za socialismus“, za jejímž vznikem bylo ortodoxní komunistické křídlo kolem Štěpána, který byl znovu přijat do KSČM. Předseda KSČM Svoboda považoval vznik výše uvedené platformy za nebezpečný, nově přijatý stranický program pak pochopil jako výzvu k reformě strany a nastolil otázku změny jejího názvu (postupně navrhoval názvy Strana demokratického socialismu, Strana radikální levice a Strana demokratické levice) [8]. V materiálu „Strana na rozcestí“, který Svoboda zveřejnil 12. února 1993, označuje pojem komunismus za zdiskreditovaný a také za blokační ve smyslu možné budoucí koalice na levicové bázi v České republice.

Svobodův kritický pohled sdíleli i někteří další členové, především Josef Mečl, avšak řada významných osobností KSČM se proti němu postavila. Vyprofiloval se tzv. neokomunistický proud vedený Miroslavem Ransdorfem, který odmítl debatu o názvu strany a snažil se určitými filosofickými konstrukcemi skloubit tradiční komunistickou snahu o systémovou změnu s „rozvíjením demokratického potenciálu společnosti“. Ransdorf vystoupil proti Svobodovi, jehož postupy označil za autoritářské. Proti Svobodovým názorům se angažoval i místopředseda Grebeníček a dokonce i Demokratické fórum komunistů [8].

Schylovalo se k otevřenému střetu, kterému se ovšem Svoboda, zřejmě kvůli svému nekonfliktnímu založení, nakonec vyhnul. Na zasedání ÚV KSČM svolaného kvůli „krizi ve straně“ na jaře roku 1993 se zdržel vystoupení a místo do předsednického křesla se usadil do zadních lavic. Svoji pozici nijak neobhajoval, místo toho dával najevo, že rezignuje na své další stranické angažmá; k překvapení přítomných si četl ve sbírce poezie a o proslovy svých kolegů se nestaral [20]. Krizi měl vyřešit III. sjezd, svolaný na 26. června 1993 v Prostějově [16]. Před konáním tohoto sjezdu byl proveden ve straně průzkum k otázce změny názvu strany. Ve valné většině byla změna názvu strany zamítnuta.

III. sjezd KSČM přinesl volbu Grebeníčka na post předsedy strany. Na I. zasedání ÚV KSČM byli za místopředsedy zvoleni Václav Exner, Zdeněk Klanica a Miroslav Randsdorf. Určitě je zajímavé poukázat na skutečnost, že za místopředsedu byl zvolen jak představitel dogmatických komunistů, za nějž je považován Exner, tak i zástupce tzv. reformistů, představovaný Randsdorfem (nelibost dogmatiků vzbudil např. svou knihou *Nové čtení Marxe*). Ze strany byl vyloučen Štěpán. Zrušeny byly vnitrostranické platformy. Někteří reformisté KSČM již na sjezdu opustili, když spoluzaložili Stranu demokratické levice, další se odštěpili později do strany Levý blok. Důsledkem bylo kromě odchodu mnoha poslanců z KSČM i ukončení Rady Levého bloku [18].

3.2.3. KSČM v období mezi III. a V. sjezdem (1993 - 1999)

Na přelomu let 1993/1994 byl v zásadě ukončen proces profilace jednotlivých proudů a subjektů, organizačně navazujících na předlistopadovou KSČ [8]. Ve stranickém spektru se v ČR vykrytalizovaly následující základní proudy, které čerpají ze základů zaniklé KSČ [8]:

- A. Postkomunistický (reprezentovaný LB a SDL, které se v roce 1997 sloučily do jedné Strany demokratického socialismu, dříve i Demokratickou stranou práce či Československým demokratickým fórem).
- B. „Neokomunistický“ (reprezentovaný současnou KSČM).
- C. „Ortodoxně-komunistický“ (reprezentovaný Stranou československých komunistů a okruhem lidí sdružených kolem listu *Dialog* a nakladatelství JUDr. Jaroslava Webera)

Lze konstatovat, že jedinou relevantní silou vzniklou na základech někdejší KSČ zůstala jen KSČM, která reprezentuje proud neokomunistický. Vliv ostatních subjektů se stával postupně marginálním. KSČM setrvala u komunistické orientace, přestože i ona se v programatice hlásí k demokratickému socialismu [18].

V letech 1994 – 1996 představitelé KSČM výrazně „přitvrdili“ svoji rétoriku vůči vládní koalici i celému polistopadovému režimu. Prováděli důslednou a radikální opoziční politiku, kterou však v tomtéž období realizovali i sociální demokraté. ČSSD se podařilo získat většinu hlasů ve středolevém i „demokratickém“ levicovém prostoru, zatímco KSČM dominovala na kraji levicového spektra [8].

Stabilizace strany i souhlas členské základny se strategií a programatikou, kterou KSČM nastoupila po III. sjezdu, byl potvrzen i na IV. sjezdu KSČM, který se konal 2. prosince 1995 v Liberci [21]. Na tomto sjezdu se KSČM postavila velmi kriticky k SDL i LB [8]. Předsedou KSČM byl opět zvolen Grebeníček. Na základě volby při zasedání ÚV se místopředsedy stali Zdeněk Klanica (pro odborné skupiny), Miroslav Ransdorf (pro zahraniční styky), Václav Exner (pro ekonomiku) a Vlastimil Balín (pro komunální politiku).

Po IV. sjezdu KSČM krátkodobě zaměřila největší pozornost na volby do PS PČR v roce 1996 [8]. KSČM se stala po těchto volbách třetí nejsilnější parlamentní stranou (po ODS a ČSSD). KSČM si byla vědoma svých stabilních voličských preferencí a proto mohla relativně v klidu pracovat na zefektivnění vnitrostranické činnosti a připravovat své programové koncepce, zatímco víceméně mimo ni probíhala bouřlivá politická krize, která dospěla až předčasným parlamentním volbám v roce 1998. Komunisté se začali velmi výrazně profilovat na zahraničně – politických tématech, především na odporu proti česko – německé deklaraci a na odmítání vstupu do NATO [8]. V mimořádných parlamentních volbách v roce 1998 KSČM obhájila pozice z voleb předchozích a stala se opět třetí nejsilnější parlamentní stranou (po ČSSD a ODS).

Počátkem roku 1999 byla opět nastíněna otázka možného změnu názvu strany. S touto iniciativou přišel předseda strany Grebeníček. Tato možnost byla však členskou základnou odmítnuta a Grebeníček se vzhledem k ostrým reakcím k této problematice již dále nevyjadřoval. V tomto smyslu mu přišla vhod akce NATO proti Jugoslávii, jejíž kritikou mohl prokázat svoje komunistické cítění. Zároveň se potvrdily obavy, že v případě určitých reforem strany stále existuje nebezpečí přechodu části členské základny ke Štěpánově SČK [8].

Komunistická identita strany byla později potvrzena i na V. sjezdu KSČM, který proběhl ve Žďáru nad Sázavou 4. – 5. prosince 1999. Ve zprávě ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu KSČM (prosinec 1995 – prosinec 1999) se mj. píše: „Strana si zachovala a zachovává komunistický charakter. Dokázala hájit svou jednotu proti rozbíječským pokusům, proti snahám o její sociáldemokratizaci i proti dogmatikám voluntarismu“ [22]. O tento sjezd byl podstatně větší zájem ze strany médií, než o sjezdy předchozí. Média vzhledem k výraznému nárůstu preferencí KSČM (což bylo v přímé souvislosti s vládní pozicí ČSSD) očekávala, zda se komunisté nezřeknou před-

listopadové minulosti, což se do značné míry dávalo do spojitosti se změnou názvu strany. Vzhledem k reakci členské základny na předsjezdovou iniciativu Grebeníčka bylo možné tato očekávání označit za neopodstatněná.

V. sjezd schválil různé programové dokumenty a v mnoha vystoupeních a přijatých materiálech byl kladen důraz na zintenzivnění práce KSČM s mládeží. KSČM se hodlá zaměřovat především na sociálně slabé vrstvy. Předsedou strany zůstal Grebeníček, 1. místopředsedou byl zvolen Balín. Na prvním zasedání ÚV KSČM byli zvoleni místopředsedové Zuzka Rujbrová (pro územní politiku a přípravu voleb), Jiří Dolejš (pro odborné zázemí), Václav Exner (pro řízení ekonomiky) a Miroslav Ransdorf (pro zahraniční styky) [21].

3.2.4. KSČM v období let 1999 až 2006

V období po V. sjezdu KSČM nadále pokračuje v rétorice kritizující stávající politickou situaci. Politická situace po parlamentních volbách v roce 1998 dává KSČM možnost přetáhnout nespokojené levicové voliče díky skutečnosti, že ČSSD se stává vládní stranou, která je spjata opoziční smlouvou s liberálně - konzervativní ODS. V parlamentních volbách v roce 2002 se KSČM stala opět třetí nejsilnější parlamentní stranou. V těchto volbách ovšem KSČM dosahuje nejlepších volebních výsledků od listopadu 1989, když získává více než 1/5 mandátů v PS PČR. Je otázkou, do jaké míry byl tento výsledek ovlivněn tím, že KSČM byla kontinuálně nejhlasitějším zastáncem Benešových dekretů vůči sudetoněmeckým požadavkům, jejichž zpochybnění ze strany sudetských Němců se stalo jedním ze základních politických témat ve volebním roce. Po volbách do PS PČR v roce 2002 KSČM dokonce získává post místopředsedy PS PČR, jímž se stal Vojtěch Filip.

K určitým sporům uvnitř KSČM dochází v souvislosti s plánovaným referendem o vstupu ČR do Evropské unie (červená 2003). Ransdorf i někteří další členové vedení KSČM vstup podporovali, za což byli od dalších komunistů (mj. z vlivné brněnské organizace) podrobena ostré kritice. K vyostření sporu mezi těmito dvěma směry došlo počátkem léta 2002. Před referendem o vstupu do Evropské unie KSČM nakonec doporučila svým voličům hlasovat proti [16].

V pátek 28. února 2003 zvolil parlament druhého českého prezidenta: nástupcem Václava Havla se stal jeho dlouholetý politický rival, zakladatel ODS Václav

Klaus [20]. Při této volbě měla KSČM zcela zásadní roli, protože hlasy komunistických poslanců se z důvodů sporů na politické scéně ukázaly být klíčovými pro volbu Klause druhým prezidentem ČR.

VI. sjezd KSČM se uskutečnil ve dnech 15. - 16. května 2004 v Českých Budějovicích [21]. Na tomto sjezdu se reformní křídlo strany pokusilo prosadit na pozici předsedy Ransdorfa, který v té době byl také leaderem kandidátky KSČM do Evropského parlamentu. Tento pokus však byl neúspěšný. Hlavním protivníkem Grebeníčka se stal nakonec politicky nepřilíživý Filip, který sice postoupil do druhého kola, ale získal v něm méně hlasů než jeho soupeř [16]. Ústřední výbor následně rozhodl, že místopředsedy strany se stali Jiří Dolejš (pro odborné zázemí), Václav Exner (pro zahraničí), nováčky ve vedení jsou Karel Klimša (pro řízení stranické práce a přípravu voleb), Vojtěch Filip (pro regionální a komunální politiku) a František Toman (pro ekonomiku strany) [21]. Jediným zástupcem reformistů tak zůstal v nejužším vedení KSČM jen Dolejš. Výraznější vliv ve straně mají dogmatictí komunisté, např. Exner. Vůči novému vedení se objevila vnitrostranická kritika, která byla zaměřena na skutečnost, že je tvořeno výhradně muži a není v něm zastoupena ženská část strany [16].

1. října 2005 zvolil ÚV KSČM novým předsedou strany Filipa. Jediným protikandidátem pro volbu předsedy byl Exner. Dosavadní předseda strany Grebeníček na předsednickou funkci rezignoval. Jako důvod pro odchod z čela strany uvedl programové neshody se spolustraníky [23]. Ve svém projevu na zasedání ÚV KSČM kritizoval mj. místopředsedu Dolejše za snahu o prosazení omluvy za stalinistické zločiny.

Po těchto vnitrostranických sporech se KSČM pokouší konsolidovat vnitrostranické poměry a připravit se na volby do PS PČR v roce 2006. V těchto volbách KSČM obhájí svou pozici třetí nejsilnější parlamentní strany. Oproti volbám v roce 2002 se však dočkala nižší míry podpory veřejnosti (získává 26 mandátů), což bylo stranou považováno za neúspěch.

3.2.5 Volební výsledky KSČM po roce 1989

Po volbách v červnu 1990 se KSČ, resp. KSČM ocitla až do současnosti mimo exekutivní moc, avšak stala se významnou opoziční stranou [16]. Komunistická strana se po roce 1989 účastnila voleb do následujících orgánů:

- a) Federální shromáždění – Sněmovna lidu a Sněmovna národů

- b) Česká národní rada
- c) Parlament ČR – Poslanecká sněmovna a Senát
- d) Zastupitelstva krajů
- e) Zastupitelstva obcí
- f) Evropský parlament

Federální shromáždění				
	Sněmovna lidu		Sněmovna národů	
rok konání voleb	1990	1992	1990	1992
platné hlasy [%]	13,48	14,27	13,80	14,48
volební strana	KSČ	Koalice LB	KSČ	Koalice LB

Tab. 1 - Výsledky KSČM při volbách do Federálního shromáždění
Zdroj: www.volby.cz

ČNR		
rok konání voleb	1990	1992
platné hlasy [%]	13,24	14,05
volební strana	KSČ	Koalice LB

Tab. 2 - Výsledky KSČM při volbách do ČNR
Zdroj: www.volby.cz

Poslanecká sněmovna PČR				
rok konání voleb	1996	1998	2002	2006
platné hlasy [%]	10,33	11,03	18,51	12,81

Tab. 3 - Výsledky KSČM při volbách PS PČR
Zdroj: www.volby.cz

Senát PČR								
rok konání voleb	1996	1998	1999	2000	2002	2003	2004	2006
mandáty k dispozici	81	27	1	27	27	2	29	27
získané mandáty	2	2	0	0	1	0	1	0
Pozn.: 1999 a 2003 doplňovací volby, 2004 včetně doplňovacích voleb								

Tab. 4 - Výsledky KSČM při volbách Senátu PČR
Zdroj: www.volby.cz

Zastupitelstva krajů		
rok voleb	platné hlasy [%]	mandáty [%]
2000	21,14	23,85
2004	19,68	23,26

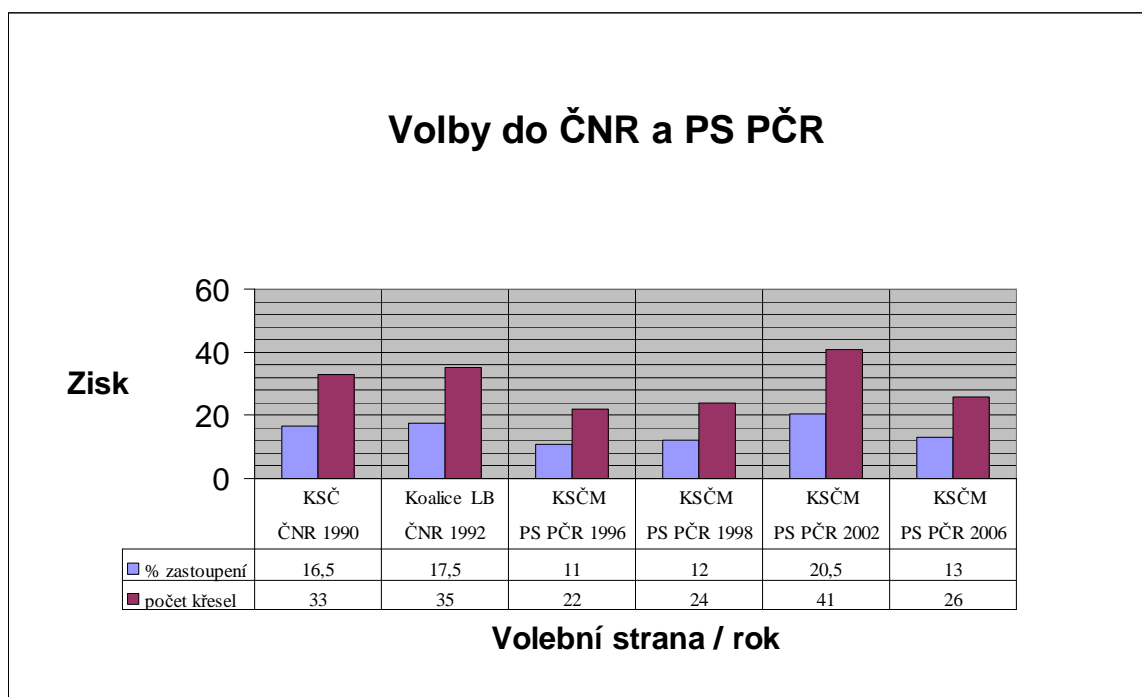
Tab. 5 - Výsledky KSČM při volbách Zastupitelstev krajů
Zdroj: www.volby.cz

Zastupitelstva obcí		
rok voleb	platné hlasy [%]	mandáty [%]
1994	13,59	9,39
1998	13,64	9,14
2002	14,49	9,12
2006	10,79	6,84

Tab. 6 - Výsledky KSČM při volbách Zastupitelstev obcí
Zdroj: www.volby.cz

Evropský parlament		
rok voleb	platné hlasy [%]	mandáty [%]
2004	20,26	25,00

Tab. 7 - Výsledky KSČM při volbách Evropského parlamentu
Zdroj: www.volby.cz

Obr. 1 - % zastoupení v komoře a počet křesel při volbách do ČNR a PS PČR.
Zdroj: www.volby.cz

Obecně lze říci, že KSČM dosahuje úspěchů v komunálních volbách. KSČM navíc ve všech volbách do obecních zastupitelstev dokázala postavit největší počet kandidátů ze všech parlamentních stran, což svědčí o její schopnosti mobilizovat svou členskou základnu a sympatizanty strany. Dobrých výsledků dosahují komunisté i při volbách do zastupitelstev krajů. Oproti tomu pozice komunistů v Senátu PČR je velmi slabá, což je dáno specifikem volebního systému do této komory PČR. Výrazným úspěchem však

pro stranu skončily volby do Evropského parlamentu, kdy se stává druhou nejúspěšnější stranou se ziskem ¼ mandátů příslušejících ČR. Pozice a výsledky KSČM při volbách do Poslanecké sněmovny PČR jsou zřejmé z obr. 1, kde jsou volební výsledky přepočítány vůči počtu mandátů v komoře (výsledky uvedeny včetně poměrů v ČNR, kam KSČM kandidovala v rámci jiné volební strany).

3.2.6. Organizace spřízněné s KSČM

KSČM ve svém okolí podporuje několik organizací zaměřených na oblasti politiky, které jsou v souladu se zájmy strany. Tyto organizace v řadě případů vzájemně spolupracují, vydávají společná prohlášení a jejich členstvo se prolíná [16].

Nejvýznamnější organizací je pravděpodobně občanské sdružení Komunistický svaz mládeže (KSM), který vznikl v roce 1990. Členem KSM se může stát fyzická osoba od 15 do 35 let. KSM usiluje o revoluční překonání kapitalismu a o nastolení ekonomických (odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků a jeho nahrazení vlastnictvím společenským) a společenských (zavedení socialistické demokracie) podmínek pro budování socialismu, jako prvního stupně k vytvoření společnosti komunistické, jejíž vybudování je konečným cílem [24]. Toto sdružení bylo v roce 2006 z rozhodnutí Ministerstva vnitra rozpuštěno. Důvodem bylo usilování KSM o nahrazení soukromého vlastnictví výrobních prostředků společenským. Toto rozhodnutí vyvolalo značnou nevoli v řadách KSČM.

Dalšími spřízněnými organizacemi KSČM jsou např. Kluby mladých, Klub levicových sociologů a psychologů, Klub mezinárodní politiky, atd.

3.3. Ortodoxně komunistické strany

Přestože KSČM platí v mezinárodním rámci za nereformovanou a dogmatickou komunistickou stranu, existují i v ČR organizace, které její vedení kritizují za revizionismus a zradu komunistických ideálů. Zřejmě nejvýznamnější z nich vede Štěpán, předlistopadový pražský tajemník KSČ, kterému byla přičítána odpovědnost za brutální zásahy proti demonstrantům v Praze v období komunismu. V prosinci 1989 byl vyloučen z KSČ a v červenci 1990 odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání čtyř let (již v roce 1991 však byl pro dobré chování propuštěn) [16]. V roce 1992 byl však Štěpán přijat do komunistických řad a v roce 1993 již inicioval stranický názorový proud „Za socialismus“. V témže roce však byl Štěpán opět vyloučen z komunistické strany.

Po vyloučení z KSČM se Štěpán a jeho stoupenci v první fázi zaměřili především na vytvoření organizace, která by jednak sdružila příznivce bývalé platformy „Za socialismu“, popř. i marxisticko – leninské platformy KSČM, a jednak by populistickým způsobem dokázala oslovit určitou část obyvatel výrazně nespokojených s polistopadovým vývojem. Touto organizací se stalo občanské sdružení Lidová unie národní a sociální záchrany (LUNSZ) [8]. LUNSZ se však jednoznačně nepřihlašovala k marxismu – leninismu. Existence LUNSZ však přesto vzbudila velmi negativní odezvu ve vedení KSČM. Předseda KSČM Grebeníček varoval, že Štěpán vytváří různé skupiny, snaží se proniknout do struktur KSČM a ovlivňovat je [8].

Mnohem silnější ideologické ukotvení v dogmatickém komunismu získala Strana československých komunistů (SČK), která se přihlásila k odkazu předlistopadové KSČ. V dubnu 1995 se konal tzv. sjezd obnovy, na který navázal v únoru 1996 v Praze XVII. sjezd SČK (protože se SČK považovala za nástupkyni předlistopadové KSČ, počítala sjezd podle pořadí jejich sjezdů) [16].

V reakci na XVII. sjezd SČK a přijatý program se tehdejší ministr vnitra Jan Ruml rozhodl v březnu 1996 po pečlivém zvážení všech okolností podat vládě podnět k návrhu na rozpuštění SČK. Premiér Klaus prohlásil, že pro podnět nebude hlasovat a že předpokládá, že by ke zrušení nemělo dojít, protože SČK by měla být a bude poražena ve volbách. O eventuálním podání návrhu na rozpuštění SČK uvažoval i prezident Havel, což vyvolalo stížnost SČK k Ústřední volební komisi [8].

Ve volbách do PS PČR v roce 1996 sice SČK podala kandidátku, avšak kvůli nezaplacení kaucí jí nebyly vytištěny hlasovací lístky [16]. V předčasných volbách v roce 1998 SČK nekandidovala [8].

V prosinci 1999 se konal XIX. sjezd SČK, kde byla schválena změna názvu strany na Komunistickou stranu Československa [16]. Jejím symbolem je z rozhodnutí XIX. sjezdu strany tradiční rudá pěticípá hvězda se srpem a kladivem [25]. V odůvodnění obnovení strany KSČ subjekt uvádí: „Distancovali jsme se tím od tzv. listopadu 1989, s nímž jsme nikdy neměli a nikdy nebudeme mít nic společného. Organizačně jsme se rozešli s těmi funkcionáři, kteří vlivem událostí uchvátili vedoucí pozice v československém komunistickém hnutí, ale opravdovými komunisty nikdy nebyli“ [25].

Po sjezdu došlo v nově zvoleném ÚV KSČ ke sporům a již na druhém zasedání byl v únoru 2000 z funkce člena ÚV uvolněn severomoravský aktivista Ludvík Zifčák. ÚV

rovněž konstatoval, že jej dále nepovažuje za člena strany [16]. Zifčák je znám především jako spolupracovník STB a představitel role „mrtvého studenta“ na Národní třídě z událostí 17. listopadu 1989.

Po roztržce se Štěpánem se Zivčák pokusil získat moc v KSČ a se skupinou svých příznivců údajně Štěpána počátkem roku 2001 sesadil. Ten však celou Zivčákovu akci neuznal a bagatelizoval ji. Zifčák a jeho stoupenci se v únoru 2001 spojili s neregistrovanou Československou stranou práce (ČSSP) (byla vytvořena v roce 1999 brněnskými ultralevicovými aktivisty), čímž vznikla Komunistická strana Československa – Československá strana práce (KSČ – ČSSP). Ministerstvo vnitra ji však nezaregistrovalo [16].

V pořadí XX. sjezd KSČ se uskutečnil v prosinci 2002. Ten přijal Programový dokument "Za mír, národní identitu, práci, za akceschopnou stranu", který konkretizuje pro posjezdové období dlouhodobý Politický program strany "KSČ 2000" schválený XIX. sjezdem strany [26]. XXI. sjezd KSČ se uskutečnil v únoru 2006, kde bylo mj. probíráno stanovisko KSČ vůči Straně evropské levice. Co se týče voleb do PS PČR, tak KSČ nekandidovala ani v roce 2002, ale i 2006. Neúčast je odůvodněna neochotou podílet se na kapitalistických volbách.

Celkový význam KSČ, KSČ – ČSSP a jejich satelitních organizací je z hlediska stranickopolitického systému zanedbatelný [16]. Tuto skutečnost lze vysvětlit silnou pozicí KSČM, která úspěšně oslovuje sympatizanty komunistické ideologie.

3.4. Postkomunistické strany

3.4.1 Levý blok

Jak již bylo uvedeno v kapitole 3.1.2., označení LB původně nesla koalice tvořená stranou KSČM a hnutím DL. Vlastní strana LB vznikla v létě 1993 ze skupiny reformistů působících v KSČM. Ze strany KSČM byl LB ostře kritizován za přisvojení značky koalice z roku 1992 [18]. Strana LB v době svého vzniku měla okamžitou silnou pozici na parlamentní půdě, protože se k této straně přihlásilo 24 poslanců, kteří byli zvoleni za koalici LB ve volbách v roce 1992. Tato parlamentní pozice LB však neodpovídala jeho skutečné síle v tehdejším stranickém spektru. Tato skutečnost se projevila ve volbách do PS PČR v roce 1996, kdy pro tuto stranu bylo odevzdáno pouze 1,4% platných hlasů. První předsedkyní LB byla zvolena Marie Stiborová, kterou v roce 1995 nahradil

ve funkci Jaroslav Ortman. Čestným předsedou byl v roce 1995 zvolen Zdeněk Mlynář, významná postava pražského jara a levicové emigrace [18]. Samostatná existence LB skončila v roce 1997, kdy došlo k dohodě s SDL o ustavení nového politického subjektu pod názvem Levý blok – Strana demokratické levice.

3.4.2. Strana demokratické levice

SDL formálně vznikla v červenci 1993 přeregistrací DL, tj. koaličního partnera KSČM z koalice LB z roku 1992. Členskou základnu však vytvořili hlavně reformističtí odpadlíci z KSČM, kteří nesouhlasili s výsledky III. sjezdu. Předsedou SDL se stal Mečl, bývalý místopředseda KSČM a předseda Klubu levicových poslanců KSČM ve Federálním shromáždění v letech 1991 – 1992. Část DL však s přeregistrací nesouhlasila, pokračovala v činnosti a celou situaci předložila soudu, kde však neuspěla [16].

SDL se snažila neúspěšně vybudovat republikovou organizační strukturu a dokonce (neúspěšně) sehrát roli integrujícího prvku levice [18]. Krátce před parlamentními volbami v roce 1996 byl do řad SDL přijat předlistopadový člen ÚV KSČ Mohorita, který se stal zároveň volebním leaderem SDL. SDL však získala pouhých 0,13% hlasů, což byl nejhorší výsledek ze všech zúčastněných subjektů a zřejmý doklad toho, že strana se nachází pod rozpoznávacím prahem drtivé většiny voličů [8]. Jak již bylo naznačeno v kapitole předchozí, samostatné působení SDL bylo ukončeno v roce 1997, kdy byl ustaven nový politický subjekt LB - SDL.

3.4.3. Strana demokratického socialismu

Vznik SDS je spjat se subjekty LB a SDL. V roce 1997 se SDL a LB dohodly na spojení, které se v tomtéž roce uskutečnilo ustavením nového subjektu pod názvem LB – SDL. Předsedkyní byla zvolena Stiborová [18]. V tomtéž roce došlo k změně názvu na SDS, současně byl novým předsedou strany zvolen Mohorita. Ten však na jaře 1998 zpochybnil smysluplnost existence strany a navrhnul ukončení její činnosti [18]. Po odmítnutí svých návrhů většinou členské základny se vzdal funkce i členství v SDS, jejímž novým předsedou se stal Jiří Hudeček, kterého v roce 2003 nahradil ve funkci Milan Neubert [16].

SDS se vůbec nezúčastnila předčasných parlamentních voleb v roce 1998. Do voleb do PS PČR v roce 2002 postavila SDS kandidátku pouze v Praze, výsledek však znamenal fiasko (475 hlasů, 0,00%) [18]. Z uvedeného lze vyvodit, že význam SDS na

české politické scéně je zcela marginální. Tuto skutečnost dokresluje také neúčast SDS v parlamentních volbách v roce 2006.

3.4.4. Demokratická strana práce

DSP je jedním ze subjektů, které se v letech 1990 – 1993 vydělily z KSČM [8]. DSP se hlásila k myšlenkám Socialistické internacionály a chtěla spolupracovat s ČSSD, ta na ni však nahlížela rezervovaně jako na postkomunistickou, a nikoli sociálnědemokratickou stranu [16]. Ustavující konference DSP, na níž byl předsedou zvolen Petr Wurm, se konala v prosinci 1991. Významný post získal také poslanec ČNR Kraus, který se stal šéfem předvolebního štábu DSP [8]. Na I. sjezdu DSP (1992) byl ve funkci předsedy potvrzen dosavadní předseda strany Wurm, na post prvního místopředsedy se prosadil Kraus.

DSP získala díky účasti na kandidátkách Hnutí za samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko a Liberálně sociální unie ve volbách v roce 1992 parlamentní zastoupení třemi poslanci v ČNR, avšak v dubnu 1993 část členů (včetně Wurma a Krause) odešla do ČSSD a zbytek strany se koncem roku 1993 sloučil s SDL [18].

4. Diskuze o zákazu komunistických stran a hnutí

4.1. Úvod

Datovat počátek diskuze o zákazu komunistických stran a hnutí lze již krátce po pádu komunistického režimu v listopadu roku 1989. Je možné konstatovat, že diskuze na toto téma v různé intenzitě pokračuje až dodnes. Různé zdroje udávají, že ČR došla z hlediska vyrovnání se s komunistickou minulostí nejdále ze všech zemí bývalého východního bloku. Jaký je tedy stav v ČR, ať už v otázkách legislativy, společenského vnímání paralel fašismu a komunismu, tolerance společnosti vůči komunismu nebo projevů komunistických stran a hnutí. Tato stať se pokouší osvětlit nastolené otázky.

4.2. Legislativa v ČR po roce 1989 a komunismus

Teprve tři a půl roku po „sametové revoluci“ se zásadním krokem k vyrovnávání se s totalitní minulostí stal zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu [27]. Tento zákon byl přijat PS PČR 9. července 1993. Uvedený zákon zaujímá negativní postoj ke komunistickému režimu a komunistické straně

z hlediska hodnot demokratické společnosti. Lze citovat např. § 2 odst. 2, kde je uvedeno: „KSČ byla organizací zločinnou a zavrženíhodnou obdobně jako další organizace založené na její ideologii, které ve své činnosti směřovaly k potlačování lidských práv a demokratického systému“. Dále je v něm mj. konstatováno, že „KSČ, její vedení i členové jsou odpovědni za způsob vlády v naší zemi v letech 1948 – 1989“ [8].

Významnou složkou tohoto zákona je článek 5, který reaguje na skutečnost, že politická moc, založená na násilí, se v principu střeží toho, aby se sama zbavovala vykonavatelů své vlastní moci. Stát se stává mnohem spíše garantem jejich beztrestnosti. Proto zákon stanovil, že v údobí od 25. února 1948 do 29. prosince 1989 se staví běh promlčecí lhůty trestných činů, páchaných představiteli a nositeli funkcí tehdejšího režimu, pokud z politických důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby a pokud ke dni účinnosti zákona (1. srpen 1993) od 30. prosince 1989 promlčecí doba ještě neuplynula [27].

Zákon a jeho jednotlivá ustanovení vyvolaly bouřlivé reakce. Např. tehdejšímu ministrovi Vladimíru Dlouhému (ODA) vadilo, že zákon „hází všechny bývalé členy KSČ do jednoho pytle“; tehdejší předseda poslaneckého klubu ČSSD Václav Grulich zase oznámil, že „§ 5 velice výrazně vstupuje do Listiny základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku ČR“, což podle něj mělo vyvolat stížnosti na různé mezinárodní instituce. Zákon jako celek odmítly komunistické a postkomunistické strany. Zákon byl následně napaden u Ústavního soudu skupinou 41 poslanců PČR, jejichž návrh však plénum Ústavního soudu na svém zasedání 21. prosince zamítlo [8].

Již v roce 1991 byl přijat zákon č. 480/1991 Sb., o době nesvobody. Schválen byl FS ČSFR dne 13. listopadu 1991. V § 1 zákona se uvádí: „V letech 1948 až 1989 komunistický režim porušoval lidská práva i své vlastní zákony. 4. října téhož roku byl přijat i tzv. lustrační zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky. Tento zákon vyřadil z některých funkcí určitou část osob z nomenklatury KSČ, příslušníky Lidových milicí, příslušníky Státní bezpečnosti, jejich tajné spolupracovníky, členy akčních výborů a studenty škol v SSSR [28].

Dne 10. března 1992 se 99 poslanců obrátilo na Ústavní soud, aby posoudil možnou neústavnost lustračního zákona. Ústavní soud po devíti měsících potvrdil, že lustrační zákon není protiústavní a že má svou oprávněnost, a to navzdory tomu, že zrušil paragraf postihující tzv. vědomé spolupracovníky (§ 2 odst.1 písm. c) [28].

Rovněž další zákony z polistopadového období specifickým způsobem řešily problémy způsobené komunistickou minulostí. Dva ústavní zákony – č. 496/1990 Sb., o navrácení majetku KSČ lidu ČSFR, a č. 497/1990 Sb., o navrácení majetku SSM lidu ČSFR – měly za cíl zbavit uvedené komunistické organizace neoprávněně nabytého majetku. Zákon o soudních rehabilitacích č. 119/1990 Sb. měl odstranit křivdy, které byly způsobeny nezákonným soudním rozhodováním v době od 25. února 1948 do 1. ledna 1990. V oblasti mimosoudních rehabilitací byl přijat zákon č. 87/1991 Sb. Důležitou roli sehrály i tzv. restituční zákony. Různých „napravovacích“ zákonů (např. v oblasti navrácení státního občanství) však bylo více [8].

Trestně právní postih fyzických osob, propagujících komunismus, měl být zajištěn především novelou trestního zákona č. 557/1991 Sb., ze dne 11. prosince 1991, kterou se mění a doplňuje trestní zákon. Novela mj. zakotvila změnu § 260, na jejímž základě měla být jednoznačně trestně postižitelná podpora a propagace komunismu. Proti této novele však po bouřlivém jednání a událostech v tehdejším FS podala skupina poslanců stížnost k Ústavnímu soudu ČSFR. Ten 4. září 1992 rozhodl, že výslovné uvedení komunismu jako příkladu hnutí podporujícího a propagujícího trend směřující k potlačení práv a svobod občanů bude zrušeno [8].

Nutno zmínit i § 261, který je rovněž součástí trestního zákona, citace v tehdejším znění: „kdo veřejně projevuje sympatie k fašismu nebo k jinému podobnému hnutí, uvedenému v § 260, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta“ [8]. I vůči § 261 byla směřována námitka k Ústavnímu soudu ČSFR. Ústavní soud rozhodl takto: „Návrh, aby Ústavní soud svým náležením vyslovil, že § 261 trestního zákona ztratí účinnost 31. listopadem 1991 podle § 6 odst. 1 ústavního zákona č. 23/1991 Sb. je neodůvodněný“ [29].

Obsah a text § 260 odst. 1 trestního zákona č. 140/1961 Sb. - stav k 30. červnu 1990	Kdo podporuje nebo propaguje fašismus nebo jiné podobné hnutí, které směřuje k potlačování práv a svobod pracujícího lidu nebo které hlásá národnostní, rasovou nebo náboženskou zášť, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.
Obsah a text § 260 odst. 1 trestního zákona č. 140/1961 Sb. - stav k 31. prosinci 1991	Kdo podporuje nebo propaguje fašismus nebo jiné podobné hnutí, které směřuje k potlačování práv a svobod občanů nebo které hlásá národnostní, rasovou nebo náboženskou zášť, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.
Obsah a text § 260 odst. 1 trestního zákona č. 140/1961 Sb. - stav k 14. říjnu 1992	Kdo podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod občanů nebo hlásá národnostní, rasovou, třídní nebo náboženskou zášť (jako například fašismus nebo komunismus), bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.
Obsah a text § 260 odst. 1 trestního zákona č. 140/1961 Sb. - stav k 30. listopadu 1999	Kdo podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod občanů nebo hlásá národnostní, rasovou, třídní nebo náboženskou zášť, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.
Obsah a text § 260 odst. 1 trestního zákona č. 140/1961 Sb. - poslední stav textu	Kdo podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka nebo hlásá národnostní, rasovou, náboženskou či třídní zášť vůči jiné skupině osob, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

Tab. 8 - Polistopadový vývoj § 260 odst. 1 trestního zákona

Zdroj: Systém ASPI – stav k 20.2.2007

Po osmi letech od rozhodnutí Ústavního soudu byl novelou trestního zákona č. 405/2000 Sb. změněn mj. § 260 odst. 1. Nejsou v něm již zastoupeny pojmy fašismus a komunismus jako příklady hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů nebo hlásajících národnostní, rasovou, třídní nebo náboženskou zášť. Název skutkových podstat trestních činů § 260 a §§ 261 a 261a zní: „Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka“. Samotný text § 260 odst. 1 byl schválen ve znění: „Kdo podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka nebo hlásá národnostní, rasovou, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let“. Dále byl změněn § 261 ve znění: „Kdo veřejně projevuje sympatie k hnutí uvedenému v § 260, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta“. Zmíněnou novelou byl také přidán do zákona § 261a, který říká, že: „Kdo veřejně popírá, zpochybňuje,

schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické nebo komunistické genocidium nebo jiné zločiny nacistů nebo komunistů proti lidskosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta“. Zákon byl schválen PČR 25. října 2000.

V roce 2005 přišel senátor Martin Mejstřík s iniciativou, která měla docílit změny trestního zákona č. 140/1961 Sb. Konkrétně se jednalo o návrh na novelizaci již zmiňovaného § 260. Mejstřík žádal, aby pojem „hnutí“ byl v textu nahrazen rozvinutým výrazem „komunismus, nacismus, nebo jiné podobné hnutí“ [20]. Sám Mejstřík návrh odůvodňoval mj. takto: "Bud' musíme zrušit protikomunistické zákony nebo musíme zrušit KSČM“ [30], současně uvedl, že zákon není namířen proti existenci KSČM jako strany, ale má ji donutit k přizpůsobení moderním levicovým proudům. Návrh Mejstříka byl Senátem PČR přijat 6. října 2005, poté byl návrh zákona ústavní cestou postoupen PS PČR. Senát předložil sněmovně návrh zákona 10. října 2005 [31]. Senátní návrh zákona byl PS PČR zamítnut 10. března 2006 již v prvním čtení.

4.3. Uplatňování legislativy v praxi

Ve sféře politické a právní kultury probíhá proces vyrovnání se s minulostí pomaleji a obtížněji, než je tomu u pozitivně právní úpravy rehabilitací obětí totalitního režimu a restitucí odňatého majetku [27]. Z výše uvedeného přehledu legislativních úprav ve vztahu ke komunismu je zřejmé, že se jak zákonodárné, tak i exekutivní orgány pokoušely vyvíjet aktivitu, která si dala za cíl vypořádat se s komunismem. Přestože v „antikomunistickém táboře“ převládá většinou oprávněný pocit, že právní možnosti nebyly odpovídajícím způsobem naplněny, problémy není často nutné hledat v zákonech (resp. jejich nedostatku), ale ve vůli (resp. jejím nedostatku) některých osob z politické i justiční sféry je adekvátním způsobem využívat [8]. Do jisté míry se tomu nelze divit, jelikož mocenský, správní i soudní aparát „starého režimu“ byl budován a školen po dobu, která vstřebala více než jednu generaci. Soudci, kteří se teprve po převratu stali aktéry skutečně nezávislé soudní moci, byli na svá místa vybíráni a předtím profilováni právníckými fakultami ještě na základě ideologie monolitní moci vládnoucí strany a v duchu tzv. socialistické zákonnosti [27]. Současně lze také nalézt příklady, kdy snaha o naplnění právních možností byla zhcena nejen z výše uvedených důvodů, ale i z tzv. pragmatických důvodů, tj. např. snahou o řešení komplikované politické situace.

Příklad, kdy snaha o naplnění stávající zákonné normy ztroskotala na složité politické situaci dříve, než mohlo být vzneseno trestní oznámení, lze nalézt již krátce po sametové revoluci. Tehdejší prokurátor pro území hlavního města Prahy Tomáš Sokol se už v roce 1990 pokusil využít výše zmíněný paragraf trestního zákona, který tehdy zakazoval podporu a propagaci fašismu a podobných hnutí, a tehdejší KSČ právně postihnout [20]. Sokol otevřeným dopisem sdělil KSČ, že od 1. května 1990 bude veškerá její činnost na území Prahy posuzována z hlediska možného naplnění skutkové podstaty trestného činu podpory a propagace fašismu a podobných hnutí podle příslušných pasáží trestního zákona [32].

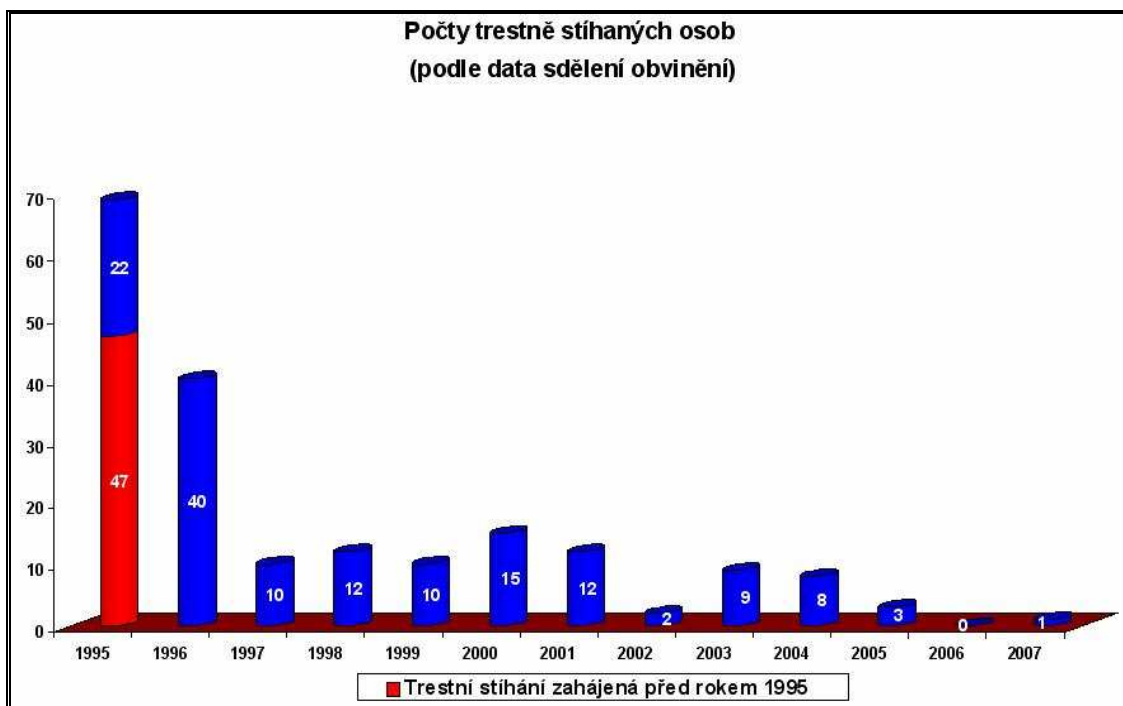
Vzhledem k tomu, že v tehdejší § 260 byl výslovně uveden jen fašismus, pokusil se Sokol o formulování rozdílností a podobností komunistické a fašistické ideologie, KSČ a NSDAP; např.: „Na rozdíl od komunistů NSDAP ostentativněji prosazovala světovládnou ideologii a teorii o nadřazenosti německé rasy. To ve svých důsledcích vedlo ke světovému konfliktu. Komunisté se naproti tomu důsledně věnovali vyvražďování vlastního obyvatelstva, přičemž ztráty jdou v obou případech do desítek milionů, takže jsou srovnatelné. Navíc i komunisté se svými světovládnými tendencemi netajili a pod rouškou tzv. vývozu revoluce otevřeně riskovali rozpoutání další světové války. Že se nevyhýbali lokálním agresím či konfliktům, je v tomto státě známo i z vlastní historie“ [32].

V dubnu 1990 se konala schůze Federálního shromáždění. Na programu projednávání byla otázka nového názvu státu a také důležité hospodářské zákony. V zájmu OF bylo, aby parlament bez větších problémů a průtahů nejdůležitější navržené zákony schválil. Otevřený dopis prokurátora Sokola však výrazně zkomplikoval situaci [32]. Komunističtí poslanci opustili poslanecké lavice na protest proti jeho otevřenému dopisu, který byl z jejich strany označen za „porušení principů, z nichž vyšla vláda národního porozumění“ [32]. V takové situaci však nebylo možné schválit zákony nutné pro změnu názvu státu, což tehdy mohlo způsobit parlamentní krizi díky možnému odchodu slovenských poslanců. Protest byl z hlediska komunistických poslanců úspěšný. Jak generální prokurátor ČSFR Tibor Böhm, tak generální prokurátor ČR Pavel Rychetský přijeli neprodleně do parlamentu, aby komunisty ujistili, že Sokolův dopis je jen jeho „osobní záležitostí“, která nemá „právní závaznost“ [20]. S tímto závěrem se komunističtí poslanci cítili být uspokojeni a navrátili se do poslaneckých lavic. Takto uzavřená

iniciativa prokurátora Sokola však vyvolala nespokojenost veřejnosti i krajských organizací OF.

Je zřejmé, že Koordinační centrum OF se v té době ocitlo ve velice složité situaci. Na straně jedné muselo vzít v úvahu dohody s KSČ od tzv. kulatého stolu a odpovědnost za další vývoj státu (viz. schvalování důležitých zákonů), na straně druhé nálady aktivizované veřejnosti a krajských organizací OF. Rok 1990 byl dobou kumulativních změn nejen na poli společenském či hospodářském, proto se otázka vyrovnání se s komunistickou minulostí mohla zdát do jisté míry marginální. Nikdo ovšem tehdy asi nepředpokládal, že problém komunistické minulosti a samotné komunistické strany se české společnosti nepodaří odpovědně vyřešit ani 17 let po listopadu 1989. Současně v té době ani samotné komunisty pravděpodobně nenapadlo, jakou pozici budou mít v ČR 17 let po sametové revoluci. Domnívám se, že pouhé uvědomění si této skutečnosti by mělo vést demokratické politické síly k větší zodpovědnosti a snaze ve vztahu k vyrovnání se s minulostí, zvláště v situaci, kdy tato společnost není ani zdaleka v tak specifické situaci jako v době porevoluční. V opačném případě není vyloučena situace, že i za dalších 17 let bude v ČR stále probíhat diskuze na téma, jak se česká společnost (ne)vyrovnala se svou totalitní komunistickou minulostí.

Pokusy o trestní stíhání osob, jež se podílely na zločinech komunismu, dosud z řady příčin neuspěly, a to zejména právě u nejvyšších představitelů komunistického režimu (Jakeš, Lenárt, Štrougal) [27]. K 1. únoru 2007 bylo Úřadem dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu stíháno celkem 191 osob v 97 trestních věcech (viz. obr. 2) [33]. Na základě obžaloby bylo dosud pravomocně rozhodnuto o trestech odnětí svobody (podmíněných i nepodmíněných) u 29 osob. Vzhledem k rozsahu zločinného počínání komunistického režimu je tato bilance žalostná, jestliže uvážíme, že počet osob odsouzených z politických důvodů během komunistického režimu odhaduje Úřad pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu přes 280 tisíc, 234 osob bylo z politických důvodů popraveno, 300 zemřelo ve vyšetřovací vazbě, 176 bylo zastřeleno na hranicích při útěku a 88 zahynulo v drátech napájených elektřinou, 300 tisíc lidí bylo perzekuováno v zaměstnání či při studiu apod. [27]. Mnohem úspěšnější než při stíhání aktérů zločinů komunismu je stát při rehabilitaci jejich obětí. Na základě zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, bylo soudně rehabilitováno na 230 tisíc osob [27].

Obr. 2 - Počty trestně stíhaných osob (podle data sdělení obvinění) [34]

Za neúspěch však lze považovat trestněprávní postihování projevů levicového extremismu. Snahy o novelizaci § 260 trestního zákona byly již zmíněny výše. Ačkoliv tyto snahy byly z různých důvodů neúspěšné, lze vyřknout jeden důležitý fakt. Současný § 260 nerozlišuje mezi fašismem a komunismem, ale hovoří obecně o hnutí, které naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, pokud koná tak, jak je v daném paragrafu definováno. Jsou-li tedy po zásluze trestány projevy pravicového extremismu, měl by tedy stát být schopen postihovat projevy levicového extremismu.

Nabízí se tedy opodstatněná otázka, z jakého důvodu tomu tak není. Na tuto otázku výstižně odpověděla bývalá nejvyšší státní zástupkyně Marie Benešová: „Důvody toho, že policie a justice soustřeďuje svou pozornost na extremismus pravicový, a nikoliv levicový, jsou ovšem ne až tolik právní, jako spíše politické. Současné znění trestního zákona postih projevů fašismu a komunismu umožňuje. V oblasti politické je však postavení zástupců těchto ideologií výrazně odlišné. K tomu přistupuje i často proklamovaný strach z „policejního státu“ – podle těchto názorů by stát pokud možno neměl zasahovat do činnosti stoupenců politických stran a u větších skupin obyvatelstva by měl tolerovat určitou míru nerespektování zákonů“ [35]. Současná nejvyšší státní zástupkyně Renáta Vesecká současně připouští, že „otázka „politických“ důvodů v případě po-

stihu extremismu se může odrazit v hodnocení materiální stránky, tedy stupně společenské nebezpečnosti“ [36]. Zároveň však konstatovala, že „stejně nebezpečný je jak pravicový, tak levicový extremismus“ [36]. Jak tedy tuto vsutku schizofrenní situaci shrnout. Nabízí se tři možné varianty:

1. Odpovědné orgány dosud nebyly schopny definovat a rozpoznat projevy levicového extremismu.
2. Odpovědné orgány cítí podstatný rozdíl mezi extremismem levicovým a pravicovým, potažmo komunismem a fašismem.
3. Významný podíl společnosti a politické reprezentace zastává názor, že nerespektování zákonů lze tolerovat u větších skupin obyvatelstva.

Je pravděpodobné, že důvody proč nedochází k trestání projevů levicového extremismu lze nalézt ve všech třech variantách. Podstatný rozdíl ovšem je ve společenské nebezpečnosti jednotlivých bodů. Je možno předpokládat, že problémy nastíněné v prvních dvou bodech lze překonat. Co ovšem říká bod třetí? Zcela určitě to, že tento stav není slučitelný s chápáním právního státu. Nota bene: kdo zaručí sympatizantům extrémní levice, že v budoucnu se nemůže dostat výraznější podpory extrémní pravici?

Domnívám se, že na závěr této kapitoly lze konstatovat, že prosazení principu právního státu je mimořádně závažnou a obtížnou oblastí vyrovnání se s minulostí. Obtížnou předně proto, že po 40 let „starého režimu“ byl tento pojem (princip) redukován na zákonnost [27]. Nelze však opravdu položit rovnítko mezi právo a zákonnost? Domnívám se, že odpověď na tuto otázku lze výstižně zformulovat takto: „Čl. 9 odst. 2 Ústavy hovoří o nedotknutelnosti podstatných náležitostí demokratického právního státu. To znamená, že právo není identické se souborem psaných zákonů“ [27]. Tento princip je vlastní při aplikaci práva Ústavnímu soudu ČR, méně však již ostatním soudům. Věřme tedy, že princip právního státu bude vlastní nejen Ústavnímu soudu ČR.

4.4. Komparace komunismu a fašismu

Bylo již uvedeno, že zde byly pokusy o trestněprávní postih komunismu na základě analogie s fašismem. Současně je znám fakt, že projevy fašismu (nacismu) jsou v ČR postihovány, naopak projevy komunismu jsou víceméně opomíjeny. A to navzdory tomu, že v současném § 260 trestního zákona není uvedeno výslovně ani jedno z těchto hnutí. Tento stav dává podnět k myšlence, zda je mezi těmito ideologiemi a jejich pro-

jevech skutečně taková diference, která zavdává příčinu k jejich rozdílnému chápání. Skutečně zanechaly obě ideologie tak rozdílnou stopu v historii lidstva?

Dříve než mohu přistoupit k pokusu o komparaci, je nutná stručná definice, co je to vlastně fašismus a nacismus. Čtenář si již dozajista uvědomil, že návrhy na změnu § 260 operovaly jak s pojmem fašismus, tak i nacismus. Jak však tyto dva pojmy definovat a lze je vůbec směřovat?

Fašismus (lat. fascio – sjednocení, svazek prutů) je syntézou „organického nacionalismu a antimarxistického socialismu“ [2]. Je to hnutí „opírající se o odmítnutí liberalismu, demokracie a marxismu“ [2]. Fašismus vycházel z teze, že „pouze nová kolektivní a antiindividualistická civilizace byla pokládána za schopnou zajistit trvání lidského společenství, v němž by byly všechny společenské vrstvy a třídy dokonale integrovány. Za přirozený rámec pro takovou harmonickou organickou masu byl považován národ, těšící se morální jednotě“ [2]. Fašismus byl vizí celých a nově sjednocených lidí. Tato jednota našla své nejdokonalejší vyjádření v posvátné osobě vůdce. Kult vůdce, který byl ztělesněním ducha, vůle a ctností národa, byl základním principem fašistické liturgie [2]. Neméně byl pro fašismus důležitý pojem stát, který byl tvůrcem „veškerého společenského a politického života a všech duchovních hodnot“ [2]. Je samozřejmostí, že stát vládl ekonomice a společenským vztahům. Jistě není bez zajímavosti ten fakt, že Benito Mussolini, „zakladatel italského a otec evropského fašismu, byl původně velmi bojovným marxistou a redaktorem marxistického socialistického časopisu“ [37].

Pojem nacismus vychází z německého Nationalsozialismus, tj. národní socialismus. Národní socialismus byl ideologií Národně socialistické německé dělnické strany (NSDAP). Národní socialismus v podstatě slučoval dvě doktríny: fašistickou víru, že národní jednotu může nejlépe zabezpečit všeobjímající stát řízený stranou s jedním nejvyšším vůdcem, ztělesňujícím národní vůli, a rasistické přesvědčení o nadřazenosti árijské rasy, z něhož vyplývá, že jiné rasy lze plným právem porobit i zcela zlikvidovat [2].

Hlavní pozornost se upírá na společné a rozdílné znaky nacismu a italského fašismu. Zpravidla se vychází z charakterizace nacismu. Buď jsou obě hnutí považována za natolik podobná, že patří pod hlavičku fašismus nebo je nacismus pojímán jako radikální forma fašismu [3]. Na základě výše uvedeného se však domnívám, že není chybou používat pro obě hnutí hlavičku fašismus, ať už je nacismus radikální formou fašismu, či nikoliv. Je-li trestným činem propagace a podpora fašismu, dozajista bude trestná i pro-

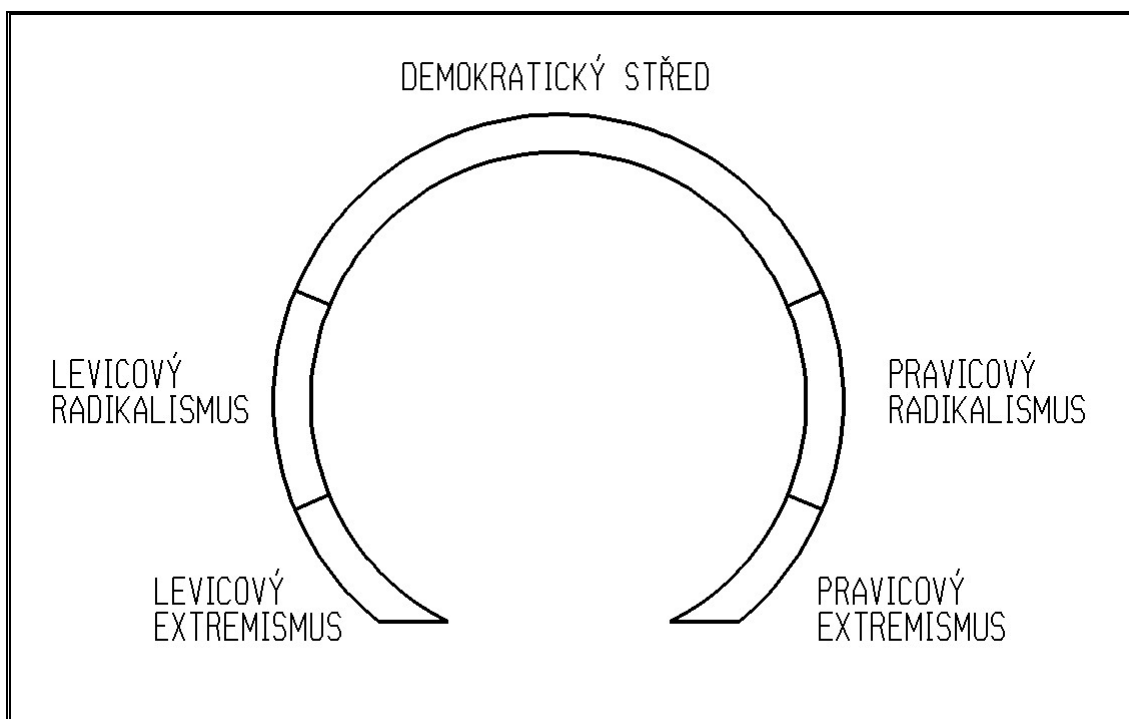

pagace a podpora nacismu. Určitě je však na místě konstatování, že právě Hitlerovské Německo dovedlo fašismus k hrůzné dokonalosti.

Komunismus a nacismus se dostaly k moci ve 20. století. Dávají si za cíl dospět k dokonalé společnosti vytržením špatného principu, který je překážkou. V jednom případě je zlým principem vlastnictví, tedy vlastníci, a když zlo přetrvává i po jejich „likvidaci jako třídy“, pak všichni jsou lidé zkorumpovaní duchem „kapitalismu“, který pronikl i do samotné komunistické strany. V druhém případě je zlý princip umístěn do takzvaných „nižších“ ras, v první řadě Židů, když zlo po jejich vyhlazení dále přetrvává, potom je třeba ho pronásledovat v ostatních rasách i v samotné „árijské rase“, jejíž „čistota“ je znečištěna. Komunismus a nacismus se pro svou legitimnost dovolávají autority vědy. Předsevzaly si převýchovu lidstva a vytvoření nového člověka [38].

Fašismus a komunismus jsou zároveň dva rozdílné směry i dvě části směru jednoho [39]. Lze konstatovat, že obě ideologie mají k sobě velice daleko ve svém vidění světa. Mají však k sobě velice blízko v prostředcích, jimiž chtějí dosáhnout svého cíle. Tuto skutečnost vystihuje obr. 3. Vycházíme-li z úvahy, že fašismus lze zařadit k extrémní pravici a komunismus k extrémní levici, tak je možno na obr. 3 vidět, že komunismus a fašismus mají na jedné straně k sobě sice velice daleko (tj. ideologicky) po obvodu prstence, na straně druhé však i velice blízko (tj. prostředky k dosažení svých cílů a jejich důsledky) díky svému zařazení v krajním polohách spektra politické orientace. Výstižně to svým způsobem mohou dokumentovat následující výroky. Komunista Vladimír Iljič Lenin napsal: „Když se kácí les, létají třísky“. Nacistický ministr Josef Goebbels napsal: „Když se hobluje, padají piliny“. Třísky nebo piliny – koncepce odpadků byla postavena proti koncepci lidských a občanských práv [39].

Jak již bylo řečeno, fašismus si dává za cíl vytvořit novou jednotnou společnost. Komunismus nezůstává pozadu a snaží se o společnost, která bude zbavena společenských tříd. Společné znaky lze také nalézt v „uspořádání státní moci, vládě jedné strany, vzrůstající moci státu, monopolu na živé informace, útlaku a vybíjení odpůrců i všelijak podivně vybraných skupin obyvatel – to je vše stejné u fašistů i u komunistů“ [37].

Obr. 3 - Schéma politické orientace

Další paralelu můžeme nalézt i ve vyšetřovacích metodách speciálních policejních složek, které pracovali pro fašistické i komunistické režimy. V období politických procesů v Sovětském svazu a lidových demokraciích dosahovala technika výslechů, kombinace fyzického a psychického mučení vrcholů krutosti. Někteří vězňové, s nimiž bylo hovořeno, zažili mučení nacisty či fašistickou policií, například francouzskou. Všichni spontánně srovnávali. V československých věznicích padesátých let to bylo horší: „Fašistický mučitel chtěl z tebe vyrvat pravdu, ten náš lež“ [40].

Všeobecně je známa skutečnost, že v nacistické ideologii hrála příprava války a zbrojení zcela zásadní roli. Horečnaté zbrojení a silná propaganda o bezprostřednosti války však nebyla cizí ani komunistickému táboru. Krátce po druhé světové válce řekl Josef Vissarionovič Stalin svému ministru zahraničí Vjačeslavu Molotovovi: „První světová válka vyrvala jednu zemi z kapitalistického otroctví, druhá vytvořila socialistický systém, třetí navždy skončuje s imperialismem [41].

Nikdo z těch, kteří měli možnost seznámit se s rozsahem archívních pramenů, nepochybuje o tom, že se Sovětský Svaz od let 1950 – 1951, kdy začala korejská válka, intenzivně připravoval na „nevyhnutelnou válku“ (tehdy užívaný termín) v Evropě, bě-

hem které by případně okupoval západní Evropu [42]. Stav, kdy militarizace hospodářství dosahovalo všude svého maxima, se nevyhnulo ani Československo. Od roku 1949 muselo Československo zásobovat zbraněmi sovětský tábor díky svému velice výkonnému zbrojnímu průmyslu. Toto rozhodnutí doprovázela zuřivá militarizace ekonomiky i společenského života, silná propaganda o bezprostřednosti války a bezprecedentní zvýšení vojenského rozpočtu – za pět let se náklady na armádu zvýšily sedmkrát [42]!

Je faktem, že komunisté považovali fašisty za své úhlavní nepřátele a naopak. Je však také pravdou, že dříve než toto nepřátelství nabylo zhmotnění v hrůznosti války, tak si dokázali podat ruce a rozdělit si polské území na základě paktu Ribbentrop - Molotov ze srpna roku 1939.

Tato kapitola si nedává za cíl porovnání fašismu a komunismu z hlediska vyčíslení počtu obětí, které prosazování těchto ideologií přineslo. Dostupné prameny se v těchto údajích dosti rozcházejí, zvláště co se týče obětí komunismu. V čem se však tyto prameny neliší, je skutečnost, že obě tyto ideologie počítají své oběti na desítky milionů. Domnívám se, že tato tragická bilance komunismu a fašismu nezaslouží jakoukoliv shovívavost. Tyto ideologie jsou z historického hlediska zdiskreditovány a jakékoliv pokusy o jejich očištění jsou podle mého názoru urážkou všech obětí, jež si vyžádaly. Je-li vražda zločinem, nelze tyto ideologie nazvat jinak než zločinnými. Není třeba hledat, která ideologie je lepší, popř. horší.

Abychom prostudovali oba dva a poznali vrcholy intenzity ve zločinu nacismu (plynová komora) a rozsahu v komunismu (přes šedesát milionů mrtvých), druh zvrácenosti duší a duchů manipulovaných oběma, domnívám se, že není třeba vstupovat do této nebezpečné diskuze a že je třeba odpovědět prostě a rázně: ano, stejně zločinné [38].

Jistě, nabízí se argument, že všechny hrůzy spáchané ve jménu komunismu jsou spáchány lidmi a skupinami, jimž byla snaha o prosazení pravého komunismu cizí (viz. komunismus v širším slova smyslu – kap. 1.2.). Je vyslovován argument, že myšlenky ryzího a pravého komunismu byly znehodnoceny marxismem–leninismem, bolševizací komunismu, popř. diktátorskými sklony čelních představitelů komunistických stran. Domnívám se, že tento argument nemůže obstát při konfrontaci s důsledky komunismu, ať už byly konány ve jménu marxismu - leninismu, či jiném. Neobstojí zde pokusy o polovičaté omluvy, neobstojí zde pokusy o nové čtení Marxe. Lidé, kteří mají vše na

svědomí, sami sebe nazývali komunisty a své skupiny stranami komunistickými. Vše bylo činěno ne ve jménu Marxe, Lenina, Stalina, Gottwalda a dalších, ale ve jménu komunismu. Komunismus nebyl zdiskreditován někým nebo něčím, komunismus byl zdiskreditován sám sebou, stejně tak jako fašismus. Myšlenka komunismu a pojem komunismus zde sice byly dříve než Marx a Lenin, ale to samé lze říci i o symbolu nacismu – svastice, jež byla užívána již ve starověku. Zpochybňuje však dnes někdo trestnost použití svastiky jako znaku, který propaguje nacismus? Nelze zde hledat paralelu v přístupu?

Komunistické strany o sobě s oblibou prohlašují, že jsou stranami postavenými na demokratickém základě. Může však dnes mít nějaká strana ve svém názvu slovo komunismus a současně o sobě prohlašovat, že je stranou demokratickou? Má k tomu vůbec právo? Z pohledu zákonnosti je to očividně v ČR možné, z pohledu spravedlnosti a morální odpovědnosti však nikoliv.

4.5. Legitimita působení komunistických stran a hnutí

Hovoříme-li o zákazu komunistických stran a hnutí, není nutné si pod termínem zákazu komunistických stran a hnutí představovat nový legislativní akt, díky němuž dojde k rozpuštění těchto subjektů. Domnívám se, že již současná legislativa umožňuje postihnout projevy extremismu. Je však třeba plně využívat mantinelů současné legislativy. A to mantinelů nejen napravo, ale také nalevo. Přijetí nové legislativy se vzhledem k polarizované politické situaci v ČR jeví jako problematický krok a do jisté míry by mohl být chápán jako alibistický, vzhledem k tomu, že nejsme schopni naplňovat současné právní normy. Na straně druhé je nutné přiznat, že jasné vymezení pravicového a levicového extremismu je velkou slabinou současných právních norem.

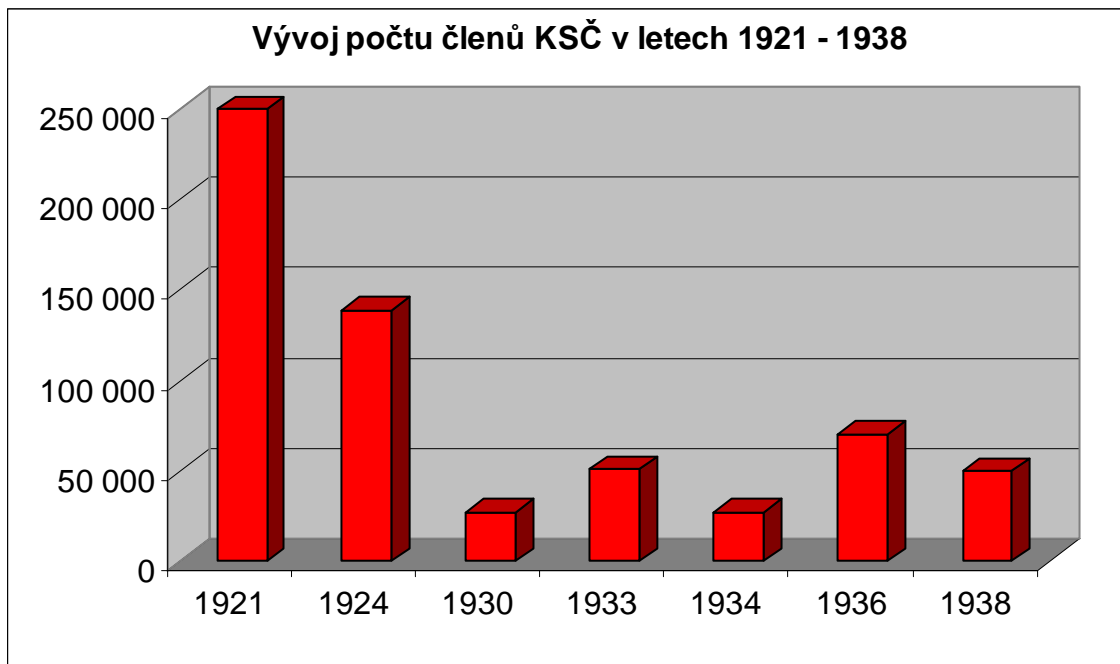
Domnívám se, že typickým příkladem nenaplňování současné legislativy je obnovená KSČ. Ve stanoviscích této strany je možné číst slova jako: „Nechť znovu zazní slova pronesená soudruhем Stalinem ve chvíli, kdy už se reakce radovala, že je socialismus nadobro zničen. Slova, která v těžkém okamžiku stmelila lid a ohlásila příští triumf - slova, která tak jasně promluvila z duše národa a dodala mu novou odvahu - Naše věc je spravedlivá, vítězství bude naše!“ [43], nebo např.: „My kráčíme cestou, kterou lidstvu ukázali Marx, Engels a Lenin. Bude to zápas těžký a vyžádá si svůj čas“ [43], popř.: „S hlubokou úctou si připomínáme jména zakladatelů KSČ - zvláště těch, kteří pod vede-

ním nezapomenutelného Klementa Gottwalda prosadili ve straně bolševickou linii ...“ [43].

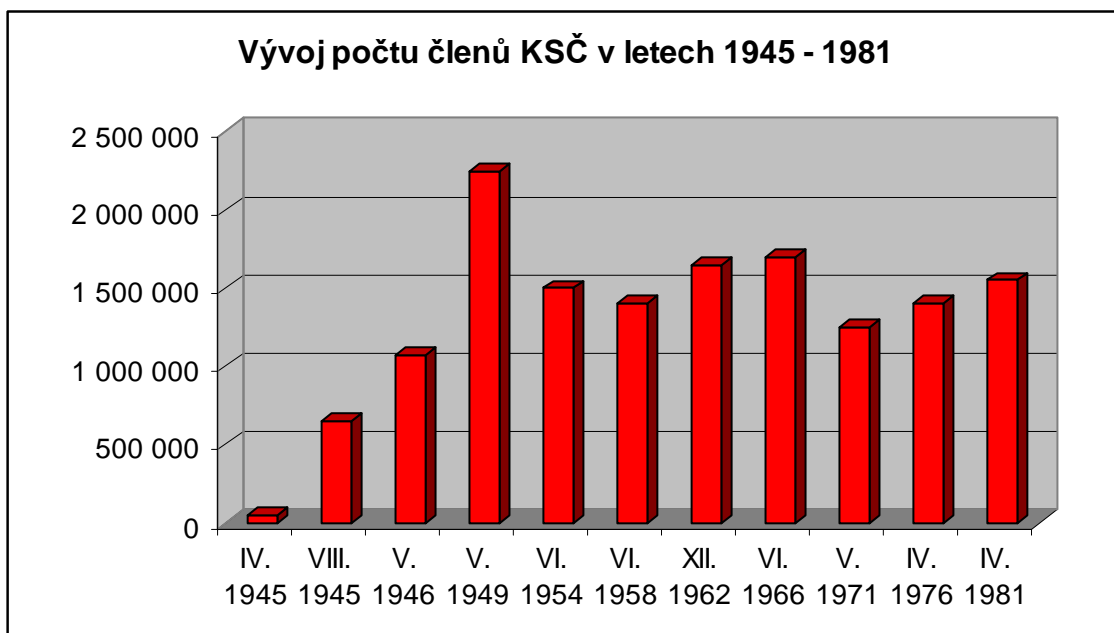
Zkusme některé pasáže z předchozího odstavce poněkud modifikovat a navodit hypotetickou situaci: Typickým příkladem je obnovená Sudetoněmecká strana. Ve stanoviscích této strany je možné číst slova jako: „Necht' znovu zazní slova pronesená vůdcem Hitlerem ve chvíli, kdy už se nepřítel radoval, že je národní socialismus nadobro zničen. Slova, která v těžkém okamžiku stmelila lid a ohlásila příští triumf - slova, která tak jasně promluvila z duše národa a dodala mu novou odvahu - Naše věc je spravedlivá, vítězství bude naše!“, nebo např.: „My kráčíme cestou, kterou lidstvu ukázali Mussolini, Himmler a Hitler. Bude to zápas těžký a vyžádá si svůj čas“, popř.: „S hlubokou úctou si připomínáme jména zakladatelů Sudetoněmecké strany - zvláště těch, kteří pod vedením nezapomenutelného Konráda Henleina prosadili ve straně nacistickou linii ...“.

Lze vyslovit předpoklad, že takto modifikovaný odstavec by nebyl tolerován jak veřejností, tak i složkami činnými v trestním řízení. Je tedy s podivem, že pasáže čerpané z oficiálních internetových stránek obnovené KSČ jsou tolerovány a to i za předpokladu, že v § 2 odst. 2 zákona č. 198/1993 Sb. se uvádí, že KSČ byla zločinnou organizací. Ať už obnovená nebo původní, název a zkratka jsou stále stejné. Bez zajímavosti jistě není informace, že KSČ je řádně zaregistrována v rejstříku politických stran a hnutí.

Opět se tedy vracíme ke komparaci komunismu a fašismu. Opravdu je však důstojné ve vztahu k obětem těchto ideologií porovnávat, zda některá z nich přinesla více, či méně utrpení? Není tedy celá diskuze o komunismu dána jen rozdílným prahem vnímání důsledků komunismu a fašismu? Nelze než odpovědět, že ano. Otázkou tedy je, co je příčinou tohoto rozdílného vnímání. K nalezení vyčerpávající odpovědi by bylo třeba provést rozsáhlý sociologický průzkum. Domnívám se však, že jeden podstatný důvod se nabízí a určitým způsobem ho může vystihovat výrok Petra Pitharta, který byl až do okupace Československa armádami Varšavské smlouvy v srpnu 1968 členem KSČ: „Bylo nás moc, co jsme v tom jeli – někdo dříve a někdo později“ [44]. Tato slova potvrzují obrázky č. 4 a 5, na nichž je vidět nejen vývoj počtů členů KSČ po roce 1945, ale i kontrast vůči členské základně KSČ v době první republiky.

Obr. 4 - Vývoj počtu členů KSČ v letech 1921 – 1938 [6]

Obr. 5 - Vývoj počtu členů KSČ v letech 1945 – 1981 [8]

Několik měsíců po komunistickém převzetí moci, konkrétně v říjnu 1948, podle oficiálních statistik už 21,7% obyvatel tehdejšího Československa bylo členy komunistické strany [45]. Podle odhadů bylo v Československu mezi léty 1945 až 1989 sedm miliónů obyvatel členy KSČ. Česká společnost do jisté míry dobrovolně podlehla kouzlu komunismu již ve svobodných volbách v roce 1946 (v menší míře i krátce po vzniku ČSR),

aniž by většina věděla, co se za komunismem opravdu skrývá. Členství v KSČ bylo společenským fenoménem, ať už vynuceným či dobrovolným. KSČ byla typickou masovou politickou stranou, jež zaštiťovala veškeré společenské dění, které se dotýkalo všech společenských vrstev. Pro významnou část společnosti je těžké přijmout myšlenku, že komunismus ve svém důsledku představoval to, co fašismus. Komunismus byl součástí běžného života a většina zločinů zůstala očím veřejnosti skryta. A to nejen v době vlády KSČ, což bylo do jisté míry logické, ale i dnes, kdy to nelze nazvat jinak, než smutnou skutečností. Komunismus se vyvíjel se společností a nakonec byl brán jen jako „slepá ulička“ v dějinách nejen českých zemí. Komunismus v ČR se nezhroutil z důvodu společenského uvědomění si jeho zločinů, ale z neschopnosti naplnit sociální kontrakt, zvláště v porovnání se společnostmi na západ od českých hranic. Neznamená to však, že by se komunistická ideologie tímto vnímáním rehabilitovala ze své historické odpovědnosti. Komunisté obecně protestují vůči porovnávání komunismu a fašismu, je tedy paradoxem, že jim samotným tento způsob argumentace není cizí: „Chtěl bych připomenout, že v roce 1995 protiprávně, v rozporu s Ústavou a zákony, vznikl Úřad pro vyšetřování a dokumentaci zločinů komunismu, který má jedinou obdobu, a to v protikomunistických úřadech nacistického gestapa“ [46]. Do jaké míry je na místě komparace fašismu a komunismu a srovnávání ÚDV a gestapa, nechť čtenář této práce posoudí sám.

Převážná část diskusí na téma komunismu se však vedla a vede ve spojitosti s KSČM, jež je skutečnou nástupkyní předlistopadové KSČ a z komparativního hlediska se současnou KSČ ji lze brát, co se externích projevů týče, jako stranu umírněnou. Příčinu pozornosti, která se věnuje KSČM v souvislosti s diskusí o zákazu komunistických stran a hnutí, lze nalézt v předchozích kapitolách této práce věnující se vzniku a vývoji KSČM. Domnívám se, že za primární důvod k této diskusi je považována silná pozice KSČM v stranickopolitickém systému ČR. Důkazem tohoto konstatování je současná KSČ, resp. pozornost, jež se této straně (ne)věnuje. Tento subjekt je ve svých projevech daleko radikálnější, avšak svým významem zcela marginální. Nelze však zaměňovat příčinu a důsledek. Je nutné si uvědomit, že silná pozice KSČM v stranickopolitickém systému je dána podporou, které se jí dostává od voličů. Bez silné voličské podpory by nebylo silné pozice ve stranickopolitickém systému ČR. Na aspekt podpory občanů komunistickým stranám by se měl zaměřit další výzkum, diskuze a

v neposlední řadě také informační kampaň. Skutečně všichni voliči komunistických stran a lidé tato seskupení tolerující vědí o všech důsledcích komunismu?

Do značné míry lze konstatovat, že „existence KSČM by nebyla možná bez tolerance, kterou ji projevovала polistopadová moc i veřejné mínění“ [20]. Podle výzkumu IVVM, uskutečněného na přelomu dubna a května 1990, si většina občanů (72%) myslela, že by KSČ jako politická strana měla mít stejná práva a povinnosti jako jiné politické subjekty [8]. V březnu roku 1999 provedl IVVM výzkum, v jehož rámci byla respondentům položena otázka: „Některé osobnosti a instituce odmítají jednat s KSČM o závažných společenských otázkách. Souhlasíte s tím?“ [8]. Téměř každý druhý dotázaný (49%) nesouhlasil s odmítavým postojem některých politiků jednat s představiteli KSČM nad celospolečenskými problémy. Naopak 38 % respondentů považovalo jejich gesto a obavy za opodstatněné, 13% nedovedlo posoudit [8]. Další zajímavé průzkumy v souvislosti s komunistickou stranou byly provedeny šest let poté. V září 2005 zjistila například agentura STEM, že čtyři lidé z deseti souhlasí s tím, aby KSČM zasedla v příští vládě. Podle tohoto průzkumu se necelá polovina české společnosti domnívá, že když činnost komunistické strany nebyla zakázána hned po pádu minulého režimu, nyní ji politici už respektovat musí. Naproti tomu v říjnu téhož roku zastávala podle STEM necelá polovina českých občanů názor, že KSČM je zločinecká organizace [20].

Jedním z argumentů proti snahám zakázat komunistické strany bylo tvrzení, že je to víceméně zbytečné. Uvádělo se, že komunistická strana zmizí sama od sebe, jelikož její sympatizanti budou stárnout a z čistě „biologických“ důvodů ubývat. K naplnění této vize je však stále daleko a je jisté, že KSČM si je této skutečnosti vědoma a bude se snažit tento stav napravit. „Cítíme, že mladých lidí je kolem nás málo, takže chceme komunikaci s nimi posílit,“ říká místopředseda KSČM Dolejš [47]. Dále je nutné vzít v úvahu skutečnost, s níž nikdo na počátku 90. let nepočítal. KSČM je jedinou stranou v polistopadové éře, jež se nepodílela na exekutivní moci a stává se tudíž protestní alternativou vůči ostatním stranám a současně i lékem pro ty občany, jež propadli deziluzi z polistopadového vývoje.

Výše již bylo uvedeno, že KSČM je možno do jisté míry nazývat stranou umírněnou, vzhledem k jejím veřejným projevům. Chtělo by se říci, že i poučenou ze své minulosti a celosvětové zkušenosti s marxismem – leninismem. Problém ovšem je, že jen do jisté míry, a to ještě jen ve veřejných projevech vůči české veřejnosti, tj. potenciál-

ním voličům. V projevech ke svým sympatizantům a členům, popř. partnerským subjektům již KSČM nelze nazvat umírněnou ani při sebelepší vůli. Příkladem může být výrok: „Lenin byl velikým myslitelem. Uměl analyzovat situaci a dokázal z ní vyvodit správné závěry. V tom byl a je i pro dnešní pravicový svět strašlivým nebezpečím. Byl osobností, která patřila mezi ty, které tvoří dějiny. Narodil se ve správný čas na správném místě. V dějinách totiž bylo příliš mnoho správných míst, kde se nenarodili správní lidé, proto jméno Lenin nelze vymazat“ [48]. Bez zajímavosti určitě není ani toto konstatování: „Nejdříve byly vraždy funkcionářů KSČ, národních výborů, Sboru národní bezpečnosti a příslušníků ministerstva vnitra a teprve pak politické procesy“ [49]. Osvětlit myšlenkové pochody uvnitř KSČM může následující výrok: „Jde o to - najít odvahu nazývat věci pravými jmény. Víím, že to vyvolává nevoli našich třídních nepřátel... ono to vyvolává nezřídka i nevoli našich třídních, dejme tomu přátel, ale jestli neřeknu jasně, že smyslem naší činnosti je postavit proti diktatuře kapitálu diktaturu pracujících“ [50]. Nutno podotknout, že obdobné výroky nejsou cizí ani vrcholným představitelům KSČM.

Jsou-li tyto výroky a jim podobné důvodem pro zahájení trestněprávních kroků ve vztahu k současné legislativě, je otázkou spíše pro osoby a orgány k tomu kompetentní. Domnívám se však, že slova o diktatuře pracujících, Leninovi apod., společnosti přinejmenším ukazují, jakým směrem by se ráda posunula členská základna této strany. Tyto výroky a jim podobné svědčí o skutečnosti, že KSČM je skutečnou nástupkyní KSČ a upřímná sebereflexe jí je cizí. KSČM s oblibou konstatuje, že se již omluvila za hříchy a chyby minulosti a nyní si zaslouží druhou šanci. Pomineme-li diskusi o dostatečnosti těchto omluv, tak lze ve světle těchto výroků uvažovat o tom, že tato strana je přinejmenším pokrytecká. Nelze přeci jedním dechem vyslovovat omluvu a současně s nostalgií vzpomínat na osoby, které jsou zosobněním komunistických zločinů. Zaslouží si druhou šanci strana, v jejíž historii lze nalézt takové zločiny jako jsou převrat, justiční vraždy, nucené pracovní tábory, násilná kolektivizace, kolaborace s okupanty a apod.? Je toto opravdu druhá šance, není to již ve skutečnosti nejméně šestá šance dokázat své právo na působení ve státě založeném na demokratických principech? Nechtějí si na tuto otázku každý čtenář odpoví sám. Osobně se domnívám, že více než upřímná omluva zaznívají výroky zlehčující tyto závažné skutečnosti. Charakter KSČM dokresluje skutečnost, že si strana nechává ve svém názvu slovo komunistická, obdobně jako

Komunistická strana Ruské federace. Domnívám se, že u českých komunistů lze nalézt obdobný pocit nostalgie při vzpomínce na nedávnou historii, jako v případě ruských komunistů.

V porovnání s obnovenou KSČ nenalezneme v oficiálních výstupech KSČM tak zřetelný příklon k osobám a myšlenkám, které jsou obecně považovány za zločinné. Propagace těchto osob zaznívá povětšinou jen na interních jednáních, popř. na akcích, které jsou blízké stoupcům komunistické strany (vzpomínka na Gottwalda v den jeho úmrtí, prvomájové oslavy, mítinky strany apod.) a to v drtivé většině jen v ústní formě. Takové výstupy jsou široké veřejnosti skryty a pokud se na veřejnost dostanou, jsou brány jako úsměvné a víceméně tolerovatelné. V čem hledat příčiny? Byly již v této práci řečeny. Ve stručnosti je to rozdílný práh vnímání komunismu a fašismu a v případě KSČM i její silná pozice ve stranickopolitickém systému ČR.

4.6. Perspektivy komunistických stran a hnutí v ČR

Z hlediska perspektiv českých komunistických stran a hnutí jsou v podstatě možné jen dva základní scénáře:

- A. Ukončení činnosti pod tlakem současné legislativy nebo legislativy nově přijaté.
- B. Pokračování činnosti těchto subjektů a jejich postupný vývoj, který bude korespondovat s vývojem politické scény a společnosti.

Domnívám se, že v případě uplatňování současné legislativy nelze očekávat náhlou změnu v přístupu ke komunistickým subjektům. Od komunistů je možné také očekávat určitou obezřetnost vzhledem k rozpuštění KSM. V případě KSČ se však zdá být nepochopitelné, proč k zákazu činnosti již nedošlo, konstatuje-li tato strana oficiálně, že kráčí cestou, kterou lidstvu ukázal Lenin. Zcela jinou dimenzi z hlediska uplatňování současné legislativy by pravděpodobně přineslo stejné vnímání pojmů komunismus, fašismus a nacismus. Tento stav ovšem není za současných společenských podmínek reálný. V kapitole 4.5. již je uvedeno, že přijetí nové legislativy ve vztahu ke komunistickým stranám a hnutím je v současné polarizované politické situaci problematické. Ze strany ČSSD je možno pozorovat stále větší tendenci spolupracovat s KSČM na vládní úrovni. Proslulým se stal výrok premiéra za ČSSD Jiřího Paroubka, že zákony ve prospěch této země bude „schvalovat i třeba s komunisty, a kdyby tady spadli Mart'ani, tak (...) s Mart'any“ [51]. Logicky tedy nelze od ČSSD očekávat, že bude hlasovat za zákaz své-

ho možného spojence. Nutno však podotknout, že čisté svědomí vůči KSČM nemají ani ostatní parlamentní strany. V případě výraznějšího oslabení levice lze očekávat zákonodárné iniciativy ve vztahu k zmiňovanému problému. I v případě schválení však není jisté, jaké stanovisko by k dané normě zaujal Ústavní soud ČR, který by jistě řešil automatickou stížnost KSČM.

Daleko pravděpodobnější se jeví varianta setrvání komunistických stran a hnutí v současné podobě a jejich postupných změn pod tlakem společnosti a modernizace země. Hovoříme-li o perspektivách komunistických stran a hnutí dle parametrů uvedených v bodě B, tak již vlastně hovoříme jen o KSČM. Je otázkou, jestli ostatní komunistické subjekty mají vůbec nějakou perspektivu.

Byla již zmíněna tendence ČSSD spolupracovat s KSČM nejen na parlamentní úrovni (nyní již skutečný stav) ale výhledově i na vládní úrovni. Není vyloučeno, že s ohledem na tuto možnost bude KSČM v budoucnu ochotna modifikovat nebo změnit svůj název, popř. i částečně zmírnit svou politickou rétoriku, aby tento proces usnadnila [8]. Otázkou tedy je, zda by tato změna názvu byla dána prostým pragmatickým kalkulem a strana by dále setrvala na svých současných pozicích, nebo by to byla změna na základě celkové modernizace strany.

Na závěr je nutné zmínit ještě jednu možnou konstelaci dalšího vývoje komunistických stran a hnutí. A touto konstelací je změna volebního systému do PS PČR z poměrného na většinový. Tyto pokusy zde byly již v době opoziční smlouvy mezi ČSSD a ODS po parlamentních volbách v roce 1998. Že tato myšlenka stále není mrtvá, dokazují rozhovory ODS a ČSSD po parlamentních volbách v roce 2006. Lze se domnívat, že tento systém by znamenal konec parlamentní účasti nejen středových stran, ale současně i KSČM. Je pravděpodobné, že KSČM v současné podobě, by nemohla ČSSD ve většinovém volebním systému ohrozit a pro nerozhodnuté levicové voliče by se stala stranou neakceptovatelnou. Závěrem nelze než konstatovat, že o budoucím vývoji komunistických stran a hnutí rozhodnou politici a především voliči.

Závěr

Na sklonku roku 1989 padl v tehdejším Československu totalitní komunistický režim, který vládl této zemi více než 40 let. Tato událost ve své podstatě vyvolala diskuzi na téma zákazu subjektů, které propagují komunismus. Úvahy o možnosti zákazu komunistických stran a hnutí pokračují v různé intenzitě dodnes. Právě tyto nekončící diskuze svědčí o aktuálnosti tématu této práce, ačkoliv od pádu komunistického režimu uběhlo již sedmnáct let. Tyto diskuze jsou současně svědectvím, že česká společnost se ne zcela vyrovnala se svou minulostí. V opačném případě by již došlo k zákazu komunistických subjektů, nebo by naopak byla jejich přítomnost tolerována, aniž by jejich přítomnost vyvolávala tolik emocí v celé společnosti.

Zcela jistě se nabízí otázka, zda jsou komunistické strany a hnutí hrozbou pro tuto zemi, která je založena na demokratických principech. Domnívám se, že vzhledem k současné geopolitické a vnitropolitické situaci nepředstavují tyto subjekty v současnosti hrozbu pro zásadní směřování této země. Ovšem otázka by měla být položena jinak. Otázka by neměla primárně znít, zda-li jsou komunistické subjekty hrozbou, ale zda komunistické strany a hnutí mají právo na působení v české politice. Hlediskem by mohly být tragické následky prosazování komunistických idejí v minulosti. V současné době panuje v ČR jistý rozpolcený stav, kdy na jedné straně jsou platné právní normy hovořící o zločinnosti a zavrženíhodnosti KSČ, porušování lidských práv komunistickým režimem a trestnosti propagace hnutí směřující k potlačení práv a svobod občanů. Na straně druhé zde působí subjekty, které se oficiálně nazývají komunistickými, popř. se přímo k předlistopadové KSČ hlásí a nebo se hlásí k osobám, které lidská práva a svobody potlačovaly. Domnívám se, že odstranění této disharmonie je podstatnou podmínkou k tomu, aby bylo možné konstatovat, že se česká společnost důsledně vyrovnala se svou minulostí.

Lze vyslovit předpoklad, že zmiňovaný nesoulad v platnosti antikomunistických právních norem a současné existence komunistických subjektů je způsoben rozdílným vnímáním komunismu ve vztahu k fašismu, popř. nacismu. Ačkoliv historické důsledky fašismu a komunismu jsou srovnatelné, jejich vnímání většinou společností je diametrálně rozdílné. Tuto skutečnost zcela výstižně dokresluje žalostný stav v (ne)postihování projevů levicového extremismu oproti projevům pravicového extre-

mismu. Ačkoliv byl komunismus součástí života většiny z nás, tj. obyvatel ČR, tak i přesto je třeba si připustit, že ve své podstatě byl komunismus stejně zločinný jako fašismus. Není lepšího, či horšího komunismu. Obdobně jako není lepšího, nebo horšího fašismu (nacismu). Máme-li v úctě památku obětí fašismu, tak je třeba mít ve stejné úctě i památku obětí komunismu. Domnívám se, že z hlediska historických souvislostí, je pojem komunismus zdiskreditován, ať už znamenal cokoliv. Obdobný přístup lze vysledovat i ve vztahu k nacistickému symbolu – svastice.

Asymetrie vnímání komunismu a fašismu je patrná i v přístupu k symbolům těchto ideologií. Propagace symbolů nacismu („hákový kříž“, „symbol SS“, šípový kříž“) je v dnešní evropské civilizaci považováno za zcela nepřipustné. Naproti tomu používání symbolů komunismu („pěticípá rudá hvězda“, „srp a kladivo“) je tolerováno, a to nejen v České republice. Veřejné šíření, veřejné užívání a veřejné vystavování komunistických symbolů je uvedeno v trestním zákonu jediného státu bývalého sovětského bloku – v Maďarsku. A to navzdory tomu, že „symbol překříženého srpu s kladivem se v červenci 1918 stal definitivně hlavním státním emblémem bolševického státu. Schválen byl účastníky V. všeruského sjezdu sovětů – objevil se následně na státní vlajce, pečeti a na úředních razítkách“ [52]. Nabízí se tedy otázka. Opravdu jsou důsledky bolševismu a nacismu tak rozdílné, že si „srp a kladivo“ zaslouží shovívavost oproti svastice? Nota bene: prapůvodní význam obou symbolů lze označit za neškodný.

Převážná část diskuzí na téma zákazu komunistických stran a hnutí se vedla a vede v souvislosti s KSČM. Tento stav je dán její silnou pozicí ve stranickopolitickém spektru ČR. Přesto se domnívám, že je třeba mít na paměti činnost i ostatních komunistických subjektů, nejen těch které mají v současnosti relevantní společenskou váhu. K problému komunismu v ČR je třeba přistupovat komplexně, chceme-li dosáhnout stavu, kdy bude moci být konstatováno, že se česká společnost vyrovnala se svou minulostí. Podmínkou tohoto cílového stavu je mj. široká společenská diskuze, důsledné naplňování současné legislativy a v neposlední řadě objektivní informovanost veřejnosti o historii, skutcích a následcích komunismu. K naplňování těchto důležitých cílů má napomoci i tato práce.

Seznam bibliografických odkazů

- [1] BOCHENSKI, J., M. *Marxismus – leninismus. Věda nebo víra*. Přel. B. Horyna. 1. vyd. Brno: Velehrad s.r.o., 1994. 159 s. Přel. z: *Marxismus – Leninismus, Wissenschaft oder Glaube*. ISBN 80-901614-5-6.
- [2] MILLER, D. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Přel. J. Kuchtová, I. Lukáš, J. Ogrocká. Vyd. neuvedeno. Brno: CDK, PROGLAS / JOTA, 1995. 580 s. Přel. z: neuvedeno. ISBN 80-85617-47-1.
- [3] KOTLÁN, P. *Demokracie ve stínu*. 1. vyd. Ostrava: institut vzdělávání Sokrates, s.r.o., 2003. 173 s. ISBN 80-86572-07-2.
- [4] MURAVCHIK, J. *Nebe na zemi. Vzestup a pád socialismu*. Přel. M. Žantovský. 1. (české) vyd. Praha: Jiří Buchal – BB art, 2003. 375 s. Přel. z: *Heaven of Earth*. ISBN 80-7341-016-8.
- [5] MASARYK, T., G. *Otázka sociální. Základy marxismu filosofické a sociologické. Svazek druhý*. 3. (2. české) vyd. Praha: ČIN, 1936. 469 s. ISBN neuvedeno.
- [6] MAREK, P. *Komunistická strana Československa*. In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL. *Politické strany, 1. díl: 1861 – 1938*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 711–746. ISBN 80-7239-178-X.
- [7] BALÍK, S., HOLZER, J., ŠEDO, J. *Komunistická strana Československa*. In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL. *Politické strany, 2. díl: 1938 – 2004*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 1243-1270. ISBN 80-7239-179-8.
- [8] FIALA, P., HOLZER, J., MAREŠ, M., PŠEJA, P. *Komunismus v České republice. Vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 315 s. ISBN 80-210-2249-3.
- [9] NECHVÁTAL, M. *15.5.1921. Založení KSČ ve službách kominterny*. 1. vyd. Praha: Havran, s.r.o., 2002. 125 s. ISBN 80-86515-13-3.
- [10] *21. podmínka pro přijetí do Komunistické internacionály schválených na II. kongresu KI, který se konal 19. července - 7. srpna 1920* [online]. TOTALITA.cz [cit. 26. března 2007]. Dostupné na Internetu: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ki_podm.php>
- [11] RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa.: od počátků do převzetí moci*. Přel. H. Beguivinová. 1. vyd. Praha: Academia, 2002. 284 s. Přel. z: *Histoire du Parti communiste tchécoslovaque (Des origines à la prise du pouvoir)*. ISBN 80-200-0957-4.

- [12] GOTTWALD, K. *Za správné uplatnění linie VII. kongresu KI*. Po konfiskaci opravené vydání. Praha Karlín: senátor Fr. Nedvěd, 1936. 24 s. ISBN neuvedeno.
- [13] PERNES, J. *Komunistická strana Československa*. In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL. *Politické strany, 2. díl: 1938 – 2004*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 1131-1142. ISBN 80-7239-179-8.
- [14] ÚSTAV MARXISMU-LENINISMU ÚV KSČ, ÚSTAV MARXIZMU-LENINIZMU ÚV KSS. *Přehled dějin KSČ*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1978. 395 s. ISBN neuvedeno.
- [15] BENČÍK, A. *Srpnová intervence a role intervenčních armád v systému velmocenského nátlaku Moskvy a varšavské pětky v plánech na porážku reformního hnutí*. In: KÁRNÍK Z., KOPEČEK M. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, svazek II*. 1. vyd. Praha: Dokořán, s.r.o., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, s. 228-270. ISBN 80-86569-77-2 (Dokořán). ISBN 80-7285-035-0 (ÚSD).
- [16] FIALA, P., MAREŠ, M., PŠEJA, P. *Komunisté a jejich strany*. In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL. *Politické strany, 2. díl: 1938 – 2004*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 1413-1432. ISBN 80-7239-179-8.
- [17] HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Nástupnické komunistické strany a jejich typologizace*. In: HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 10-39. ISBN 80-210-2990-0.
- [18] MAREŠ, M. *Pokusy o reformu komunistické strany a postkomunistické subjekty v České republice*. In: HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. A. *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 83-99. ISBN 80-210-2990-0.
- [19] *Kdo jsme, Náš program, Stanovy, Sjezdy KSČM, Členství v KSČM* [online]. KSČM, [cit. 15. ledna 2007]. Dostupné na Internetu: <<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2677&itmID=24002&chapter=1296>>
- [20] DRDA, A., DUDEK, P. *Kdo ve stínu čeká na moc*. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006. 244 s. ISBN 80-7185-802-1.
- [21] *Sjezdy KSČM* [online]. KSČM, [cit. 15. ledna 2007]. Dostupné na Internetu: <<http://www.kscm.cz/subThema.asp?thema=2681&category=>>>
- [22] KUBÁT, M. *Postkomunismus a demokracie. Politika ve středovýchodní Evropě*. Vyd. neuvedeno. Praha: Dokořán, s.r.o., 2003. 125 s. ISBN 80-86569-47-0.
- [23] *Novým předsedou KSČM se stal Vojtěch Filip* [online]. iDNES.cz, 1. října 2005 14:21 [cit. 15. ledna 2007]. Dostupné na Internetu: <http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A051001_122042_domaci_lja>

- [24] *Kdo jsme, co děláme a co chceme* [online]. KSM, [cit. 8. února 2007]. Dostupné na Internetu: <http://www.ksm.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=74>
- [25] *Kdo jsme* [online]. KSČ, [cit. 14. února 2007]. Dostupné na Internetu: <<http://www.ksc.cz/vizitka.htm>>
- [26] *Nová data dějin KSČ* [online]. KSČ, [cit. 14. února 2007]. Dostupné na Internetu: <http://www.ksc.cz/data_texty.htm#2>
- [27] KLOKOČKA, V. *Přechod k novému systému hodnot*. In: *Konference střeoevropských ústavních soudů pořádaná Ústavním soudem České republiky s Německou nadací pro mezinárodní právní spolupráci na téma: Ústavněprávní kontexty vyrovnání se s totalitní minulostí*. Vyd. neuvedeno. Praha: Linde Praha, a.s., 2003. s. 7-13. ISBN 80-7201-428-5.
- [28] ŽÁČEK, P. *Boje o minulost. Deset let vyrovnávání se s komunistickou minulostí – pokus o předběžnou bilanci*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2000. 132 s. ISBN 80-85947-48-X.
- [29] *Nalezy_a_usneseni_US_CSFR*. In: *Sbírka usnesení a nálezů ÚS ČSFR* [online]. Ústavní soud ČR, 10. května 2005 10:58:21 [cit. 20. února 2007]. Dostupné na Internetu: <http://www.usoud.cz/pages/sbirka_uscsfr.html>
- [30] *Senát chce výslovně zakázat propagaci komunismu a nacismu* [online]. iDNES.cz, 7. října 2005 6:44 [cit. 24. února 2007]. Dostupné na Internetu: <http://zakony.idnes.cz/senat-chce-vyslovnne-zakazat-propagaci-komunismu-a-nacismu-pa0-/zak_tema.asp?c=A051007_064400_zak_tema_8594>
- [31] *Sněmovní tisk 1169. Novela terstního zákona* [online]. PS PČR, [cit. 25. února 2007]. Dostupné na Internetu: <<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=1169&O=4>>
- [32] SUK, J. *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2003. 508 s. ISBN 80-7260-099-0.
- [33] *Přehled případů vyšetřovaných Policií České republiky Úřadem dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, ve kterých bylo nebo je vedeno trestní stíhání a k jejichž zveřejnění daly policejní orgány souhlas* [online]. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování, [cit. 26. února 2006]. Dostupné na Internetu: <<http://www.mvcr.cz/policie/udv/pripady/index.html>>
- [34] *Počty trestně stíhaných osob (podle data sdělení obvinění)* [online]. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování, [cit. 25. února 2007]. Dostupné na Internetu: <<http://www.mvcr.cz/policie/udv/pripady/graf7.gif>>

- [35] *Dopis Marie Benešové senátoru Jaromíru Štětínovi*. 1. srpen 2005. Sekundární citace z:
DRDA, A., DUDEK, P. *Kdo ve stínu čeká na moc*. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006. 244 s. ISBN 80-7185-802-1.
- [36] *Komunisté se zákona bát nemusí* [online]. lidovky.cz, 2. prosince 2005 10:23 [cit. 25. února 2007]. Dostupné na Internetu:
<http://lidovky.zpravy.cz/ln_domov.asp?r=ln_domov&c=A051202_102331_ln_domov_vvr>
- [37] REINIŠ, S. *Největší omyl dějin*. 1. vyd. Praha: Bystrov a synové, spol. s r.o, 2001. 101 s. ISBN 80-85980-21-5.
- [38] BESANCON, A. *Nemoc století: komunismus, nacismus a holocaust*. Přel.: S. Pantůček. 1. vyd. Praha: Themis, 2000. 96 s. Přel. z: *Le malheur du siècle*. ISBN 80-85821-89-3.
- [39] PEROUTKA, F. *Demokratický manifest*. 3. vyd. (v ČR 1. samostatné vyd.). Brno: Doplněk, 2000. 116 s. ISBN 80-7239-043-0.
- [40] BARTOŠEK, K. *Zpráva o putování v komunistických archivech*. Praha – Paříž (1978 – 1968). 1. vyd. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2000. 313 s. ISBN 80-7185-282-1.
- [41] RADZINSKI, E. *Stalin*. Praha: 1998. Sekundární citace z:
KOTLÁN, P. *Demokracie ve stínu*. 1. vyd. Ostrava: institut vzdělávání Sokrates, s.r.o, 2003. 173 s. ISBN 80-86572-07-2.
- [42] CURTOIS, S., WERTH, N., PANNÉ, J. L., PACZKOWSKI, A., BARTOŠEK, K., MARGOLIN, J. L. *Černá kniha komunismu. Zločiny, teror, represe. Sazek I*. Přel.: Z. Dlabalová, J. Kňourková, T. Kybal, H. Pešková, F. Serrano, O. Tůma, M. Vagrmanová. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 1999. 405 s. Přel. z: *Le Livre noir du Communisme (Crimes, terreur, répression)*. ISBN 80-7185-194-9.
- [43] *Deklarace* [online]. KSČ, [cit. 5. března 2007]. Dostupné na Internetu:
<<http://www.ksc.cz/stanoviska.htm#10>>
- [44] *Petr Pithart, v letech 1960 – 1968 člen KSČ*. Sekundární citace z:
DRDA, A., DUDEK, P. *Kdo ve stínu čeká na moc*. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006. 244 s. ISBN 80-7185-802-1.
- [45] NOVÁK, M. *Místo KSČM v českém stranickém systému z komparativního hlediska*. In: *Hrozba komunismu?* Vyd. neuvedeno. Místo neuvedeno: Senát Parlamentu ČR, 2006. s. 28–32. ISBN neuvedeno.

- [46] *Projev předsedy ÚV KSČM Vojtěcha Filipa na Mezinárodní konferenci „KSČM a další demokratické síly v boji za lidská práva a demokracii – Aktivně proti antikomunismu“*. In: *Za lidská práva a demokracii v Evropě a ve světě – aktivně proti antikomunismu* [online]. KSČM, 25. listopadu 2006 [cit. 25. března 2007]. Dostupné na Internetu: <<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=3705&itmID=&chapter=1818>>
- [47] MACHÁLKOVÁ, J.: *Komunisté chtějí agitovat ve školách*. Lidové noviny, 10. leden 2007, č. 8, ročník 20, s.1 a 4.
- [48] *Jaroslav Kojzar 23. dubna. 2005 v deníku Haló noviny*. Sekundární citace z: *Komunisté se zákona bát nemusí* [online]. lidovky.cz, 2. prosince 2005 10:23 [cit. 27. března 2007]. Dostupné na Internetu: <http://lidovky.zpravy.cz/ln_domov.asp?r=ln_domov&c=A051202_102331_ln_domov_vvr>
- [49] *Pohled na padesátá léta* [online]. KSČM Ostrava, [cit. 27. března 2007]. Dostupné na Internetu: <http://www.kscmostrava.cz/padesata_leta.htm>
- [50] *Předseda OV KSČM Praha-východ Milan Havlíček na mezinárodní teoreticko-politické konferenci 25. října. 2003 v Praze*. Sekundární citace z: *Komunisté se zákona bát nemusí* [online]. lidovky.cz, 2. prosince 2005 10:23 [cit. 27. března 2007]. Dostupné na Internetu: <http://lidovky.zpravy.cz/ln_domov.asp?r=ln_domov&c=A051202_102331_ln_domov_vvr>
- [51] *Proneseno na semináři v PS PČR věnovanému šestnáctému výročí listopadu 1989. Zaznamenal –ad-*. Sekundární citace z: DRDA, A., DUDEK, P. *Kdo ve stínu čeká na moc*. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006. 244 s. ISBN 80-7185-802-1.
- [52] BLAŽEK, P. *Srp a kladivo. Symbol komunismu*. In: *Hrozba komunismu?* Vyd. neuvedeno. Místo neuvedeno: Senát Parlamentu ČR, 2006. s. 44-50. ISBN neuvedeno.

Literatura a prameny

Monografie a studie:

BALÍK, S., HOLZER, J., ŠEDO, J. *Komunistická strana Československa*. In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL. *Politické strany, 2. díl: 1938 – 2004*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 1243-1270. ISBN 80-7239-179-8.

BARTOŠEK, K. *Zpráva o putování v komunistických archivech*. Praha–Paříž (1978-1968). 1. vyd. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2000. 313 s. ISBN 80-7185-282-1.

BENČÍK, A. *Srpnová intervence a role intervenčních armád v systému velmocenského nátlaku Moskvy a varšavské pětky v plánech na porážku reformního hnutí*. In: KÁRNÍK Z., KOPEČEK M. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, svazek II*. 1. vyd. Praha: Dokořán, s.r.o., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, s. 228-270. ISBN 80-86569-77-2 (Dokořán). ISBN 80-7285-035-0 (ÚSD).

BESANCON, A. *Nemoc století: komunismus, nacismus a holocaust*. Přel.: S. Pantůček. 1. vyd. Praha: Themis, 2000. 96 s. Přel. z: *Le malheur du siècle*. ISBN 80-85821-89-3.

BOCHEŇSKI, J., M. *Marxismus – leninismus. Věda nebo víra*. Přel. B. Horyna. 1. vyd. Brno: Velehrad s.r.o., 1994. 159 s. Přel. z: *Marxismus – Leninismus, Wissenschaft oder Glaube*. ISBN 80-901614-5-6.

CURTOIS, S., WERTH, N., PANNÉ, J. L., PACZKOWSKI, A., BARTOŠEK, K., MARGOLIN, J. L. *Černá kniha komunismu. Zločiny, teror, represe. Sazek I*. Přel.: Z. Dlabalová, J. Kňourková, T. Kybal, H. Pešková, F. Serrano, O. Tůma, M. Vакrmanová. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 1999. 405 s. Přel. z: *Le Livre noir du Communisme (Crimes, terreur, répression)*. ISBN 80-7185-194-9.

DRDA, A., DUDEK, P. *Kdo ve stínu čeká na moc*. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006. 244 s. ISBN 80-7185-802-1.

FIALA, P., HOLZER, J., MAREŠ, M., PŠEJA, P. *Komunismus v České republice. Vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 315 s. ISBN 80-210-2249-3.

FIALA, P., MAREŠ, M., PŠEJA, P. *Komunisté a jejich strany*. In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL. *Politické strany, 2. díl: 1938 – 2004*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 1413-1432. ISBN 80-7239-179-8.

GOTTWALD, K. *Za správné uplatnění linie VII. kongresu KI*. Po konfiskaci opravené vydání. Praha Karlín: senátor Fr. Nedvěd, 1936. 24 s. ISBN neuvedeno.

HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Nástupnické komunistické strany a jejich typologizace*. In: HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 10-39. ISBN 80-210-2990-0.

KOTLÁN, P. *Demokracie ve stínu*. 1. vyd. Ostrava: institut vzdělávání Sokrates, s.r.o., 2003. 173 s. ISBN 80-86572-07-2.

KUBÁT, M. *Postkomunismus a demokracie. Politika ve středovýchodní Evropě*. Vyd. neuvedeno. Praha: Dokořán, s.r.o., 2003. 125 s. ISBN 80-86569-47-0.

MAREK, P. *Komunistická strana Československa*. In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL. *Politické strany, 1. díl: 1861 – 1938*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 711–746. ISBN 80-7239-178-X.

MAREŠ, M. *Pokusy o reformu komunistické strany a postkomunistické subjekty v České republice*. In: HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. A. *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 83-99. ISBN 80-210-2990-0.

MASARYK, T., G. *Otázka sociální. Základy marxismu filosofické a sociologické. Svazek druhý*. 3. (2. české) vyd. Praha: ČIN, 1936. 469 s. ISBN neuvedeno.

MILLER, D. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Přel. J. Kuchtová, I. Lukáš, J. Ogrocká. Vyd. neuvedeno. Brno: CDK, PROGLAS / JOTA, 1995. 580 s. Přel. z: neuvedeno. ISBN 80-85617-47-1.

MURAVCHIK, J. *Nebe na zemi. Vzestup a pád socialismu*. Přel. M. Žantovský. 1. (české) vyd. Praha: Jiří Buchal – BB art, 2003. 375 s. Přel. z: Heaven of Earth. ISBN 80-7341-016-8.

NECHVÁTAL, M. *15.5.1921. Založení KSČ ve službách kominterny*. 1. vyd. Praha: Havran, s.r.o., 2002. 125 s. ISBN 80-86515-13-3.

PERNES, J. *Komunistická strana Československa*. In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL. *Politické strany, 2. díl: 1938 – 2004*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2005, s. 1131-1142. ISBN 80-7239-179-8.

PEROUTKA, F. *Demokratický manifest*. 3. vyd. (v ČR 1. samostatné vyd.). Brno: Doplněk, 2000. 116 s. ISBN 80-7239-043-0.

REINIŠ, S. *Největší omyl dějin*. 1. vyd. Praha: Bystrov a synové, spol. s r.o., 2001. 101 s. ISBN 80-85980-21-5.

RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa.: od počátků do převzetí moci*. Přel. H. Beguivínová. 1. vyd. Praha: Academia, 2002. 284 s. Přel. z: Histoire du Parti communiste tchécoslovaque (Des origines à la prise du pouvoir). ISBN 80-200-0957-4.

SUK, J. *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2003. 508 s. ISBN 80-7260-099-0.

ŽÁČEK, P. *Boje o minulost. Deset let vyrovnávání se s komunistickou minulostí – pokus o předběžnou bilanci*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2000. 132 s. ISBN 80-85947-48-X.

Sborníky:

BLAŽEK, P. *Srp a kladivo. Symbol komunismu*. In: *Hrozba komunismu?* Vyd. neuvedeno. Místo neuvedeno: Senát Parlamentu ČR, 2006. s. 44-50. ISBN neuvedeno.

KLOKOČKA, V. *Přechod k novému systému hodnot*. In: *Konference střeoevropských ústavních soudů pořádaná Ústavním soudem České republiky s Německou nadací pro mezinárodní právní spolupráci na téma: Ústavněprávní kontexty vyrovnání se s totalitní minulostí*. Vyd. neuvedeno. Praha: Linde Praha, a.s., 2003. s. 7-13. ISBN 80-7201-428-5.

NOVÁK, M. *Místo KSČM v českém stranickém systému z komparativního hlediska*. In: *Hrozba komunismu?* Vyd. neuvedeno. Místo neuvedeno: Senát Parlamentu ČR, 2006. s. 28-32. ISBN neuvedeno.

Prameny:

ÚSTAV MARXISMU-LENINISMU ÚV KSČ, ÚSTAV MARXIZMU-LENINIZMU ÚV KSS. *Přehled dějin KSČ*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1978. 395 s. ISBN neuvedeno.

Tištěné zdroje:

Lidové noviny. 10. leden 2007, č. 8, ročník 20.

Internetové zdroje:

www.iDNES.cz
www.ksc.cz
www.kscm.cz
www.kscmostrava.cz
www.ksm.cz
www.lidovky.cz
www.mvcr.cz/policie/udv/
www.psp.cz
www.TOTALITA.cz
www.usoud.cz

Seznam příloh

Příloha č. 1

21. podmíněk pro přijetí do Komunistické internacionály schválených na II. kongresu KI, který se konal 19. července - 7. srpna 1920 (převzato v originálním znění).

Dostupné na Internetu [cit. 10. dubna 2007]:

<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ki_podm.php>

Příloha č. 2

Senátní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů . Návrh č. 1169/0 (iniciativa senátora Martina Mejstříka - převzato v originálním znění).

Originál dokumentu dostupný na Internetu [cit. 10. dubna 2007]:

<<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=1169&CT1=0>>

Příloha č. 1

21. podmíněk pro přijetí do Komunistické internacionály schválených na II. kongresu
KI, který se konal 19. července - 7. srpna 1920

1. Veškerá propaganda a agitace musí mít skutečně komunistický ráz a musí odpovídat programu a všem usnesením III. internacionály. Všechny stranické tiskové orgány musí být redigovány spolehlivými komunisty, kteří dokázali svou oddanost věci proletariátu. O diktatuře proletariátu se nesmí mluvit jako o běžné naučené formuli, nýbrž musí být propagována tak, aby její nutnost vyplývala pro každého řadového dělníka, dělnici, vojáka a rolníka z událostí běžného života, soustavně denně zaznamenávaných naším tiskem.

Periodický a neperiodický tisk a všechna nakladatelství strany musí být zcela podřízeny ústřednímu výboru strany, nezávisle na tom, je-li strana jako celek v daném okamžiku legální nebo ilegální. Je nepřípustné, aby nakladatelství zneužívala své autonomie a aby prováděla politiku, která by plně neodpovídala politice strany.

V novinách, na lidových schůzích, v odborových svazech, v družstvech - všude, kam mají přístup stoupcem III. internacionály, je nezbytné soustavně a nemilosrdně pranýřovat nejen buržoazii, nýbrž i její pomahače, reformisty všech odstínů.

2. Každá organizace, která se chce připojit ke Komunistické internacionále, je povinna plánovitě a soustavně odstraňovat z každého odpovědnějšího místa v dělnickém hnutí (stranická organizace, redakce, odborový svaz, parlamentní frakce, družstvo, obecní správa atp.) reformisty a stoupece centrismu a nahradit je spolehlivými komunisty, bez ohledu na to, že zpočátku bude někdy nutno nahrazovat "zkušené" pracovníky prostými dělníky.

3. Téměř ve všech zemích Evropy a Ameriky vstupuje třídní boj do období občanské války. Za takových podmínek nemohou mít komunisté důvěru k buržoazní zákonnosti. Jsou povinni všude zřizovat paralelní ilegální aparát, který by v rozhodující chvíli pomohl straně splnit její povinnost vůči revoluci. Ve všech zemích, kde komunisté v důsledku stavu obležení nebo výjimečných zákonů nemají možnost provádět veškerou svou práci legálně, je bezpodmínečně nutné spojit legální práci s prací ilegální.

4. Při rozšiřování komunistických idejí je zvláště nutná houževnatá soustavná propaganda těchto idejí ve vojsku. Tam, kde je tato agitace zakázána výjimečnými zákony, musí být prováděna ilegálně. Odmítnutí takové práce by se rovnalo zradě revoluční povinnosti a bylo by neslučitelné s příslušností k III. internacionále.

5. Je nutná soustavná a plánovitá agitace na vesnici. Dělnická třída nemůže upevnit své vítězství, nemá-li na své straně byť jen část zemědělských nádeníků a chudých rolníků a jestliže nedokázala svou politikou neutralizovat část ostatního obyvatelstva vesnice. Komunistická práce na vesnici nabývá v současné době mimořádného významu. Musí být prováděna hlavně prostřednictvím revolučních městských a zemědělských dělníků-komunistů, kteří mají spojení s vesnicí. Upuštění od této práce nebo předání této práce do nespolehlivých rukou poloreformistů se rovná upuštění od proletářské revoluce.

6. Každá strana, která chce k III. internacionále, je povinna odhalovat nejen zjevný sociálpatriotismus, nýbrž také neupřímnost a pokrytectví sociálpacifismu: soustavně dokazovat dělníkům, že bez revolučního svržení kapitalismu nemohou žádné mezinárodní

smírčí soudy, žádné smlouvy o omezení zbrojení, žádná "demokratická" reorganizace Společnosti národů zachránit lidstvo před novými imperialistickými válkami.

7. Strany, chtějící patřit ke Komunistické internacionále, jsou povinny přiznat nutnost naprosto a absolutně zúčtovat s reformismem a centristickou politikou a propagovat toto zúčtování v nejširších kruzích členů strany. Bez toho není možná důsledná komunistická politika. Komunistická internacionála bezpodmínečně a ultimativně žádá provedení tohoto zúčtování v nejkratší době. Komunistická internacionála nemůže připustit, aby všem známí oportunisté, jako například Turati, Kautsky, Hilferding, Hillquit, Longuet, MacDonald, Modigliani a ostatní, měli právo považovat se za členy III. internacionály. Vedlo by to k tomu, že by se III. internacionála velmi podobala zmizelé II. internacionále.

8. V otázce kolonií a utlačovaných národů je nutno, aby byla zvláště výrazná a jasná Unie stran těch zemí, kde buržoazie takové kolonie ovládá a utlačuje jiné národy. Každá strana, která chce patřit k III. internacionále, je povinna nemilosrdně odhalovat uskoky "svých" imperialistů v koloniích, podporovat každé osvobozené hnutí v koloniích nikoli slovy, nýbrž činy, žádat, aby její domácí imperialisté byli z těchto kolonií vyhnáni, vypěstovat v srdcích dělníků své země skutečně bratrský poměr k pracujícím obyvatelstvu kolonií a utlačovaných národů a provádět ve vojsku své země soustavnou agitaci proti každému utlačování koloniálních národů.

9. Každá strana, která chce patřit ke Komunistické internacionále, je povinna provádět soustavnou a vytrvalou komunistickou práci v odborových svazech, v dělnických a závodních radách, v družstvech a jiných masových organizacích. V těchto organizacích je nutno vytvořit komunistické buňky, které trvalou a houževnatou prací musí získat odborové svazy atd. pro komunismus. Tyto buňky jsou povinny při své každodenní práci neustále odhalovat zrady sociálpatriotů a kolísavost "centra". Tyto komunistické buňky musí být úplně podřízeny straně.

10. Každá strana, patřící ke Komunistické internacionále, je povinna houževnatě bojovat proti Amsterodamské "internacionále" žlutých odborových svazů. Každá strana musí mezi odborově organizovanými dělníky důrazně propagovat nutnost roztržky se žlutou Amsterodamskou internacionálou. Musí všemožně podporovat rodící se mezinárodní sjednocení rudých odborových svazů patřících ke Komunistické internacionále.

11. Strany, které chtějí patřit k III. internacionále, jsou povinny přezkoumat členy svých parlamentních frakcí, odstranit z nich nespolehlivé živly, podříditi tyto frakce nejen slovy, nýbrž ve skutečnosti ústředním výborům stran, žádat od každého komunistického člena parlamentu, aby veškerou svou činnost podřídil zájmům skutečně revoluční propagandy a agitace.

12. Strany, patřící ke Komunistické internacionále, musí být vybudovány podle zásady demokratického centralismu V současném období zostřené občanské války může komunistická strana splnit svou povinnost jen tehdy, bude-li organizována co nejcentralističtěji, bude-li v ní vládnout železná kázeň, hraničící s kázní vojenskou, a bude-li stranické centrum mocenským autoritativním orgánem, vybaveným rozsáhlou plnou mocí a těšícím se všeobecné důvěře členů strany.

13. Komunistické strany všech zemí, kde komunisté pracují legálně, musí pravidelně provádět čistky (novou registraci) členstva stranických organizací, aby strana byla soustavně očišťována od maloburžoazních živlů, které se do ní nezbytně vetřou.

14. Každá strana, chtějící patřit ke Komunistické internacionále, je povinna obětavě podporovat každou sovětskou republiku v jejím boji proti kontrarevolučním silám. Komunistické strany musí neustále provádět propagandu za tím účelem, aby dělníci odmítali opravovat předměty válečné výzbroje posílané nepřátelům sovětských republik, musí provádět legální nebo ilegální propagandu ve vojsku, vyslaném k zardoušení dělnických republik atd.

15. Strany, které dosud podržely staré sociálně demokratické programy, jsou povinny v pokud možno nejkratší době tyto programy přehlédnout a vypracovat s ohledem na zvláštní podmínky své země nový komunistický program ve smyslu usnesení Komunistické internacionály. Zpravidla musí být program každé strany, patřící ke Komunistické internacionále, potvrzen řádným kongresem Komunistické internacionály nebo jejím výkonným výborem. V případě, že výkonný výbor Komunistické internacionály nepotvrdí program té či oné strany, má tato strana právo odvolat se ke kongresu Komunistické internacionály.

16. Všechna usnesení kongresů Komunistické internacionály, jakož i usnesení jejího výkonného výboru, jsou závazná pro všechny strany, patřící ke Komunistické internacionále. Komunistická internacionála, pracující za nejostřejší občanské války, musí být vybudována mnohem centralizovaněji, než jak tomu bylo v II. internacionále. Přitom jsou Komunistická internacionála a její výkonný výbor přirozeně povinny mít ohled na různost podmínek, za kterých bojují a pracují různé strany, a musí činit všeobecně závazná usnesení pouze o takových otázkách, o kterých je to možné.

17. V souvislosti s tím musí všechny strany, které chtějí patřit ke Komunistické internacionále, změnit své jméno. Každá strana, chtějící patřit ke Komunistické internacionále, musí mít název: komunistická strana té a té země (sekce III., Komunistické internacionály). Otázka názvu není jen formální, nýbrž je velmi důležitá. Komunistická internacionála vypověděla rozhodný boj celému buržoaznímu světu a všem žlutým sociálně demokratickým stranám. Je nutno, aby každému prostému pracovníku byl zcela jasný rozdíl mezi komunistickými stranami a starými oficiálními "sociálně demokratickými" nebo "socialistickými" stranami, které zradily prapor dělnické třídy.

18. Všechny vedoucí tiskové orgány všech zemí jsou povinny otiskovat všechny důležité dokumenty výkonného výboru Komunistické internacionály.

19. Všechny strany patřící ke Komunistické internacionále nebo které učinily prohlášení, že si přejí do ní vstoupit, jsou povinny co možná nejdříve, nejpozději však do 4 měsíců po II. kongresu Komunistické internacionály, svolat mimo řádný sjezd nové strany, aby byly projednány tyto podmínky. Přitom se musí ústřední výbor postarat, aby se všechny jejich organizace seznámily s usnesením II. kongresu Komunistické internacionály.

20. Strany, které by nyní chtěly vstoupit do III. internacionály, které však dosud radikálně nezměnily svou dřívější taktiku, musí se před vstupem do Komunistické internacionály postarat, aby členy jejich ústředního výboru a všech nejdůležitějších ústředních institucí strany byly nejméně dvě třetiny soudruhů, kteří se již před II. kongresem Komunistické internacionály veřejně jednoznačně vyslovili pro vstup do III. internacionály. Výjimky jsou přípustné po schválení výkonným výborem III. internacionály. Výkonný výbor Komunistické internacionály má právo činit výjimky také pro zástupce "centra", jmenované v § 7.

21. Členové strany, kteří zásadně odmítají povinnosti a teze vytyčené Komunistickou internacionálou, musí být ze strany vyloučeni. Totéž platí také o delegátech na mimořádné stranické sjezdy.

Příloha č. 2

Senátní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů . Návrh č. 1169/0 (převzato v originálním znění)

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY
Poslanecká sněmovna
2005
IV. volební období

1169

Senátní návrh

na vydání

**zákona, kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon,
ve znění pozdějších předpisů**

ZÁKON

ze dne 2005,

kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

Čl. I

V § 260 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 175/1990 Sb., zákona č. 557/1991 Sb., nálezu Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 4. září 1992, vyhlášeného v částce 93/1992 Sb., zákona č. 223/1999 Sb. a zákona č. 405/2000 Sb., se za slovo „propaguje“ vkládají slova „komunismus, nacismus nebo jiné podobné“.

Čl. II

Tento zákon nabývá účinnosti dnem jeho vyhlášení.

DŮVODOVÁ ZPRÁVA

OBECNÁ ČÁST

A. Důvody navrhované úpravy ve vztahu k platnému právnímu stavu

Podle platného znění trestního zákona mají trestné skutky shrnuté v rubrice Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka tři formy jednání. Podle § 260 trestního zákona se uvedeného trestného činu dopustí ten, kdo podporuje a propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka, nebo hlásá národnostní, rasovou, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob. Podle § 261 trestního zákona se uvedeného trestného činu dopustí ten, kdo veřejně projevuje sympatie k hnutí uvedenému v § 260 trestního zákona. A podle § 261a trestního zákona se uvedeného trestného činu dopouští ten, kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické nebo komunistické genocidium nebo jiné zločiny nacistů nebo komunistů proti lidskosti.

Skutková podstata trestného činu uvedená v § 260 trestního zákona (podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka) a navazující skutková podstata uvedená v § 261 trestního zákona (o trestnosti veřejného projevu sympatií k zmíněným hnutím) byly v různé podobě zakotveny v trestním zákonu č. 140/1961 Sb. od počátku jeho platnosti. V průběhu devadesátých let došlo k několika novelizacím těchto ustanovení. Nejvíce ovlivněno těmito změnami bylo ustanovení § 260 trestního zákona. Od schválení trestního zákona do jeho novely č. 557/1991 Sb. byl v tomto ustanovení uveden pojem fašismus, novelou krom dalších pojmových změn byl tento pojem vypuštěn. Novela však jako příklad hnutí směřujících k potlačení práv a svobod v závorce uvedla pojem komunismus a fašismus. Závorka byla nálezem ústavního soudu ze dne 4. září 1992 z důvodu nejasnosti normy po jejím zařazení vypuštěna, neboť principy právního státu a právní jistoty vyžadují, aby vztah mezi všeobecně formulovanými znaky a příklady byl vyjádřený tak, aby nepřipustil pochybnosti o tom, že všeobecně formulované znaky musí být splněny i v případech, které se uvádí jako příklady. Důvodem zrušení závorky byla tedy samotná závorka nikoliv její obsah. Dnes platné znění § 260 trestního zákona neobsahuje příkladmo uváděné hnutí směřující k potlačení práv a svobod. Z těchto a dalších změn (novely č. 175/1990 Sb., č. 557/1991 Sb., č. 223/1999 Sb., č. 405/2000 Sb.) je patrná snaha zákonodárce, co nejpřesněji vymezit skutkovou podstatu předmětných ustanovení a zároveň vypořádat se s úkolem zahrnout do těchto ustanovení hnutí, která zavinila smrt miliónů nevinných lidí. Z důvodu, aby nedocházelo k popírání či ospravedlňování zločinů spáchaných komunisty a nacisty, zákonodárce doplnil novelou trestního zákona č. 405/2000 Sb. novou skutkovou podstatu uvedenou v § 261a trestního zákona. V skutkové podstatě uvedené v § 261a trestního zákona považoval zákonodárce za nezbytné zvláště zmínit *komunistické genocidium a jiné zločiny nacistů nebo komunistů*. Ustanovení § 261a trestního zákona systematicky souvisí a vychází z ustanovení § 260 trestního zákona, proto je nepochybné, že by k tomuto pojmovému upřesnění mělo dojít též u ustanovení výchozího, tedy u § 260 trestního zákona.

Objektem předmětných ustanovení je ochrana společnosti před projevováním názorů obecně považovaných za extrémní. Společnost jimi vyjadřuje svůj zájem chránit se před extrémistickými názory, které by mohly ve svém následku ohrozit stávající demokratický řád.

Komunismus je jedním z typů totalitarismu, který používá násilí s cílem totální realizace státní ideologie ve všech oblastech společenského života. Znamená zásadní popření jakéhokoli pluralismu, občanských práv a svobod, individuální svobody, zákonnosti především s ohledem na jeho základní teze spočívající v zničení všeho, co ochraňuje a zajišťuje soukromé vlastnictví, realizaci třídního boje, nastolení diktatury proletariátu, zrušení vázanosti státních orgánů zákonem a v importování komunistické revoluce do všech koutů světa pro „osvobození“ veškerého dělnictva. Nacismus jako další typ totalitarismu má tytéž devastující následky pro společnost jako komunismus, liší se však svými základními tezemi (nadřazenost jednoho národa nad ostatními národy, ospravedlňující vydobytí si životního prostoru na ostatních národech, antisemitismus, vytvoření sociálně spravedlivého národního společenství). Oba výše uvedené „ismy“ sehrály v historii 20. století velmi podstatnou roli. Uvádění těchto „ismů“ v život, což je z hlediska historických faktů nezpochybnitelné, stálo miliony lidských životů, proto navrhovatel považuje za nezbytné, aby jak komunismus tak nacismus byly v daném paragrafu přímo a nezpochybnitelně uvedeny. S ohledem na shora uvedené oba předmětné „ismy“ naplňují všeobecně formulované znaky skutkové podstaty uvedené v ustanovení § 260 trestního zákona.

Je třeba také konstatovat, že bezpečnost státu a bezpečnost občanů vyžadují zabránit podpoře a propagaci hnutí, která bezpečnost státu ohrožují. Omezení svobody projevu zakotvené v § 260 a § 261 trestního zákona nechrání pouze lidská práva a svobody, ale i demokratické základy státu. Sám ústavní soud dospěl k závěru, že je možné stíhat i za pouhý názor, pokud je považován za extrémní či nebezpečný, aniž by současně muselo hrozit jiné bezprostřední nebezpečí porušení práva.

Navrhovanou změnou dochází k zákazu výlučné ideologie, její příkladné uvedení slouží k větší jednoznačnosti a upřesnění typu hnutí, jejichž propagace a podpora je trestná.

Novela je nutná i vzhledem k společenskopolitické situaci, kdy dochází k veřejné propagaci komunismu, která je však beztrestně přehlížena (např.: MF DNES 15.12. 2003 - gen. tajemník ÚV KSČ Miroslav Štěpán o demokracii hovořil jako o imperialismu a hrdě se hlásil k odkazu Klementa Gottwalda, který dovedl KSČ k vítězství nad kontrarevolucí v roce 1948, členové KSČM vyjadřují svým jednáním politickou podporu režimům potlačujícím lidská práva a svobody z důvodu prosazování komunistických idejí).

Dalším důvodem pro navrhovanou změnu je, že v řadách orgánů činných v trestním řízení je mnoho zastánců pozitivistického přístupu k výkladu práva, což znamená, že vycházejí pouze z doslovného znění zákona.

Návrh zákona je postaven na těchto základních východiscích:

1) nutnost příkladného uvedení komunismu a nacismu v § 260 z důvodu mnohosti zločinů, které byly při jejich aplikaci spáchány,

2) uvedení ustanovení § 260, § 261 a § 261a trestního zákona do pojmového souladu a výkladové jednoznačnosti, protože zákonodárce z § 260 trestního zákona vypustil pojmy fašismus nebo komunismus, ale následně novelou zakotvil v ustanovení § 261a trestního zákona pojmy nacismus a komunismus.

B. Soulad navrhované úpravy s ústavní pořádkem České republiky, s mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána.

Navrhovaná úprava je v souladu s ústavním pořádkem České republiky a zároveň není v rozporu s mezinárodními smlouvami. Navíc je třeba konstatovat, že ústavní zřízení demokratického státu neupírá Parlamentu právo vyjádřit svou vůli i svá morální a politická stanoviska a že Ústava není založena na hodnotové neutralitě, ale včleňuje do svého textu i určité regulativní ideje vyjadřující základní nedotknutelné hodnoty demokratické společnosti, které je třeba ochraňovat.

C. Předpokládaný hospodářský a finanční dopad navrhované úpravy na státní rozpočet

Předpokládá se, že navrhovaná změna zákona nevyvolá dodatečné nároky na státní rozpočet nebo jiné veřejné rozpočty ani na nárůst pracovních sil veřejných orgánů.

ZVLÁŠTNÍ ČÁST

K čl. I

Změnou dochází k příkladnému uvedení hnutí směřujících k potlačení práv a svobod, a to zavedením pojmů komunismus a nacismus. Za propagaci komunismu či nacismu je třeba považovat i přijetí označení politického uskupení takovýmto názvem (např. Komunistická, Nacistická strana,...).

K čl. II

Navrhovatel neshledal důvod pro stanovení lhůty mezi vyhlášením a účinností navrhované novely.

V Praze dne 6. října 2005

Přemysl Sobotka, v. r.
předseda Senátu